

**BABALARI YURT DIŞINDA ÇALIŞAN
ÇOCUKLARIN DENEYİMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Duygu TÜRKER

Eskişehir 2024

**BABALARI YURT DIŞINDA ÇALIŞAN
ÇOCUKLARIN DENEYİMLERİ**

Duygu TÜRKER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Elif İMŐİR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ocak 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Duygu TÜRKER'in "Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri" başlıklı tezi .../.../2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Eğitim Bilimleri Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)		
Üye		
Üye		

.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

BABALARI YURT DIŞINDA ÇALIŞAN

ÇOCUKLARIN DENEYİMLERİ

Duygu TÜRKER

Eğitim Bilimleri (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ocak, 2024

Danışman: Doç. Dr. Elif ÇİMŞİR

Bu araştırmanın amacı babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini ortaya çıkarmaktır. Fenomenolojik desenin kullanıldığı araştırmanın katılımcıları yaşları 10 ile 13 arasında değişen 13 kız ve 3 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve bulgular içerik analizi yoluyla elde edilmiştir. Katılımcıların deneyimlerine ilişkin temalar ve alt temalar; (a) aile sistemindeki değişimler: annenin değişen rolleri, babanın değişen rolleri ve geniş aile üyelerinin değişen rolleri, (b) aile sistemindeki değişimlerin çocukta yarattığı olumsuz sonuçlar: ihmal ve ebeveynleşme, (c) duygusal ve psikolojik yaşantılar: kayıp ve yas, babanın sağlık ve güvenliğine ilişkin endişe, arkadaşlara imrenme ve yabancılaşma ile (d) süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynakları: olumlu başa çıkma, olumsuz başa çıkma, sosyal destek ve babayla ilişkinin kalitesi ve sürekliliği olarak belirlenmiştir. Araştırma bulguları babanın iş için uzun süreli göçünün çocuk için önemli riskler barındırabildiğini ancak baba ve diğer aile üyeleriyle kurulan ilişkinin niteliğinin ve babanın uzaktan ebeveynlik yoluyla çocuğıyla devam ettirdiğı ilişkinin çocuk için koruyucu olabildiğine dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgular ışığında göç sebebiyle geçici ebeveyn yokluğu yaşayan çocukların karşılaşılabileceğı olumsuz sonuçları önlemek ya da etkilerini azaltmak adına öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Göç, Ebeveyn göçü, İhmal, Ebeveynleşme

ABSTRACT

EXPERIENCES OF CHILDREN WHOSE FATHERS WORK ABROAD

Duygu TÜRKER

Department of Educational Sciences (Psychological Counseling and Guidance)

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, January, 2024

Advisor: Assoc. Dr. Elif ÇİMŞİR

This study aimed to reveal the experiences of children whose fathers work abroad. The study, conducted with a phenomenological design, involved 13 female and 3 male students with an age range between 10-13. Data were collected using semi-structured interview and findings were analyzed using content analysis. Themes were identified as follows: (a) changes in the family system, encompassing alterations in the roles of the mother, father, and extended family members; (b) negative conditions resulting from changes in the family system for the child, including neglect and parentification; (c) emotional and psychological experiences, such as grief and loss, concerns about the father's health and safety, envying friends, and feelings of alienation; and (d) strategies and resources for coping with the process, including positive coping, negative coping, social support, and the quality and continuity of the relationship with the father. The findings highlight that the father's migration for work can pose significant risks for the child, but emphasize that the quality of the relationship established with the father and other family members, as well as the ongoing relationship maintained through remote parenting, can be protective for the child. Suggestions are presented to prevent or reduce the negative consequences that these children encounter.

Keywords: Migration, Parental migration, Neglect, Parentification

ÖNSÖZ

Her çocuğun aynı şartlarla başlamadığı yaşam serüveninde; zor koşullar altında yetişen, kendi çabasıyla, seçimleriyle ve emekleriyle bir şeyleri başaran mücadeleci insanlara hep hayran oldum. Çalıştığım ilk görev yerimdeki çocukların yaşam şartlarının ne kadar zor olduğunu düşünürken zamanla madalyonun diğer yüzünü de görmeye başladım. Tek ebeveynle büyümek zorunda kalmak ne kadar zor olsa da küçük mücadeleci ruhları görmek, yaşamları için gösterdikleri gayrete tanık olmak umut oldu benim için. Dolayısıyla tez sürecimde geride kalan çocuklarla beraber çalışmak ve onların deneyimleriyle alanyazına katkı sunmak benim için çok anlamlıydı. Bu sebeple yaşantılarıyla tezin oluşmasına katkı sağlayan öğrencilerime;

Bu süreçte her zaman desteğini hissettiğim, sabırla ve yapıcı tutumuyla daha iyisini yapabilmem için beni teşvik eden; bir kadın ve insan olarak umut olan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Elif ÇİMŞİR’e; tez savunma jürimde yer alan ve değerli dönütleriyle tezime katkı sağlayan kıymetli jüri üyelerim Doç. Dr. Nilüfer KOÇTÜRK ve Doç. Dr. Ramazan AKDOĞAN’a;

Tez sürecim dışında da hayatımın iyi ve kötü günlerinde yanımda olan, fikirleriyle bana ışık olan sevgili dostlarım Ümmügülsüm BAYİR ve Sümeyye BAYİR’e; elma güzellerim Halime KARABULUT, Merve KOCA ve Yasemin KILINÇ’a; çocukluğumuzdan beri birbirimizin kıymetlisi olduğumuz, varlıklarından her daim güç aldığım Ayşegül TURAN, Kübra AYYILDIZ ve Selin İLHAN’a;

Koşulsuz sevgisiyle yaşamıma anlam katan, bana güç veren ve iyi bir insan olmamı sağlayan canım annem Hanife KÜÇÜKÇAKIROĞLU’na;

Ve son olarak Cumhuriyetin 100. yılında bir kadın olarak bilime katkı sunmama ve bir eser bırakabilmeme vesile olan Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK’e;

En derin saygılarımı sunar ve teşekkürü borç bilirim.

Tezimi “derslerini yap kızım” diyerek beni motive eden 90 yaşındaki anneannem Gülsüm KÜÇÜKÇAKIROĞLU’na ithaf ediyorum...

Duygu TÜRKER

....../....../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Duygu TÜRKER

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI.....	
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
1.GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.1. Amaç.....	5
1.2. Önem	5
1.3. Sınırlılıklar.....	8
1.4. Tanımlar	9
2. İLGİLİ ALANYAZIN	10
2.1. Göçle İlgili Kuramsal Açıklamalar	10
2.2. Aileyle İlgili Kuramsal Açıklamalar	26
2.3. Ebeveyn Göçünden Sonra Çocukta Görülebilecek Değişimler.....	38
2.4. Kuramsal Açıklama	43
2.5. İlgili Araştırmalar	52
3. YÖNTEM.....	63
3.1. Araştırma Deseni	63
3.2. Araştırmanın Katılımcıları.....	64
3.3. Veri Toplama Araçları.....	66
3.4. Verilerin Toplanması.....	69

3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	70
3.6. Bulguların Yorumlanması	71
3.7. İnanırcılık	71
3.8. Araştırmacının Rolü	73
4. BULGULAR	74
4.1. Aile Sistemindeki Değişimler.....	75
4.2. Aile Sistemindeki Değişimlerin Yaratdığı Olumsuz Sonuçlar.....	79
4.3. Duygusal Ve Psikolojik Yaşantılar	84
4.4. Süreçle Başa Çıkma Stratejileri ve Kaynakları	89
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
5.1. Tartışma	94
5.2. Sonuç	107
5.3. Öneriler.....	110
KAYNAKÇA.....	113
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Katılımcıların demografik özellikleri.....	66
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerine

ilişkin temalar..... 74

1.GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan temel kavramlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Dünya genelinde oldukça fazla sayıda birey ülkelerindeki ekonomik, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki yetersizlikler sebebiyle daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için göç etmek durumunda kalmaktadır (Genç, Ustabaşı Gündüz ve Çöpoğlu, 2019). Özellikle de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireyler yoksulluk ve nüfus yoğunluğu gibi sebeplerle kendi ülkelerinde iş bulmakta zorlanabilmektedirler (Aguilera-Guzman vd., 2004; Nguyen, 2016; Pottinger, 2005). Dolayısıyla söz konusu ülkeler ve bireyler için göç, ekonomik fırsatlar yaratması ve yoksulluğu azaltıp kalkınmayı sağlaması bakımından oldukça kritik bir öneme sahiptir (McKenzie ve Rapoport, 2011; Yılmaz, 2014; Zheng, 2016).

Bazı durumlarda eğitim seviyesi düşük bireylerin kendi ülkelerinde istihdam edilme olasılıklarının düşük olması, onların çareyi başka bir ülkeye göç etmekte aramalarına neden olabilmektedir. Söz konusu bireyler aile üyelerinin geçimini sağlamak ve ekonomik anlamda rahat etmek gibi hedefler doğrultusunda bazen tek bazense tüm aile üyeleriyle birlikte mevsimlik ya da uzun dönemli olarak göç etmektedir (Cuong ve Linh, 2016). Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireylerin diğer aile üyelerini geride bırakarak ekonomik koşulların daha iyi olduğu ülkelere çalışmak amacıyla gitmesi daha yaygın olarak görülen bir durumdur (Cuong ve Linh, 2016; Valtolina ve Colombo, 2012). Göç eden bireyin çocuklarını geride bıraktığı durumlarda bu durum ebeveyn göçü olarak da isimlendirilmektedir.

Uluslararası alanyazında ebeveyn göçü ile ilgili oldukça fazla sayıda kaynağa rastlamak mümkündür (örn: Brown ve Grinter, 2014; Castañeda ve Buck, 2011; Fellmeth vd., 2018; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Haagsman ve Mazzucato, 2021; Nguyen, 2016; Schapiro vd., 2013; Song, Chen ve Zhang, 2018; Valtolina ve Colombo, 2012; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015; Zheng, 2016). Genellikle Asya ülkelerinde ebeveyn göçü oldukça alışıldık bir durumdur (Luot, Dat ve Lam, 2018). Örneğin 1980’li yıllardan itibaren Çin’de daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik gelire sahip olmak için kırsal kesimden kentlere göçler görülmeye başlanmıştır (Wu, Lu ve Kang, 2015). Kimi ebeveynler çalışmak için tüm aileyi beraberinde götürmekte kimi ebeveynler ise tek başına giderek ailelerini geride bırakmaktadır. Çin’de pek çok çocuğun ebeveyni

çalışmak için kırsal kesimden kente göç etmekte dolayısıyla çocuklar diğer ebeveynleriyle, büyükanne/büyükbabalarıyla, geniş aile bireyleriyle ve hatta bazen tek başlarına kalabilmektedirler (Chen, Liang ve Ostertag, 2017; Wu, Lu ve Kang, 2015). Endonezya, Filipinler, Vietnam ve Tayland gibi gelişmekte olan diğer Asya ülkelerindeki vatandaşlar da geçinebilmek için göç etmeyi tercih etmektedirler (Graham ve Jordan, 2011).

Yukarıda da belirtildiği üzere bazı durumlarda her iki ebeveyn çocuklarını geride bırakarak birlikte göç edebilmektedir. Bazı durumlarda en az 6 ay süreyle denizaşırı ülkelere giden ebeveynler bazen senelerce çocuklarından ve ailelerinden uzakta kalmaktadırlar (Pottinger, 2005). Çocuklarını ise büyükanne, büyükbaba, teyze gibi aile büyüklerine emanet etmektedirler. Sonrasında bazı durumlarda çocuklar göç edilen ülkeye aldırılmakta ve ebeveynleri ile tekrar bir araya gelebilmektedirler (Pottinger, 2005; Smith, Lalonde ve Johnson, 2004).

Bazen zorunluluktan bazense tercihen çocuklarını kendi ülkelerinde bırakarak yurtdışına çalışmak için giden ebeveynlerin durumu için alanyazında “ulusötesi ebeveynlik” kavramı kullanılmaktadır. Ebeveynlerinden biri ya da ikisinin göç etmesi sebebiyle ulusötesi aileler meydana gelmekte ve muhtemelen birkaç milyon çocuk ebeveyn(ler)inden ayrı büyümektedir (Graham ve Jordan, 2011; Laurie, 2008). Ulusötesi ebeveynlik olgusu daha eskiye dayansa da konuyla ilgili çalışmalar 1990’lı yıllardan itibaren gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Castañeda ve Buck, 2011; Haagsman ve Mazzucato, 2021).Ulusötesi ebeveynlik üzerine yapılan araştırma ve istatistikler, çoğunlukla evden ayrılan tarafın geleneksel olarak evin geçiminden sorumlu olduğu düşünülen baba olduğuna işaret etmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012).

Çalışmak için evden ayrılan ebeveyn(ler)in cinsiyeti fark etmeksizin, göçün aile üyelerine olumlu yansımaları olabilmektedir. Örneğin göçle birlikte ailenin ekonomik kısıtlamalarının azalması ve özellikle de çocukların refah seviyelerinin yükselmesi söz konusu olabilmektedir Çalışan ebeveyn(ler)in evlerine kazandırdıkları gelirle birlikte çocuklar daha iyi beslenme ve kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşma gibi kazanımlara ulaşabilmekte; yani kısaca daha iyi yaşam şartlarına sahip olabilmektedirler (Chimhowu, Piesse ve Pinder, 2005’den aktaran [akt.] Yılmaz, 2014; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Schapiro vd., 2013). Hatta bazı durumlarda eğitime ilişkin yatırım ve önem arttığı için çocukların özel okullara gönderilmesi bile mümkün olabilmektedir (Laurie, 2008).

Ekonomik açıdan bahsedilen iyimser tabloya rağmen alanyazın ebeveyn göçünden kaynaklı olarak çocuğun bazı olumsuz durumlarla da karşılaşabildiğine dikkati çekmektedir (Chen, Liang ve Ostertag, 2017). Örneğin ebeveyn(ler)ini göremeyen ve ne zaman döneceğinin belirsizliğini yaşayan çocuğun kendisini terk edilmiş hissetmesi muhtemeldir (Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012; Castañeda ve Buck, 2011). Bu bağlamda çocuğun üzüntü, yalnızlık, acı, güvensizlik, öfke ve kaygı gibi duygular yaşaması da oldukça sık karşılaşılan durumlar olarak görülmektedir (Cortina, 2014; Schapiro vd., 2013).

Araştırmalar, ebeveyni göç eden çocuklarda depresif belirtiler, kaygı bozukluğu, düşük benlik saygısı ve antisosyal davranışların görülebileceğine; intihar ve madde kullanımı gibi riskli davranışlarda artış olabileceğine işaret etmektedir (Fellmeth vd., 2018; Valtolina ve Colombo, 2012; Zhang, Zhou ve Cao, 2021). Ebeveyn yoksunluğu yaşayan çocuklar aynı zamanda ruhsal durumları sebebiyle bazı kötü muamele türleri için risk grubu haline gelebilmekte; akran zorbalığı, aile içi şiddet ve duygusal istismar gibi olumsuz durumlara maruz kalma ihtimalleri artabilmektedir (Chen, Liang ve Ostertag, 2017). Yapılan araştırmalar söz konusu çocukların her iki ebeveyniyle beraber yaşayan çocuklara kıyasla daha düşük yaşam doyumuna ve daha zayıf akran ilişkilerine sahip olduklarına ve okulu sevmeme ihtimallerinin daha fazla olabileceğine işaret etmektedir (Zhang, Zhou ve Cao, 2021). Geride kalan çocukların psikolojik sağlamlıklarının daha zayıf olduğuna, duygusal açıdan zorlanmalar yaşadıklarına ve öğrenme problemlerinin daha sık görüldüğüne dair araştırmalar da mevcuttur (Luot, Dat ve Lam, 2018; Song, Chen ve Zhang, 2018).

Yukarıda da belirtildiği gibi ebeveyn göçü ile birlikte ailede gerçekleşen değişimin çocuk üzerindeki etkileri oldukça olumsuz olabilmektedir. Söz konusu değişim çocuğun aynı zamanda hem ailenin yeni yapısına hem de aile içindeki yeni rollere uyum sağlamasını gerektirebilmektedir. Bu bağlamda bazı çocukların evden ayrılan ebeveynin görev ve rollerini üstlenmek mecburiyetinde kaldığı görülmektedir (Cuong ve Linh, 2016). Bu rollerden bazıları kardeşlerinin bakımıyla ilgilenmek ve onun sorumluluğunu almak olarak gün yüzüne çıkabilmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012).

Ebeveyn(ler)i iş gereği evden uzun süreliğine ayrılan çocukların anne ve/veya babasının sorumluluğundaki bazı görevleri yerine getirmek mecburiyetinde kalması bu çocukları erken yaşta olgunlaşmak zorunluluğuyla karşı karşıya bırakabilmektedir (Yiu ve Yun, 2017). Bu bağlamda bu çocukların evi geçindirmek ve ailedeki çatışmaları

çözümüne kavuşturmak gibi eylemleri gerçekleştirmek suretiyle yetişkin rolüne soyundukları da oldukça rastlanır durumlardır (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009; Yiu ve Yun, 2017). Göç edenin baba olduğu durumlarda erkek çocuğun göç eden babanın sorumluluklarını üstlenerek onun yaptığı işleri yapma mecburiyeti, eğitimini geri plana atmak zorunda kalmasıyla sonuçlanabilmektedir. Zira çocuk göç eden ebeveyni iş bulup para kazanana kadar evin geçimine katkıda bulunmak zorunda kalabilmektedir (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; McKenzie ve Rapoport, 2011).

Ebeveyn göçünün çocuğun eğitim hayatı üzerindeki olumsuz etkilerine dair uluslararası çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Gianelli ve Mangiavacchi (2010) Arnavutluk'ta babası göç eden çocuklarla yaptıkları bir araştırma kapsamında, bu çocukların okulla ilgili faaliyetlere harcadıkları zamanın azaldığını, akademik başarılarının düştüğünü ve hatta birçoğunun okulu bıraktıklarını ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde, Wang (2014) Çin'deki 13-17 yaş aralığındaki çocukların ebeveyn(ler)inin göç etmesinin çocuğun okula devam etme ihtimalini azaltabileceğini zira yüksek ekonomik getirinin çocuklar tarafından cezbedici olarak görülebileceğini ifade etmiştir. Diğer araştırmalarda söz konusu çocukların okula devamsızlık, okula karşı kayıtsızlık, okulu sevmeme ve sonrasında yurtdışında çalışacağı için okulu gereksiz görme gibi tutumlar sergileyebildiklerini göstermektedir (Brown ve Grinter, 2014; Valtolina ve Colombo, 2012; Zhang, Zhou ve Cao, 2021).

Ebeveyn göçünün çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri sadece eğitim hayatlarıyla sınırlı kalmamaktadır. Örneğin, Valtolina ve Colombo'ya (2012) göre, ebeveyn göçü çocuğun beslenme, kişisel bakım ve sağlık gibi konularda ihmaliyle sonuçlanabilmektedir. Fellmeth ve diğerlerine (2018) göre ise ebeveyn göçünün çocuğun fiziksel sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin bazıları zayıflık ve boy kısalığı gibi gelişim yetersizliklerini içermektedir. Nguyen (2016) ise ebeveyn göçü sonucunda çocukların sağlık problemlerinin devam ettiğine ve bilişsel becerilerinin göçten olumsuz etkilendiğine ulaşmıştır. Kısaca geride bırakılan çocukların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması ve çocuğun ihmal edilmesi olası bir durum haline gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere ebeveyn(ler)in göçünün çocukların eğitim durumlarını, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını ve aile içerisindeki rol ve sorumluluklarını nasıl etkilediğini belirlemek üzere pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların çoğunlukla yurt dışında yapıldığı dikkati çekmektedir. Öte yandan, ebeveyn göçünün Türkiye'de de oldukça yaygın olduğu ve bu bağlamda dikkate değer sayıda çocuğun özellikle de

babalarından uzak kaldığı bilinmektedir. Zira ataerkilliğin hâkim olduğu kırsal kesimde özellikle babaların aileyi desteklemek için yurtdışına gittiği görülmektedir. Bazı çocuklar babalarını senede bir veya iki kere görebilmektedir. Ancak söz konusu çocukların bu durumu nasıl anlamlandırdıklarını ve ebeveynlerinin yokluğunda neler yaşadıklarını anlatan herhangi bir yayına ulusal alanyazında rastlanamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım kullanarak söz konusu çocukların yaşam deneyimlerinin anlaşılması hedeflenmektedir. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde ebeveyn göçünün ülkemizdeki yaygınlığı düşünüldüğünde böyle bir çalışmanın ebeveynlerinden ayrı yaşayan çocukların eğitsel ve psikolojik ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması ve bu ihtiyaçlara daha iyi yanıt verilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bahsedilen amaca ulaşmak için bu araştırma kapsamında yanıt aranan soru şu şekildedir: Babaları yurt dışında çalışan çocukların yaşam deneyimleri nedir?

1.1.Amaç

Bu çalışmanın amacı babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma sonucunda ülkemizde iş sebebiyle geçici ebeveyn(baba) yoksunluğu yaşayan çocukların yaşayabilecekleri durumların ortaya çıkarılması ve yaşanan deneyimlerin keşfedilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışma ülkemizde ebeveyn göçü nedeniyle geride kalan çocuklarla gerçekleştirilecek ilk çalışma olması sebebiyle bu çalışmanın ulusal alanyazındaki eksikliği gidermeye başlayacağı ve bulguların uluslararası alanyazının genişletilmesi anlamında da katkılarının bulunacağı düşünülmektedir.

1.2.Önem

Aile çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra kendini güvende hissetme ve ait olma gibi psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılayan temel birimdir. Yakın ilişki kurabilmek ve bağlanma ihtiyacını karşılayabilmek sağlıklı bir kişiliğin ön koşulları olarak görülmekte; sağlıklı ilişkilerin temeliyse ailede atılmaktadır (Çetinkaya Yıldız ve Gençtanırım Kurt, 2017; Güngörmüş, 1986). Dolayısıyla çocuğun doğduğu ve büyüdüğü aile ortamı kişiliğini, ilişkilerini ve yaşamını sürdürme şeklini belirlemektedir.

Bebeklik dönemiyle beraber başlayan bu etkileşim sürecinde çocuğun ebeveynleri ile ilişkisi çocuğun bilişsel, sosyal, fiziksel ve duygusal gelişim alanlarını etkilemektedir (Taşkın, 2011). Örneğin hem annenin hem babanın çocuğu ile ilişkisinin kalitesi çocuğun özerkleşmesinde ve olumlu duygulara sahip olmasında etkilidir (Kocayörük, 2012). Benzer şekilde ailenin çocuğu koşulsuz kabulü ve sevgisini hissettirmesi çocuğun

“değerli” olduğuna dair inanç oluşturmada önemli bir faktördür. Kendisini değerli gören birey artan özsaygısı ve öz yeterliliği sayesinde kişilerarası ilişkilerini sağlam temeller üzerine oturtabilmektedir (Çetinkaya Yıldız ve Gençtanırım Kurt, 2017; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008). Diğer bir ifadeyle aile içindeki ilişkilerde reddedilmeden sevgiyi ve yakınlığı hissedebilen çocuğun psikolojik sağlığı artmaktadır (Lund, Zimmerman ve Haddock, 2002’den akt. Öngider, 2013). Belirtilen durumlar anne ve babanın etkisinin çocuğun kişiliğini ve ilişkilerini belirleme noktasında önemini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar geleneksel roller çerçevesinde toplumda “çocuğun bakımından kadın sorumludur” kalıp yargısı hâkim olsada (Kwok ve Li, 2015) çocuğun yetiştirilmesinde anne ve babanın her birinin birbirinden farklı ve önemli rollere sahip olduğu görülmektedir. Babanın çocuğun gelişimi üzerindeki önemli etkisi uzun süre göz ardı edilmiş olmasına rağmen günümüzde kabul edilmiş bir gerçektir (Haagsman ve Mazzucato, 2021; Karabulut ve Şendil, 2018; Ünlü, 2010). Örneğin Kocayörük (2012) babanın çocuğuyla kurduğu yakın ve samimi ilişkinin çocuğun psikososyal gelişimi üzerindeki önemli rolü üzerinde durmuştur. Gelgör (2016) ise babanın gösterdiği ilginin çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerindeki pozitif etkiye dikkati çekmektedir. Bögels ve Perotti (2011) babanın çocuğuyla harekete ve heyecana dayalı oynadığı oyunların çocuğun sosyal etkileşimini güçlendirdiğini ve babayla çocuk arasında kurulan iletişimle birlikte sağlıklı ilişkilerin temellerinin atıldığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla baba ve çocuk arasında paylaşılan zamanın, ileride sosyal kaygının oluşmasını önleyici potansiyeli olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda babanın çocuğu duygusal açıdan desteklemesi, rekabetçi ve bağımsız olmaya teşvik etmesi, eğlenceli zaman geçirmesi çocuğun gelişimi üzerinde doğrudan olumlu etkiler gösterebilmektedir (Flouri ve Buchanan, 2003). Kısaca baba-çocuk ilişkisi çocuğun zekâ, kişilik, cinsel gelişim, akademik başarı gibi farklı gelişim alanlarını etkileyebilmektedir (Zeybekoğlu, 2013).

Araştırmalar baba-çocuk ilişkisinin hem kız hem de erkek çocuklar üzerindeki yararlarına dikkat çekmektedir. Örneğin, Sultana ve Khaleque (2016) Bangladeş’te 200 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdiği çalışmada çocukluk döneminde baba yakınlığını hisseden kız çocukların yetişkinlik döneminde iyi oluş düzeylerinin, diğer gruba kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Sultana ve Khaleque, 2016). Diğer yandan babaların kız çocuklarıyla oyun oynaması risk alma ve problem çözme becerilerini geliştirme gibi kazanımlara sebep olurken, erkek çocuklarının babalarını rol model alarak cinsel

kimliklerini ve ilerideki babalık rolünü öğrenmesi olarak önemini göstermektedir (İvrendi ve Işıkoğlu, 2010; Kuzucu, 2011).

Baba çocuğun yaşamındaki önemli mihenk taşlarından bir tanesidir. Babanın yokluğu ise çocuğun yaşamında bazı sorunlara sebep olabilmektedir (Chen, Liang ve Ostertag, 2017). Babanın eksikliği sebebiyle çocukların çevresine uyumlu bireyler olamayıp, dışsal problemler yaşadıkları görülebilmektedir. Dışsal problemlerden bazıları saldırganlık, alkol kullanımı, antisosyal kişilik bozukluğu gibi durumları içermektedir (Phares ve Compas, 1992). Babasının evden ayrılmasıyla birlikte çocuk kendisinin reddedildiğini düşünebilmektedir. İstenmediğini düşünen çocuk endişeli, güvensiz ve aşırı bağımlı kişilik özellikleri geliştirebilmektedir. Saldırganlık, düşmanlık, öfke, donukluk, düşük benlik saygısı ve düşük öz yeterlilik gibi psikolojik problemler meydana çıkabilmektedir (Rohner, 2021).

Araştırmalar babanın iş için yurt dışına gitmesiyle beraber aile içindeki dinamiklerin değişmesini sürecin bir parçası olarak görmektedir (örn: Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Suarez-Orozco, Bang ve Kim, 2011). Söz konusu değişimler çocuğun ruh sağlığını doğrudan bir şekilde etkilemektedir (Suarez-Orozco, Bang ve Kim, 2011). Ebeveyn yokluğuyla birlikte sadece ev içindeki görev ve sorumluluklar değişmemekte; aynı zamanda ailenin karar verme şekilleri de değişebilmekte (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010), oluşan yeni aile dinamikleri bireylerin üzerindeki duygusal baskıyı artırabilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011). Babalar çalışmak için yurt dışına geçici olarak göç ettiğinde çocukların bakımını genellikle anneler üstlenmektedir ve buna bağlı olarak sorumlulukları artmaktadır (Poeze, 2019). Bu bağlamda anneler çocuğa duygusal destek vermek, güven vermek ve evde disiplini sağlamak gibi görevleri tek başına üstlenmek durumunda kalmaktadır (Chereni, 2015). Bu süreçte kız çocuklarına ise daha fazla görev ve sorumluluk yüklendiği ve dolayısıyla kızların babalarının yokluğundan oldukça olumsuz bir şekilde etkilendiği söylenebilir (Song, Chen ve Zhang, 2018).

Araştırmalar babası göç eden erkek çocuklarının, iki ebeveyni ile beraber yaşayan çocuklara kıyasla daha dezavantajlı olduklarını; beklenilenin aksine babanın göç etmesinin, annenin göç etmesine kıyasla daha fazla olumsuz etkilerinin olabileceğini de gözler önüne sermektedir (Chen, Liang ve Ostertag, 2017; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015). Örneğin Bögels ve Perotti'nin (2011) çalışmasında babanın gidişinin çocuğun sosyal kaygı düzeyini annenin gidişine kıyasla daha fazla etkileyebildiği görülmektedir.

Diğer yandan ebeveyn göçünün nötr ya da olumlu tarafları olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Wu, Lu ve Kang (2015) iki ebeveyni ile birlikte yaşayan fakat daha öncesinde ebeveyni çalışmaya gittiği için ondan ayrı kalmış olan çocukların, ebeveyninden hiç ayrılmamış olan çocuklara göre daha düşük depresyon seviyesine sahip olduğuna ulaşmıştır. Bunun sebebi ebeveyninden ayrı kalmasına rağmen sonunda ailenin birleşmesini yaşayan çocukların diğer gruba göre mutluluk düzeyinin daha fazla olmasıyla ifade edilmiştir. Ebeveyn göçü sonucunda geride kalan çocuklara ilişkin gerçekleştirilen bir başka çalışmada çocukların olumsuz olarak etkilenmediklerine; endişelerinin ve depresiflik düzeylerinin artmadığına ulaşılmıştır (Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015). Graham ve Jordan'ın (2011) çalışmasında ise geride kalan çocukların duygusal anlamda zorlanmadığı belirlenmiştir. Çocuğun ebeveynin rollerini üstüne alması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkarken ailenin duygusal olarak çocuğu desteklemesinin olası negatif etkileri azalttığı da görülmektedir. Yani ailenin özellikleri risk ya da koruyucu faktörleri oluşturmada etkilidir (Oznobishin ve Kurman, 2009). Kısacası çocukların göçe yükledikleri anlam, ailenin tutumu, aile içi değişen roller ve bunlara adapte olma şekli, sosyal destek sistemleri gibi faktörler sürecin nasıl deneyimleneceğini belirlemede önemli faktörlerdendir.

Ebeveyn göçüne dair yapılan uluslararası çalışmalarda anne ve/veya babanın göçünden çocukların etkilendiklerine dair sonuçlara ulaşılsa da (Brown ve Grinter, 2014; Fellmeth vd., 2018; Nguyen, 2016; Schapiro vd., 2013; Song, Chen ve Zhang, 2018) araştırmalarda annelerin göçüne ağırlık verilmekte, babalarla ilgili yapılan çalışmalar ise daha az sayıda olmaktadır (Haagsman ve Mazzucato, 2021). Ülkemizde de özellikle kırsal kesimde genellikle babaların aileyi ekonomik olarak desteklemek için iş gereği yurt dışında çalıştıkları bilinmektedir. Dolayısıyla ülkemizde de babaları yurt dışında çalışan hatırı sayılır sayıda çocuk bulunmaktadır. Ancak alanyazında söz konusu çocukların yaşantı ve deneyimlerine ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Çocukların deneyimleri ve yaşamları üzerindeki etkilerin anlaşılması, karşılaşılabilecek problemlerin önüne geçilmesi adına böyle bir çalışmanın alanyazına, psikolojik çalışanlarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.3.Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

- Araştırma İç Anadolu'nun bir köyünde gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple ulaşılan kişiler ve deneyimler yaşanan bölge ile sınırlıdır.
- Araştırmanın verileri kesitsel olarak elde edilmiştir. Ebeveyn göçünün çocuklar üzerindeki etkileri görmek adına boylamsal çalışmaların daha etkili olabileceği düşünülmektedir.
- Araştırmaya 13 kız, 3 erkek öğrenci katılmıştır. Katılımcıların kimlik cinsiyeti yönünden homojen bir dağılıma sahip olmaması çalışmanın diğer sınırlı yanıdır.
- Araştırma 2022-2023 yılı eğitim döneminde elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Çalışma bu süre zarfıyla sınırlıdır.
- Araştırma 10-13 yaşları arasındaki ortaokul öğrencileriyle sınırlıdır.

Çocuklar için katılım ölçütleri tipik gelişim gösteren, 10-13 yaşları arasında, babası yurt dışında çalışan, annesi sağ olan, iletişim kurma konusunda herhangi bir güçlük yaşamayan, çalışmaya katılmak için öğrencinin kendisinin ve velisinin gönüllü olması kriterleri belirlenmiştir.

1.4.Tanımlar

Göç: Göç ekonomik, siyasal, güvenlik ve doğal afet gibi gerekçelerle bireylerin bulundukları yerden başka bir yere gitme şeklinde gerçekleştirdikleri bir olgudur (Güner, 2021).

Ulus Ötesi Ebeveynlik: “Ulusötesi ebeveynlik” çocuklarını bir ülkede bırakmak zorunda kalan ya da bırakmayı tercih ederek yurtdışına çalışmak için giden ebeveynler için kullanılmaktadır (Laurie, 2008).

Ebeveynleşme: Ebeveynleşme, çocuğun anne ve babasının sorumluluğundaki bazı görevleri üstlenerek (örn; kardeşlerine bakmak, evi geçindirmek, ailedeki çatışmaları çözüme kavuşturmak gibi) yetişkinin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesidir (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009).

Muğlak Kayıp: Muğlak kayıp kişi için önemli olan bireyin fiziksel ya da psikolojik olarak yokluğuyla ilgili belirsizliği ifade etmektedir. Muğlak kayıp bireyin fiziksel varlığına rağmen psikolojik olarak hissedilememesi yahut psikolojik varlığına rağmen fiziksel olarak ulaşılamaması durumudur (Boss, 2021).

Yabancılaşma: Yabancılaşma ebeveynin boşanması ya da ebeveynin uzaklaşması sonucunda oluşarak çocuğun ebeveyniyle ilişki kurmayı reddetmesidir. Çocuğun istismara uğraması, ihmal edilmesi ve ailenin çatışmalı boşanma süreci geçirmesi gibi sebeplerle çocuğun ebeveynine yabancılaşması görülmektedir (Bernet vd., 2020).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde araştırmanın konusuna ilişkin alanyazında yer alan göç, aile ve ebeveyn göçünden sonra görülebilecek değişimler ilgili başlıklar altında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. İlgili kavramların kuramsal olarak açıklanmasından sonra uluslararası ve ulusal araştırmalara yer verilmektedir.

2.1. Göçle İlgili Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde göç olgusuna dair kuramsal bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda göçün tanımlanması, göçün nedenleri ve sonuçları, ebeveyn göçü ve ulusötesi ebeveynlik ve Türkiye’de göç ve aileye yansımaları üzerinde durulmaktadır.

2.1.1. Kavramsal olarak göç

Göç ekonomik, siyasal, güvenlik ve doğal afet gibi gerekçelerle bireylerin bulundukları yerden başka bir yere gitme şeklinde gerçekleştirdikleri bir olgudur. Bireylerin isteklerine dayanarak yaptıkları özgür bir seçim ya da zoraki bir mecburiyet olarak gerçekleştirilen göç genel anlamda siyasal, ekonomik ve sosyal sebeplerin sonucunda meydana gelmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015; Güner, 2021). Aynı zamanda bulunulan yerin terk edilmesinin göç olarak nitelendirilebilmesi için belirli bir asgari süre içerisinde siyasi ya da idari birimin sınırlarını aşmak gerekmektedir (Tufaner, 2021). Aşılan sınırlar kimi zaman ülke sınırları içerisinde kimi zaman ise uluslararası şekilde gerçekleşmektedir.

Ülke sınırları dâhilinde farklı bölgelerdeki gelişmişlik seviyesine göre yapılan göçlerde kişiler yaşam alanlarını seçerek, sosyoekonomik sebepleri gerekçe etmekte ve iç göçü gerçekleştirmektedir. Uluslararası göç ise nüfus artışı, iklim değişikliği, ekonomik zorlanmalar, eğitim ve sağlık gibi alanların yetersizliği sebepleriyle daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için göç ederek gerçekleşmektedir. Daha iyi iş fırsatlarına sahip olmak için yapılan uluslararası göçlerin etkileri küresel çaptadır. Dünyadaki hızlı nüfus artışı ve küreselleşmeyle beraber doğan iş ihtiyacı uluslararası bir hareketlilik meydana getirmekte ve uluslararası göç önemli bir akım haline gelmeye başlamaktadır (Genç, Ustabası Gündüz ve Çöpoğlu, 2019; Güner, 2021; Tufaner, 2021; Zheng, 2016).

Yukarıda da bahsedildiği üzere göç, günümüz toplumlarında ortaya çıkması kaçınılmaz bir olgu durumudur. Ekonomik nedenlerle gönüllü bir şekilde göç eden bireyler genellikle “misafir işçi” olarak görülmektedir ve misafir işçi göç edilen ülkelerin belirlediği ölçüde çalışma ve orada yaşama hakkına sahiptir (Erbaş, 2019). Bazı bireyler ise tercihen değil, siyasal nedenlerle zorunlu olarak göç etmektedir (Ekici ve Tuncel,

2015). Bireysel ya da kitlesel olarak mecburi bir şekilde bir yerden başka bir yere yapılan göç zorunlu göç olarak tanımlanmakta (Karaköse, 2022), zorunlu göç; sürgün, köle ticareti, kitlesel yer değiştirme ve dinsel, ırksal yahut siyasi baskı altında olan insanların hareketliliklerini kapsamaktadır (Erbaş, 2019, s. 63). Kısaca yoksulluk, savaş, çatışma gibi zorunlu itici faktörler ya da eğitim, sağlık, iş, refah seviyesinin yükselmesi gibi kişinin kendi tercihlerine dayanan çekici faktörler her sene binlerce kişinin ülke içinde ya da uluslararası alanda yer değiştirmesinin sebepleridir (Demirhan ve Aslan, 2015).

Göçle ilgili değinilmesi gereken bir diğer nokta ise göç edilen ülkede yaşanan süre zarfıdır. Gidilen ülkedeki kalma süresine göre göç “kısa zamanlı göç ve uzun zamanlı göç” olarak sınıflandırılmaktadır. Haftalık ya da aylık olarak gerçekleştirilen geçici göç “kısa zamanlı göç” olarak, bir yıl ya da daha fazla ayrı kalınan süre olduğunda ise “uzun zamanlı göç” olarak ifade edilmektedir. Uzun zamanlı göçün olumsuz etkileri kısa zamanlı göçe göre daha fazla bulunmaktadır (Nguyen, 2016). Örneğin Karayiplerde düşük sosyoekonomik düzeye sahip kişiler en az 6 ay süreyle denizaşırı ülkelere gitmekte ve senelerce ailelerinden uzakta kalmaktadırlar (Pottinger, 2005). Bir başka göç veren ülke Jamaika’dan göç eden kişilerin ise ailelerinden ayrı kalma süreleri 2-10 sene arasında değişebilmektedir (Brown ve Grinter, 2014). Ülkelerdeki giriş-çıkışlar zor olduğu için söz konusu geçici göçmenlerin yurt dışında kalması beklenilenden daha fazla sürebilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011). Ayrı kalınan süreye bağlı olarak göçmen ve geride kalan ailesinin süreçten etkilenme şekli değişebilmektedir.

2.1.2 Göçün nedenleri ve sonuçları

Dünyadaki hızlı nüfus artışı ve küreselleşmeyle beraber insanlar iş aramak için uluslararası bir hareketlilik meydana getirmeye başlamaktadır. Daha iyi iş fırsatlarına ve ekonomik refaha sahip olmak için yapılan göçler genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gerçekleşmektedir (Nguyen, 2016; Yılmaz, 2014; Zheng, 2016). Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren küreselleşme başlamış; bireyler geçim, sosyal ve kamusal hizmet eksikliği gibi sebeplerle genellikle Britanya, Almanya, İtalya, İspanya, Kanada ve ABD gibi gelişmiş olan ülkelere yönünü çevirmiştir (Demirhan ve Aslan, 2015; Pottinger, 2005). Dolayısıyla gelişmiş ülkelere yapılan göçler gün geçtikçe fazlalaşan ve gelecekte daha da artması varsayılan bir eğilimdir (McKenzie ve Rapoport, 2011).

Bireylerin göç etmesi için motivasyon kaynakları hayatta kalma, üretken olma ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olma isteği olarak görülebilmektedir (Ayas, 2021; Güner,

2021). Daha iyi yaşam şartlarını elde edebilmek adına bireysel ya da aileyle birlikte göç edilmekte ve yaşanan ekonomik sıkıntıların son bulması hedeflenmektedir. Kısacası istihdam edilmek ve iş bulmak gibi imkansızlıklar sebepleriyle göç edilerek çare aranmaktadır (Aguilera Guzman vd., 2004; Genç, Ustabaşı Gündüz ve Çöpoğlu, 2019; Pottinger, 2005). Genellikle iş bulmak konusunda zorluk yaşayan kişiler düşük eğitim seviyesine sahip olup çalışmak için tarıma ya da mevsimlik işe yönelmektedirler. Söz konusu bireyler gerekirse iyi bir gelir sağlamak için kentlere ve büyük şehirlere göç edebilmektedirler (Cuong ve Linh, 2016). Dolayısıyla göç ekonomik fırsatlar yaratırken, yoksulluğun azalmasına ve kişilerin kalkınmasına sebep olmaktadır (Zheng, 2016). İyileşen yaşam koşulları, lüks evler ve arabalar göç etmeye heveslendiren diğer durumlardandır (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010).

Aile üyelerinin geçimlerini sağlamak ve ekonomik refah seviyesini yükseltmek gibi hedefler doğrultusunda bireyler tek olarak ya da birkaç aile üyesiyle beraber göç etmektedirler (Valtolina ve Colombo, 2012). İş bulmak ve çalışmak için yapılan göçler tüm ailenin taşınmasıyla kalıcı bir göç olabilirken, tek bir aile ferdinin göç etmesiyle geçici göç oluşabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde diğer aile üyelerinin bırakılıp, bir ebeveynin çalışmaya gitmesi daha yaygın olarak görülmektedir (Cuong ve Linh, 2016). Ekonomik gelir için tercih edilen göç, eşlerin ve ebeveyn ile çocuğun ayrılığına sebep olmakta ve ulus ötesi aileler meydana gelmektedir (Castañeda ve Buck, 2011). Bununla birlikte çocuklar tek ebeveyni ile ya da büyükanne ve büyükbaba gibi diğer geniş aile üyeleriyle yaşamak zorunda kalmaktadır (Nguyen, 2016; Zhao vd., 2014). Dolayısıyla tek başına evden ayrılan ebeveyn geride eşini ve çocuklarını bırakabilmektedir. Ulus ötesi ebeveynlik üzerine yapılan araştırma ve istatistikler, çoğunlukla evden ayrılan tarafın geleneksel olarak evin geçiminden sorumlu olduğu düşünülen baba olduğuna işaret etmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012).

Geleneksel ve ataerkil ideolojilerin bir sonucu olarak babanın “eve ekmek getiren kişi” olarak görülmesi alışıla gelmiş bir durumdur. Bu sebeple erkeklerin yurt dışına giderek ailesinin geçimine katkı sunması normal karşılanmakta, ailesinden uzakta yaşaması olağan görülebilmektedir (Poeze, 2019). Dolayısıyla göç olgusu bir gelenek haline gelen toplumlarda bireylerin göç etmesi için baskı uygulanabilmektedir. Bu baskı göç etmediği, yaşam standartlarını yükseltmediği ile ilgili suçlayıcı bir bakış açısına sahiptir. Söz konusu yapılan toplumsal baskıda erişilecek ekonomik refah önemslenirken

geride kalan çocukta meydana gelebilecek duygusal ve psikolojik sorunların meydana gelebilmesi göz ardı edilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011).

Yukarıda belirtildiği üzere ebeveyn göçünün en önemli sonuçlarından biri geride kalan çocukların ruh sağlığının olumsuz bir şekilde etkilenebilmesidir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar geride kalan çocukların ebeveynleriyle beraber yaşayan çocuklara göre öznel iyi oluşlarının ve psikolojik sağlamlıklarının daha düşük olduğuna (Luot, Dat ve Lam, 2018), terk edilmiş ve yalnız hissettiklerine (Castañeda ve Buck, 2011), yaşam doyumlarının daha az olduğuna (Song, Chen ve Zhang, 2018), düşük benlik saygısına sahip olduklarına (Nguyen vd., 2022) ve daha fazla sosyal kaygı yaşadıklarına (Zhao vd., 2014) işaret etmektedir. Çocuğun psikolojik durumunu ve çevresine uyumunu zorlaştıran geçici ebeveyn yokluğunu örseleyici bir durum olarak görmek mümkündür.

Ebeveyn göçünün bir başka sonucu ise aile dinamiklerinin, ev içindeki görev ve sorumlulukların, ailenin karar verme şekillerinin değişmesi olarak görülmektedir. Örneğin büyük olan çocuk kardeşlerinin bakımıyla ilgilenmek ve onun sorumluluğunu almak zorunda kalabilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Valtolina ve Colombo, 2012). Bu bağlamda kardeşlerine bakmak, evi geçindirmek, ailedeki çatışmaları çözüme kavuşturmak gibi eylemleri gerçekleştirip yetişkin rolüne soyunmak “ebeveynleşme” olarak ifade edilmektedir. Ebeveynleşen çocuk, anne ve babasının sorumluluğundaki bazı görevleri üstlenmektedir (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Erken yaşta olgunlaşmak durumunda kalmak ve yetişkin rollerini üstlenmek çocukları daha savunmasız bir hale getirebilmekte ve risk oluşturan bir durum meydana gelebilmektedir (Yiu ve Yun, 2017). Yaşanan duygusal baskı ve ebeveyn yoksunluğuyla beraber çocuğun ihmal edilmesi, giden ebeveynin görev ve rollerini üstlenmek durumunda kalması görülebilmektedir (Cuong ve Linh, 2016). Kısaca bir ebeveynin geçici yokluğu çocuğun ebeveynleşmesine ve yaşından büyük rol ve sorumlulukları üstlenmesine sebep olabilmektedir.

Karşılaşılabilecek bir başka sonuç ise ekonomik kazancın çıktıları ile alakalıdır. İş için göç etmenin ev halkının ekonomik kısıtlamalarının azalmasında ve çocukların refah seviyelerinin yükselmesinde etkili olduğunu vurgulayan pek çok araştırma mevcuttur (Cuong ve Linh, 2016; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; McKenzie ve Rapoport, 2011; Nobles, 2011; Wang, 2014; Zhou, Murphy ve Tao, 2014). Söz konusu bu araştırmalar ebeveyn göçünün yol açabileceği duygusal ve sosyal sorunların ekonomik kazanç ile telafi edilebileceğine işaret etmektedir (Laurie, 2008). Bir diğer ifade ile geçici ebeveyn

yokluğu çocuğun yaşamında bir stres faktörü olabilirken bir yandan da ekonomik kalkınmayı desteklemekte ve daha iyi sağlık, eğitim, beslenme ve yaşam koşullarına sahip olmayı sağlamaktadır (Chen, Liang ve Ostertag, 2017; Fellmeth vd., 2018). Ebeveyn göçünün ekonomik getirileriyle birlikte çocuğun eğitimine daha fazla önem verme, çocuk işçiliğinin azalması, ebeveynin çocuğun eğitimini mali açıdan desteklemesi ve çocuğun eğitim isteğini arttırması gibi akademik anlamda olumlu sonuçlara ulaşılmaktadır (McKenzie ve Rapoport, 2011; Wang, 2014).

Diğer bazı uzmanlara göre ebeveyn göçünün akademik başarıyı düşürmesi de söz konusu olabilmektedir. Bir diğer ifade ile göçmenlerin kazandıkları dövizlerin çocukların eğitim alma oranlarını arttırması beklenirken, tam tersine kısa vadede para kazanmak için çocuğun bir işte çalışmasına ve dolayısıyla eğitimden uzaklaşmasına, sebebiyet verebilmektedir (McKenzie ve Rapoport, 2011). Bunun yanı sıra bazı çocuklar göç eden ebeveyni örnek alarak ileride yurtdışında çalışmak şeklinde bir hedefe yönelik tutum ve davranışlar geliştirmekte, dolayısıyla okula karşı kayıtsızlık, eğitimi önemsiz görme ve devamsızlık gibi problemlerle karşılaşabilmektedir (Brown ve Grinter, 2014). Yurt dışına gitmenin bir gelenek haline gelmesi ve ekonomik getirinin devamlı olması amacıyla aileler de çocuğun ileride yurtdışında çalışmak şeklindeki hedefe yönelik tutum ve davranışlarını destekleyebilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011). Dolayısıyla yurt dışında kazanılan dövizin getirisi eğitimi önemsiz kılabilenekte, kısa yoldan çok daha fazla para kazanmak isteyen öğrenciler okulu gereksiz olarak görme düşüncesine sahip olabilmektedirler.

2.1.3. Ebeveyn göçü ve ulusötesi ebeveynlik

Küresel göç sonucunda ve ekonomik gerekçelerle belirli bir süre aile üyelerinin birbirinden uzakta kalması “ulusötesi aileler” olarak adlandırılmaktadır. Bu ailelerin varlığı uzun zamandan beri süregelmesine rağmen konuyla ilgili çalışmalar 1990’lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Castañeda ve Buck, 2011; Haagsman ve Mazzucato, 2021). “Ulusötesi ebeveynlik” kavramı çocuklarını bir ülkede bırakmak zorunda kalan ya da bırakmayı seçen yurtdışına çalışmak için giden ebeveynler için kullanılmaktadır (Laurie, 2008). Ebeveynlerinden biri ya da ikisinin göç etmesi sebebiyle oluşan ulus ötesi ailelerde geride kalan çocukların sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, sayılarının yüz milyonlarca olduğu tahmin edilmektedir (Fellmeth vd., 2018; Graham ve Jordan, 2011). Bu sebeple uluslararası alanyazında ebeveyn göçü ile ilgili oldukça fazla sayıda kaynağa rastlamak mümkündür (örn: Brown ve Grinter, 2014;

Castañeda ve Buck, 2011; Fellmeth vd., 2018; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Haagsman ve Mazzucato, 2021; Nguyen, 2016; Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011; Schapiro vd., 2013; Song, Chen ve Zhang, 2018; Valtolina ve Colombo, 2012; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015; Zheng, 2016).

Çalışmaya gidilen ülkelerin verdikleri izin ölçüsünde göç edenler tek başına veya tüm aile üyeleriyle beraber gidilen ülkeye yerleşebilmektedirler. Kimi zaman çocuklar göç edilen ülkeye aldırılmakta ve iş için başka bir ülkede çalışan ebeveyn/ebeveynleri ile tekrar bir araya gelmektedirler (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004). Tek başına evden ayrılan ebeveyn ise geride eşini ve çocuklarını bırakabilmektedir. Ulusötesi ebeveynlik üzerine yapılan araştırma ve istatistikler, çoğunlukla evden ayrılan tarafın geleneksel olarak evin geçiminden sorumlu olduğu düşünülen baba olduğuna işaret etmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012; Wu, Lu ve Kang, 2015). Tek başına yurt dışına çıkmanın daha kolay olması, tasarrufu sağlayıp daha çok para biriktirme ve ardında bıraktığı işlerin devam etmesi isteği gibi sebeplerle erkeklerin ailelerini geride bıraktıkları görülmektedir (Khafagy, 1984). Ancak çocuklar geride bırakıldıklarında iş için göç eden genellikle baba olduğu için çocuklar anne, büyükanne, büyükbaba ve teyze gibi diğer aile üyelerine emanet edilmekte ve bahsedilen kişiler çocuğun bakımını üstlenmektedir (Luot, Dat ve Lam, 2018; Pottinger, 2005).

Uluslararası alan yazında ebeveyn göçü farklı boyutlar açısından incelenmektedir. Örneğin, iş için göç eden ebeveynin geride bıraktığı çocuğu ve ailesiyle olan iletişimi ebeveyn göçüyle ilgili olarak araştırılan boyutlardan bir tanesidir. Bu araştırmalardan bir tanesini gerçekleştiren Borisova (2016) göç eden ebeveynin ailesini ziyaretinin bazen bir yılı bulabileceğini belirtmiştir. Aile bütünlüğünün geçici olarak sağlandığı söz konusu bu ziyaretler aile yakınlığının sürdürülebilmesi ve giden ebeveynin aile içindeki varlığını tekrar gösterebilmesi için bir fırsattır. Aileyle birlikte geçirilen süre zarfında yurt dışından gelen ebeveynlerin bazıları çocuğun okuluyla ve dersleriyle ilgilenmekte, arkadaş ilişkilerini anlamaya ve evdeki disiplinde etkili olmaya çalışmaktadır. Çalışmaya geri döndükten sonra ise yaşanan ayrılıkların süresinin artması ebeveyn ve çocuk arasındaki bağın zamana bağlı olarak zayıflamasına sebep olabilmektedir (Borisova, 2016). Fakat çocuğuyla devamlı temasta bulunan, haberleşen, görüşen ebeveynler bu durumu tersine çevirebilmektedir. Fiziksel olarak uzakta olsa dahi kurulan iletişim ve ebeveynin yakın ilgisi koruyucu bir faktör olabilmektedir (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004).

Belirtildiği üzere, ebeveyn kilometrelerce uzakta olsa da günümüz teknolojileri sayesinde kurulan iletişimle çocuk-ebeveyn arasındaki bağ ve/veya aile bütünlüğü korunabilmektedir (Luot, Dat ve Lam, 2018; Poeze, 2019; Schapiro vd., 2013). Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla beraber göç eden ebeveyn ve çocuğu arasındaki duygusal mesafenin azalması ve ayrılık duygusunun azaltılabilmesi mümkündür. Daha sık iletişim kuran, çocuğuyla çevrimiçi kanallar aracılığıyla daha fazla zaman geçiren ebeveynler çocuğun öznel iyi oluşunu olumlu yönde etkilemektedir. Göç eden ebeveynin teknoloji sayesinde geride kalan aileyle rahatça iletişime geçmesi çocuk, aile ve okul üçgenini de olumlu bir şekilde destekler niteliktedir. Öğretmen ve aile üyeleriyle görüşmeler sayesinde çocuğun okul durumunu takip etmek ve çocuğu desteklemek kolaylaşmaktadır (Brown ve Grinter, 2014). Kısacası bazı durumlarda göçmen ebeveyn fiziki eksikliğinin oluşturduğu duygusal mesafeyi teknoloji ve iletişim araçları sayesinde telafi edebilmektedir. Böylelikle ebeveyn çocuğuyla ve diğer aile üyeleriyle sosyal ve duygusal bağ kurarak çocuğun yaşamına katılım gösterebilmektedir (Borisova, 2016; Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012).

Daha önce de belirtildiği üzere ebeveyn göçü sebebiyle geride bırakılan çocukların bakımı anne, büyükanne, büyükbaba ve teyze gibi diğer aile üyelerince üstlenilebilmektedir (Borisova, 2016; Luot, Dat ve Lam, 2018; Pottinger, 2005). Söz konusu çocukların duygusal ve fiziksel ihmale maruz kalabildikleri ancak bazı durumlarda giden ebeveynin yokluğunun diğer ebeveyn, büyükbaba, büyükanne, amca, hala, teyze ve dayı gibi aile üyeleri tarafından başarıyla telafi edilebildiği de görülmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012). Ebeveyn göç ettiğinde geride çocukla ilgilenebilecek aynı cinsiyetten bir kişinin varlığı (örneğin baba gittiğinde dedenin olması vb.) çocuğun bağlanma, uyum ve alışma süreçlerini olumlu olarak etkileyebilmektedir (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004). Özellikle geniş aile yapısında diğer aile üyelerinin desteği ile birlikte çocuğun bu süreçten düşünüldüğü kadar olumsuz etkilenmediği durumlarla karşılaşılabilir. Diğer bir ifade ile aile içerisindeki bağlar çocuğun ebeveyn yokluğuyla baş etme biçimini etkileyebilmektedir (Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015).

Bazı durumlarda bakım veren diğer bir kişinin giden ebeveynin yerine konulması söz konusu olabilmektedir. Böyle durumlarda çocuk bakımıyla ilgilenen kişiyle çok fazla özdeşleşebilmekte ve daha sonra ebeveyni ile tekrar bir araya gelse bile çocuğun bakımını üstlenen kişiyle arasındaki bağ ve özdeşleşme kendi ebeveyni ile olan iletişimini

etkileyebilmektedir (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004). Örneğin çocuk bazı durumlarda ailede otorite olarak görülen bir akrabayı (örneğin dedesi, amca veya dayı) babasının yerine koyarak onlara “baba” şeklinde hitap edebilmektedir. Bu durumda biyolojik babanın geri dönüşüyle birlikte bir rol çatışması veya karmaşası söz konusu olabilmektedir Dolayısıyla çocuk babasıyla tekrar bir araya geldiğinde aile içindeki yeni konumlara alışmakta zorlanabilmekte ve bu süreçte bazı olumsuzluklar yaşayabilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011).

Araştırmaların dikkate aldığı noktalardan bir diğeri ise ebeveyn göçünün çocuğun cinsiyetine dayalı olarak ne gibi farklı sonuçlarının olabileceğidir. Bulgular geride kalan çocukların cinsiyete göre farklı tepkiler gösterebildiğine işaret etmektedir. Kız çocuklar genellikle üzüntülerini içinde yaşamaya eğilimliyken, erkek çocukları sorunlarını dışa vurarak gösterebilmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012). Babası yurt dışında çalışmaya giden erkek çocuklarında daha çok davranış problemleri görülürken, kız çocuklarında ise duygusal problemler ağırlık olarak kendisini gösterebilmektedir (Vanore, Muzzocato ve Segel, 2015). Örneğin Zhao ve diğerlerinin (2014) yaptıkları bir araştırmada ebeveyn göçü yaşayan kız çocuklarının sosyal kaygı düzeylerinin akranlarına kıyasla daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunun sebebi ise kızların olayları erkeklere göre daha fazla içselleştirmesi ve ihmal edilmenin yansıması olarak ifade edilmiştir.

Ebeveynin evden ayrılışıyla beraber aile içinde değişen roller ve oluşan yeni sorumluluklar araştırılan diğer bir husus olarak görülmektedir. Göçten sonra aile rollerindeki değişimler çocukta şaşkınlık oluşturabilmektedir. En başta göç eden erkeklerden sonra geride kalan kadınların rolleri değişmekte; bir taraftan geleneksel rollerin dışında hayvancılık yapmak, bahçe ve tarlada çalışarak tarımsal üretimi desteklemek gibi erkeğin görevlerini üstlenmekte bir taraftan da ev ve çocukla ilgili sorumlulukları artmaktadır. Diğer bir ifade ile göç eden baba olduğunda annenin çocuğa duygusal destek ve güven vermenin yanı sıra evde disiplini sağlamak gibi görevleri de tek başına üstlenmek durumunda kaldığı görülmektedir (Castañeda ve Buck, 2011; Khafagy, 1984). Örneğin Güney Afrika’nın Zimbabve ülkesinde yapılan bir araştırmada kadınlar disiplini sağlama konusunda erkeklerin daha iyi olduğunu ve çocukların babalarını daha fazla dinlediklerini ifade etmişlerdir (Chereni, 2015). Bu bağlamda evde otoriteyi sağlamak, hayvancılık ve bahçe işlerini yerine getirmek gibi ek rollerin kadının işini ve çocuğa ilişkin görevlerini daha da zorlaştırmakta olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Ebeveyn göçü ile birlikte aile sisteminde çocuğun ruh sağlığını birinci dereceden etkilemesi mümkün olan değişimler olabilmektedir (Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011). Örneğin bazı durumlarda geride kalan çocuklar ve diğer ebeveyn geniş aileleriyle beraber yaşamak zorunda kalabilmektedir. Söz konusu değişimlerle beraber çocuğun yeni aile yapısına ve yeni rollere uyum göstermesi beklenmektedir. Hatta bazı çocuklar giden ebeveynin görev ve rollerini üstlenmek mecburiyetinde kalabilmektedir (Cuong ve Linh, 2016). Bu bağlamda genellikle büyük çocuklar küçük kardeşlerinin bakımını üstlenmek zorunda kalabilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011). Bilindiği üzere özellikle ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel kültür çerçevesinde erkek çocuklar kız çocuklarına kıyasla daha fazla önemsenmektedir. Bu sebeple babanın yokluğunda ev içinde kız çocuklarına daha fazla görev ve sorumluluk yüklenebilmektedir (Song, Chen ve Zhang, 2018). Diğer taraftan babanın yokluğu sebebiyle erkek çocuğun göç eden babanın sorumluluklarını üstlenerek onun yerine çalışması ve babasının sorumluluklarını üstlenmesi gerekebilmektedir. Bu bağlamda tarım gibi faaliyetlerle aile geçimine katkı sağlamak erkek çocukları için olası durumlar haline gelebilmektedir (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; McKenzie ve Rapoport, 2011).

Ergenlik dönemindeki çocuklar yeni oluşan roller ve sorumluluklardan daha fazla etkilenebilmektedir. Söz konusu çocukların ebeveynlerin görev ve rollerini üstlenmek ve kardeşlerinin bakımıyla da ilgilenmek zorunda kalmaları olasılığı yaşlarıyla birlikte yükselmektedir. Söz konusu görev ve rolleri üstlenmek durumunda kalan çocuğun kendisini baskı altında hissetmesi ve akademik, ruhsal ve gelişimsel bazı problem ve risklerle karşılaşması oldukça olasıdır (Valtolina ve Colombo, 2012; Zheng, 2016; Wang, 2014). Örneğin, özellikle kız çocuklarının yetişkin rollerini üstlenmesi ve erken yaşta olgunlaşmak durumunda kalmasıyla birlikte, ihmal edilmesi ve/veya cinsel istismara karşı daha savunmasız hale gelmesi olası risk durumlarından (Yiu ve Yun, 2017).

Ebeveyn göçünün çocuğun akademik başarısı üzerindeki etkileri üzerine yapılan araştırmalardan bazıları çocukların okul performanslarının bu durumdan olumsuz olarak etkilenebildiğine işaret etmektedir. Yaşanan olumsuzlukların sebeplerinden bir tanesi ebeveyni ile iletişim imkânının sınırlı olmasıyla ilişkili olabilmektedir. Bu bağlamda geride kalan çocuklar öğrenme problemleri ve duygusal zorlanmalar ile karşılaşabilmektedir (Song, Chen ve Zhang, 2018). Ebeveyn göçüyle birlikte aile bütünlüğünün zarar görmesinden dolayı göçmen ailelerdeki çocukların okula gitme ve okula devam etme oranlarının diğer ailelere göre daha düşük olabileceğine ulaşılan

alışmalar bulunmaktadır (McKenzie ve Rapoport, 2011; Wang, 2014). Örneğin Song, Chen ve Zhang'ın (2018) araştırmasında geride kalan çocukların göç eden çocuklara kıyasla akademik başarılarının ve yaşam doyumlarının daha düşük olduğuna ulaşmıştır. Diğer bir ifade ile ebeveyn yoksunluğu ile birlikte çocukta düşük akademik başarı, devamsızlık, okulu bırakma ve ilgisizlik gibi durumları meydana gelebilmektedir (Brown ve Grinter, 2014; Valtolina ve Colombo, 2012).

Ebeveynin evden ayrılışıyla beraber çocuğun okul performansının azalmasının sebeplerinden bir diğeri ise çocuğun üzerine düşen yeni roller ve sorumlulukların eğitim hayatının önüne geçmesiyle açıklanmaktadır (Valtolina ve Colombo, 2012). Daha önce de belirtildiği üzere ebeveynin göęü aile dinamiklerini değiştirmekte; aile üyelerinin üzerindeki baskıyı artırabilmektedir (Castańeda ve Buck, 2011). Özellikle erkek çocukların evde ve/veya dışarıda babanın işlerini ve sorumluluğunu yüklenmesi durumunda eğitim hayatlarında aksamalar meydana gelebilmektedir. Bazı durumlarda ise babanın göęü ile birlikte ailede otoriteyi ele alan erkek akraba kız çocuklarının eğitimine değer vermeyerek eğitimi engelleyici role sahip olabilmektedir. Bu sebeple kız çocukları eğitime devam konusunda kimi zaman erkek çocuklarına göre daha fazla risk altında kalabilmektedir (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; McKenzie ve Rapoport, 2011).

Erkeklerin g etmesini teşvik eden toplumsal bir çevrede yetişen erkek çocukları okulu bırakma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Aguilera-Guzman vd., 2004). Bařka bir ifade ile babanın göç etmesi erkek çocuklarının gelecekteki iř seçimleri için bir risk faktörü haline dönüşebilmektedir. Göç eden ebeveynin etkisi özellikle erkek çocuğun gelecekte g etmesini teşvik edebilmekte ve eğitim değer kaybedebilmektedir. Kız çocuklarının ise ileride göç etme ihtimalleri düşük bir seçenektir (McKenzie ve Rapoport, 2011; Wang, 2014). Dięer yandan g gelenek haline geldikten sonra aileler dövizin devamlı gelmesi için bir sonraki kuşağı yurt dışına gönderilmek üzere hazırlamaktadır (Castańeda ve Buck, 2011). Bu sebeple ocuk okulla ilgili faaliyetlere daha az zaman harcayabilmekte, dersleri önemsemeyip düşük notlar alabilmekte ya da okulu bırakabilmektedir (Zhou, Murphy ve Tao, 2014).

Diğer taraftan bazı uzmanlara göre çocuğun eğitim hayatının ebeveyn göçünden olumlu bir şekilde etkilenmesi de mümkündür. Örneğin, Wang'a (2014) göre ailenin gelir miktarının artması çocuğun eğitim hayatına devam etme olasılığını arttırabilmektedir. Hatta bazı durumlarda ailenin eğitime verdiği öneme de bağlı olarak çocuğun eğitimine sağlanan yatırımın oldukça fazla miktarda artabildiği ve bu bağlamda çocuğun özel okula

gönderilebildiği de görülebilmektedir (Laurie, 2008). Kısacası çocuğun göçü algılayış şekli ve yeni oluşan rolleri, ailenin ve toplumun eğitime verdiği önem, yurt dışına göç konusundaki fikirler çocuğun eğitim hayatının yönünü belirlemede etkili unsurlardandır.

Uluslararası araştırmalar ebeveyn göçünün çocuğun sağlığı üzerindeki etkilerini de incelemiştir. Araştırmacılara göre ailenin gelir miktarının artışıyla birlikte çocukların sadece eğitime değil sağlık hizmetlerine de ulaşımı kolaylaşabilmektedir. Ancak söz konusu çocukların “gelişimsel ve zihinsel” bazı sorunlar yaşama ihtimalleri de artabilmektedir (Nguyen, 2016). Sözü edilen fiziksel sağlık sorunlarından bazıları boy ve kilo anlamındaki gelişimsel problemlerdir (Fellmeth vd., 2018; Laurie, 2008). Zira daha önce de belirtildiği gibi ebeveynin evden ayrılmasıyla birlikte çocuğun beslenme, kişisel bakım ve sağlık gibi konularda ihmal edilmesi olasılığı artabilmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012).

Literatür ebeveynin evden ayrılmasıyla birlikte çocuğun ruh sağlığını etkileyen bazı duygusal tepkilerden de bahsetmektedir. Acı öfke, kaygı, güvensizlik (Schapiro vd., 2013), stres (Aguilera-Guzman vd., 2004), terk edilmişlik ve yalnızlık gibi duygular (Castañeda ve Buck, 2011) söz konusu tepkilerin en önemli örnekleridir. Özellikle ebeveyn ile yüz yüze görüşmelerin olmadığı ve ebeveynin ne zaman döneceğinin belirsizliğinin yaşandığı ayrılıklarda çocuk kendisini terk edilmiş hissedebilmektedir (Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012). Giden ebeveyn çocuğun yaşamını takip etmediğinde ve çocuğuyla yeterince ilgilenmediğinde çocuğun ihmal edilmesi kaçınılmaz olabilmektedir. İlgisiz anne-baba, çocuğun kendisini dışlanmış, reddedilmiş ve yalnız hissetmesine zemin oluşturabilmektedir. Bunun sonucunda çocuğun güven duygusu sarsılabilmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010).

Uluslararası alanyazın geride kalan çocukların yaşam deneyimlerine ve bu deneyimlerin psikolojik etkilerine de değinmektedir (Vanore, Muzzocato ve Segel, 2015). Araştırmalar ebeveyn göçüyle birlikte çocuğun benlik saygısının düştüğüne (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004), akran ilişkilerinin zayıfladığına ve akran zorbalığına maruz kalma ihtimalinin arttığına, (Zhang, Zhou ve Cao, 2021), iyi oluş düzeyinin azaldığına (örn., duygusal ve psikolojik dayanıklılık) (Luot, Dat ve Lam, 2018) ve stres düzeyinin arttığına (Zheng, 2016) işaret etmektedir. Benzer şekilde söz konusu çocuklarda depresyon, madde kullanımı, içe kapanıklık, amaçsızlık, antisosyal davranışlar, odaklanamama, kaygı bozukluğu ve intihar riskinin ebeveyn göçüyle artabileceğini söyleyen araştırmalar da mevcuttur (Brown ve Grinter, 2014; Fellmeth vd., 2018;

Schapiro vd., 2013; Valtolina ve Colombo, 2012; Zhang, Zhou ve Cao, 2021). Öte yandan ebeveyn göçünün belirtildiği gibi olumsuz sonuçlar doğurmadığını, çocukların bu süreçten olumsuz olarak etkilenmediği belirten bulgular da mevcuttur. Örneğin Vanore, Muzzicato ve Segel (2015) araştırma sonuçlarında geride kalan çocukların endişelerinin ve depresyon düzeylerinin artmadığına ulaşmışlardır.

Uluslararası alan yazın göç eden ebeveynin cinsiyetine dayalı olarak ne gibi durumların yaşanabildiğine de odaklanmıştır. Bilindiği üzere ebeveynlerden beklentiler cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Geleneksel roller çerçevesinde kadınlar genellikle çocuk bakımından ve ev işlerinden sorumlu görülürken; erkekler ailenin ekonomik geçimini sağlamakla yükümlüdür (Haagsman ve Mazzucato, 2021). Cinsiyetçi babalık rollerinden dolayı babaların göç etmesi olağan karşılanmaktadır ve çevresi tarafından gidişi takdir edilmektedir. Göç eden babalar rolünü para kazanması gereken kişi olarak görüyorsa ailelerini geride bıraktıklarında suçluluk hissetmeyebilmektedirler. Göç eden ebeveyn anne olduğunda ise daha çok suçluluk ve stres yaşadığı görülmektedir (Haagsman ve Mazzucato, 2021; Poeze, 2019). Bu bağlamda Laurie (2008) göçmen annelerle ve babalarla gerçekleştirdiği çalışmasında Filipinli annelerin çocuklarıyla mümkün oldukça iletişim kurmaya çalıştıklarını fakat babalara göre daha fazla suçluluk duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Annenin göç etmesi durumunda anne ihmalkâr ve ilgisiz bir anne olarak algılanabilmektedir. Göç eden anne ya da babanın maddi olarak bakım sağlaması beklenirken, kadınların bunun yanında çocuklarıyla duygusal olarak ilgilenmeye devam etmesi hatta bunları yerine getirse dahi iyi annelik yapamadığı ile ilgili eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Bu sebeple toplumdaki ebeveyn normları ayrılığı nasıl deneyimlediklerini ve sonuçlarını şekillendirmektedir (Haagsman ve Mazzucato, 2021).

Uluslararası araştırmalar göç edenin anne olduğu durumlarda uzun zaman ayrılık yaşayan çocukların annenin yokluğundan babanın yokluğuna kıyasla daha çok etkilendiklerine işaret etmektedir (Nguyen vd., 2022). Çalışmaların sonuçları anneleri göç eden çocukların babaları göç eden çocuklara göre daha yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon yaşadıklarına, psikolojik sağlık ve iyilik halini korumasının daha güç bir hale geldiğine ulaşmaktadır (Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011). Söz konusu çocukların kendilerini daha yalnız ve üzgün hissettiklerine (Wang, 2014), ev işleriyle ilgili sorumluluklarının arttığına, eğitim hayatlarının olumsuz yönde etkilendiğine dair bulgular da elde edilmektedir (Cuong ve Lynch, 2016). Annenin çocukların bakımını

üstlenmesi ve ilgilenmesi, çocuğun eğitim sorumluluğun daha çok anne üzerinde olması bulguları destekler niteliktedir (Wang, 2014; Zhou, Murphy ve Tao, 2014). Baba göçünün sonuçlarına bakıldığında ise baba göçünden sonra otoriter bir rolün eksikliğinden dolayı çocukta davranış ve disiplin problemleri oluşabileceğine ve babanın aileden uzak kaldığı süre arttıkça çocukların eğitimden uzaklaşma ya da okulu bırakma oranlarında artış gösterebileceğine ulaşılmıştır (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Wang, 2014). Her iki ebeveyn göçmen olduğunda ise çocukların bakımını genellikle büyükanne ve büyükbaba üstlenmektedir. Bunun dışında kimi çocuklar kendi bakımlarını üstlenirken kimileriye yatılı okullarda kalabilmektedirler. İki ebeveyni de göçmen olan çocukların ailesi ile birlikte yaşayan çocuklara göre notlarının daha düşük olduğu, özellikle erkek çocuklarının bu durumdan daha olumsuz bir şekilde etkilendiği bilinmektedir (Zhou, Murphy ve Tao, 2014). Zira çocuğun ebeveynine fiziksel ya da psikolojik olarak ulaşamaması ve ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamaması çocuğun ebeveynin sıcaklığını hissetmesine engel durumlardır (Kaya ve Gündüz, 2019).

Ebeveyn göçüyle ilgili yapılan çalışmaların bazıları ebeveyn yokluğunun göç, boşanma ve kayıp gibi durumlarla benzerlikleri ve farklılıkları üzerinedir. Örneğin Nobles'in (2011) Meksika'dan ABD'ye göç eden babaların çocuklarına dair yaptığı araştırmada boşanma sebebiyle ve göç sebebiyle oluşan yoksunluğun birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda göç eden babaların hemen hemen tüm çocukları maddi olarak desteklediklerine, babaların yarıdan fazlasının çocuklarını her yıl ziyaret ettiklerine, geçirdikleri zamanlarda çocuğun okul faaliyetlerine katıldıklarına ulaşılmıştır. Boşanmış babaların ise göç eden babalara göre çocuklarıyla daha az etkileşime geçtiklerine, çok az bir kısmının çocuklarıyla düzenli olarak telefonda görüştiklerine, çocuğun masraflarını ve ihtiyaçlarını (eğitimine yardımcı olmak, sağlık ihtiyaçlarını karşılamak gibi) daha az karşıladıklarına ulaşılmıştır. Boşanma ile babanın ailesinden ve çocuğundan hem fiziksel hem duygusal ayrılması görülürken, göçte uzaklığın sadece fiziksel bir şekilde olduğu görülmektedir.

Göç hem giden ebeveyn için hem de geride kalan aile için travma haline gelebilmektedir. Ailenin etkileşiminin ve rollerinin çocuğun kişiliğini ve geleceğini şekillendirmekteki etkisi yadsınamamaktadır. Ebeveynin destek ve ilgisi çocuğun gelişimini desteklerken, yokluğu bazı problemlere yol açabilmektedir. Ebeveynin ayrılmasıyla beraber ailenin yarım kalması ebeveyn göçünün en olumsuz etkilerinden biri olabilmektedir. Çocuğun denetiminin azalmasına, rol model kaybına ve hissedeceği

ebeveyn desteğinin azalmasına sebep olabilmektedir. Fakat göçten ve geçici ebeveyn yokluğundan dolayı herkesin travma, problem yaşayacağını düşünmek mümkün değildir. Bireyin kişiliği, yaşı, deneyimi, psikolojik sağlamlığı ve aile bağları göçten etkilenme şekillerinin belirleyicilerindendir (Castañeda ve Buck, 2011; Cuong ve Linh, 2016; Zheng, 2016). Örneğin çocuğun ebeveynin rollerini üstüne alması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkarken ailenin çocuğu duygusal olarak desteklemesi olası negatif etkileri azaltmaktadır (Oznobishin ve Kurman, 2009). Başka bir bakış açısıysa ebeveynin göçüyle beraber evde kişilerarası sorunlarda azalma, maddi olanaklar sayesinde rahatlama gibi sonuçların olabileceğini göz önüne sermektedir. Bu bağlamda herkes için ortak bir yargıya varıp genelleme yapmak söz konusu değildir. Çocuğun ve ebeveynin cinsiyeti, göç eden ebeveyn ile aralarındaki ilişki, geride kalan çocuğun bakımını üstlenen kişinin özellikleri, çocuğun ayrılıktan etkileniş şekli, çocuğun yaşı gibi faktörler her geride bırakılan çocuğun farklı şekillerde süreci tamamlayabileceğini kanıtlar niteliktedir (Schapiro vd., 2013; Vanore, Muzzocato ve Segel, 2015).

2.1.4. Türkiye’de göç ve aileye yansımaları

Ülkemizde gerçekleştirilen uluslararası göçün sebepleri diğer pek çok ülkedeki göçün sebepleriyle benzerdir. Söz konusu sebeplerin en önemlileri hızlı nüfus artışı, kırsal kesimde iş bulmanın ve istihdam edilmenin zorlukları, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olması ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği gibi sebeplerdir. Diğer bir ifadeyle ülkemizdeki vatandaşların bireysel olarak ya da aileleriyle birlikte göç etmelerinin en önemli nedeni ekonomik sıkıntılardır (Genç, Ustabası Gündüz ve Çöpoğlu, 2019; Karaköse, 2022; Koca, 2021; Özözen Kahraman, 2012).

Göçün varlığı eski tarihlere dayansa da kimi zaman belirli nedenlerle daha yoğun ve hızlı gerçekleşen bir olgudur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da işgücü açığının oluşması ve bölgeye yoğun olarak göç edilmesi bu duruma örnek gösterilebilmektedir. Avrupa’da oluşan işgücü açığı sebebiyle 1960’lı yıllarda Türkiye başta Almanya olmak üzere Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsveç gibi ülkelerle anlaşma yapmış; bu doğrultuda pek çok vatandaşımız Batı Avrupa’ya göç etmiştir (Erbaş, 2019; Gürbüz, Karabulut ve Sandal, 2003; İyi, 2020). Avrupa ülkeleri savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulmak adına sanayi ve madencilik gibi alanlarda çalışmalara önem vermiştir. İşçi açığının kapatılabilmesi için maden, kimya, inşaat, gıda, tekstil ve hizmet sektörlerinde çalışacak işgücünü talep etmeye başlamıştır (Şahin Kütük, 2015).

Ekonomik koşullar sebebiyle Türkiye’den Avrupa’ya gerçekleştirilen göçün büyük bir kısmının merkezinde Almanya olduğu için araştırmalar genellikle Almanya’daki göçmenlerle ilgili olmuştur (Karaköse, 2022). İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Avrupa’daki iş istihdamını sağlamak adına Türkiye’den çok sayıda işçi gönderilmiştir. 1961 yılında Türkiye ve Almanya arasında yapılan “ikili iş gücü anlaşmasıyla” Türkiye’nin en yoğun göç vermeye başladığı döneme girilmiştir (Güveli, 2019; Ayas, 2021).

Türkiye’den Avrupa’ya göç eden bireylerin gittikleri ülkelerde birikim yapmak ve sonrasında ülkeye geri dönmek niyetiyle göç ettikleri bilinmektedir ancak zaman içerisinde Türkiye’deki ekonomik ve siyasal durumlar sebebiyle göçmenlerin büyük bir kısmı göç ettikleri ülkelerde kalıcı olmaya karar vermiştir. Ülkelerin göçmenleri kabul etmeleri, Türklerin geri dönmek istememeleri ve ailelerin birleşmesine fırsat tanınmasıyla beraber gidilen ülkeye yerleşme söz konusu olmuştur. Avrupa’ya çalışmak için gitmek ise oldukça popüler ve tercih edilir bir hal almıştır (İyi, 2020; Yıldız, 2022). Öteyandan 1973 yılına gelindiğinde ise küresel çapta yaşanan ekonomik kriz sonucu Avrupa ülkelerinde işgücü ihtiyacı azalmış bu sebeple işçi alımının azaltılmasına hatta durdurulmasına gidilmiştir. Aile birleşmelerine dair çıkarılan yasalar da bu döneme rastlamaktadır. Petrol krizinden sonra Avrupa’da göçmenlerin azaltılması istenirken, aile birleşimiyle beraber Avrupa’daki göçmen nüfusu artış göstermiştir (Koca, 2021; Şahin Kütük, 2015; Yıldız, 2022).

Türkiye’de 1980’li yıllarda “petrol krizi” sebebiyle göç edilmek istenen rotasyonda değişikliğe gidilmiştir. Bu durumun paralelinde Türkiye’de uluslararası göç Avrupa’dan o dönemde iş gücü açığının olduğu BDT’ye (Bağımsız Devletler Topluluğu) ve Arap ülkelerine doğru gerçekleşmeye başlamıştır (Emer Şimşek, 2010; Özözen Kahraman, 2012). Suudi Arabistan, Libya, Afganistan, Rusya, Katar, Libya ve İsrail iş bulmak için göç edilen ülkeler arasındadır. Bahsedilen ülkelere çalışmak için giden kişilerin neredeyse tamamı erkektir. Göç eden erkekler kalıpcı, sıvacı, montajcı, tesisatçı ve boyacı olarak inşaat sektöründe çalışmaktadır (Özözen Kahraman, 2012; Şahin Kütük, 2015). 1980’li yıllardan itibaren Ortadoğu’ya göç edilmesine rağmen ailelerin birleşmesi oldukça az rastlanılan bir durumdur. Türkiye’nin sosyokültürel özelliklerinin Ortadoğu ülkelerine göre daha gelişmiş olması ailelerin bir araya gelmesini zorlaştırmaktadır (Abacı, 2021).

Özellikle son 30 yıldır Türk vatandaşlarının uluslararası göçü sıklıkla gerçekleştirdiği görülmektedir (Erbaş, 2019). Bu bağlamda yapılan araştırmalar ise göç

süreci ve göç eden kişiyle ilgili gerçekleştirilmektedir. Örneğin Güveli'nin (2019) çalışması Türkiye'den Avrupa'ya en yoğun göç veren beş farklı bölgedeki (Akçaabat, Acıpayam, Emirdağ, Kulu ve Şarkışla) göçmenleri konu edinmiştir. Bununla uyumlu şekilde Türklerin göç etme durumlarını ve gidilen ülkeye uyum sağlama süreçlerini anlamak adına Karaköse (2022) Polonya'ya, Koca (2021) Fransa'ya, Yıldız (2022) Hollanda'ya, Gelekçi (2014) Avusturya'ya ve Şahin Kütük ise (2015) Almanya'ya göç eden işçileri ve yaşadıkları süreçleri araştırarak alan yazına katkıda bulunmuştur.

Araştırmaların içeriğinde göçmen kişi için gidilen ülkedeki bireylerle evlenme durumunun gidilen ülkeye uyumu gerçekleştireceği, öğrencilere burs imkanının sağlanmasının ülkeye yerleşme sürecini kolaylaştıracağı, AB'nin katkıları sayesinde Türk kökenli girişimcilerin ekonomiyi ve ticareti geliştirmek için göçü bir fırsat olarak görmesi (Karaköse, 2022), ev sahibi ülkeye entegrasyon süreci ve asimilasyona dair bilgi edinmek hedeflenmiştir (Gülbüz, Karabulut ve Sandal, 2003). Ülkede artan işsizlik oranları, çalışma haklarının tatmin edici olmaması gibi sebeplerle eğitim düzeyi yüksek nitelikli bireylerin yurt dışına gitmesi ve beyin göçüyle ilgili yapılan araştırmalar da alanyazında mevcuttur (Özözen Kahraman, 2012; Yılmaz, 2019).

Türkiye ve diğer ülkeler arasında yapılan anlaşmalar, misafir işçi uygulamaları ve ahlaki normlar çerçevesinde erkeklerin göç etmesi ağırlıklı olarak görülen bir durumdur. Geride kalan eşler ise karar verme, mali kararlara katılım ve özgürlük gibi konularda süreçten etkilenmektedir. Bu bağlamda geride kalan kadınlar yadsınamaz bir öneme sahiptir (Emer Şimşek, 2010). Fakat Türkiye'de erkeklerin ulus ötesi göçü sebebiyle geride kalan ailelere ilişkin çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Söz konusu çalışmalarda erkeklerin yurt dışına göç edebilmek adına eşleriyle resmi nikah yapmak yerine dini nikah yaptıklarına ve geride kalan kadının çoğu zaman geniş aileyle birlikte yaşamaya devam ettiği (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010), kadınların erkeğin gerçekleştirdiği rolleri üstlenmek durumunda kaldığı ve çocukların da sorumluluklarının arttığı (ev işleri, tarım ve hayvancılık gibi) (Emer Şimşek, 2010), yaşanan ayrılığın duygusal zorlamalarına rağmen durumun kanıksandığı, kadınların geride kalmayı kabullendiği ve bu durumdan çocuklarında görevlerinin arttığı (Abacı, 2021) bulgularına ulaşılmıştır. Araştırmalarla ilgili daha detaylı bilgiye ilgili araştırmalar bölümünde yer verilmiştir.

2.2. Aileyle İlgili Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde ailenin tanımı, ailenin işlevleri, aile bütünlüğü ve sağlıklı aile, baba katılımının önemi, gelenekselden modernliğe: anne ve baba, tek ebeveynlilik: boşanma, ölüm ve göçten kaynaklı ebeveyn yoksunluğu başlıkları açıklanmaktadır.

2.2.1. Aile tanımı

Aile, bireylerin yaşamını şekillendirme ve yeni nesiller yetiştirme konusunda payı yadsınamaz öneme sahip bir kurumdur. Aileyle ilgili yapılan araştırmalarda ortak noktalar bulunmasının yanı sıra benzer tanımlamalarla kavram açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu tanımlardan bir tanesi “Aile, biyolojik veya psikolojik bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik paylaşan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birliktir” (Gladding, 2020, s. 5). Türk Dil Kurumu’nun (2022) tanımında ise aile “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmıştır. Boss (2021) ise “aile; bakım, beslenme, destek, geçim, duygusal yakınlık gibi ihtiyaçların karşılandığı güven atmosferine sahip kişilerin oluşturduğu birimdir” şeklindeki açıklamasıyla ailenin tanımını benzer bir şekilde ifade etmiştir. Verilen tanımların ortak noktaları aile üyelerinin birbirleriyle kurdukları bağ, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların birbirleri tarafından karşılanması ve ortak paylaşım ile birlik olabilmeyi içermektedir.

Bahsedilen ihtiyaçlardan bazıları beslenme, giyinme, barınma ve bakım gibi temel ihtiyaçların karşılanması; sevilme, ait olma, eğitim alma ve kültürlenme gibi psikolojik ve zihinsel ihtiyaçların da karşılanması gerekmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2011). Konuşmak, gülmek, tartışmak, sevgiyi göstermek ve paylaşmak ailenin dirliğini, psikolojik olarak varlığını göstermektedir. Bu bağlamda aile olmak psikolojik olarak birlikte olmak anlamına gelmektedir (Boss, 2021). Aile üyeleri arasındaki ortak duygu, düşünce ve yaşantılar aidiyet hissinin artmasına, bir bütünlüğün gelişmesine fırsat vermektedir (Gladding, 2020).

Aile sosyalleşmenin başladığı, kimlik kazanımının gerçekleştiği, toplumsal ve kültürel olguların aktarıldığı, çocuğun doğumundan itibaren kendisini ve çevresini keşfettiği bir yapıdır. Bireyin çevresiyle olumlu ilişkiler geliştirebilmesi, topluma katkıda bulunabilmesi, kişilik örüntüsünü ve kendi yaşamını şekillendirebilmesi için sağlıklı bir aile ortamında büyümeye ihtiyacı vardır. Aynı zamanda kişinin karşılaştığı sorunların çözümünü bulması ve problem çözme becerilerini kuvvetlendirebilmesi için bireyin

yetişme sürecinde ailenin üzerine büyük sorumluluklar düşmektedir (Erkan, 2020; Özdal ve Aral, 2005).

Başka bir çerçeveden aile kavramına bakacak olursak aile ve toplum iç içe geçmiş ve birbirini etkileyen dinamik bir yapıya sahiptir. Toplumdaki sorunlar aileye yansırken, ailedeki problemler de toplumda kendisini göstermektedir. Ailenin sağlıklı bir yapıya sahip olması sağlıklı toplumların temelini oluştururken, ailede yaşanan sorunlar toplumdaki sorunların kökeni olmaktadır (Ercan, 2020). Kısaca toplumun en küçük birimi olan aile toplumun değişmesine ve gelişmesine katkı sağlayabilecek güçtedir. Bu sebeple hem bireyler için hem de toplum için aile kavramı önemsenmesi gereken bir kurumdur.

2.2.2. Ailenin işlevleri

Bebekler bilinmezliğin hâkim olduğu bir dünyaya geldiklerinde onlara rehberlik edecek ve dünyaya uyumlarını sağlayacak kişiler anne ve babalarıdır. Gelişimin ilk dönemlerinde çocuğun almış olduğu uyaranlar dış dünyayı tanıması ve geleceğinin şekillenmesinde belirleyicidir. Çocuklar dış dünyayı yorumlamak için ebeveynlerinden aldıkları ipuçlarına güvenmektedirler. Bu bağlamda çocuğun ebeveynleri ile ilişkisinin çocuğun bilişsel, sosyal, fiziksel, duygusal gelişim alanlarını etkileyeceği beklenmektedir (Bögels ve Perotti, 2011; Taşkın, 2011).

Bahsedildiği üzere anne-baba ve çocuk ilişkisi çocuğun kişilik özelliklerinin, psikolojik ve sosyal gelişiminin ve davranışlarının belirleyicisidir (Kırman ve Doğan, 2017; Öngider, 2013). Kuzucu ve Özdemir'in (2013) bu doğrultuda anne ve baba katılımının ergenler üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada anne ve baba katılımını yüksek olarak algılayan ergenlerin depresyon seviyelerinin ve saldırganlık davranışlarının düşük olduğuna ulaşılmıştır. Kocayörük (2012) ise ergenlerin anne ve babaları ile olan ilişkileri olumlu olarak algılamasıyla beraber aile içi ilişkiden doyum aldığını ve öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Niemiec vd.'nin (2006) araştırması da benzer şekilde anne ve babanın desteğini hissedenden ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin arttığına ve psikolojik sağlamlıklarının güçlendiğine işaret etmiştir. Dolayısıyla olumlu olarak algılanan aile ilişkisi ve ailenin desteğinin hissedilmesi ergenin yaşam doyumu, öznel iyi oluşu, psikolojik sağlamlığı ve benlik saygısı düzeylerinin artışı sağlayabilmektedir.

Ebeveynlerin desteğinin hissedilmesi ve çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlı olarak çocuğun yaşamının bire bir etkileneceği diğer alanlar ise dil gelişimi (Malin, Cabrera ve Rowe, 2014), özerkliği kazanma ve özdenetimi sağlama (Niemiec vd., 2006),

psikososyal gelişimin desteklenmesi şeklinde görülebilmektedir (Kocayörük, 2012). Diğer taraftan çocuğun cinsiyet rollerini öğrenmesi, risk alma ve problem çözme becerilerini geliştirmesi gibi kazanımlar elde etmesi, gelişim döneminde ebeveynlerin destekleri sayesinde gerçekleşmektedir (İvrendi ve Işıkoğlu, 2010). Bu doğrultuda anne ve babadan öğrenilenlerin çocuğun yaşamına farklı şekillerde katkı sunacağı beklenmektedir.

Çocuk büyüme ve öğrenme sürecinde annesinden ve babasından farklı kazanımlar elde ederek gelişmektedir. Örneğin kadınların içsel süreçlerde erkeklere göre daha kabiliyetli olmasının annelik rolünü etkilediği söylenebilmektedir. Bu sebeple anneler çocuğa iç görü kazandırma, güvende hissetmesini sağlama konusunda çocukları daha çok destekleyebilmektedirler. Babalar ise dış çevreye uyum sağlama, bilgi edinme noktasında ön planda olabilmektedirler (Bögels ve Perotti, 2011). Dolayısıyla anne ve babanın çocuğa karşı tutumları farklı özellikler gösterdiği için çocuk hem annesinden hem babasından farklı özellikler öğrenip farklı deneyimler yaşama fırsatını elde etmektedir (Pleck, 2007).

Ebeveynlerin çocuklarına davranışları istendik şekilde kazandırmalarının dışında model olma yoluyla da çocuklarının hayatlarına dokunmaktadırlar. Araştırmalar ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun benlik saygısını, rollerini ve iletişim örüntülerini şekillendirdiğini ve bu alanlarda yetişen bireylerin ebeveynlerine benzediği görülmektedir (Nazlı, 2021). Erkek ve kız çocukları elde edilen benzerlikle bir gün ebeveyn olduklarında anne ve babalarını model alarak ebeveynlik davranışlarını sergilemektedirler. Örneğin baba katılımı yüksek olan bir erkek çocuğunun ileride kendi çocuklarıyla sıcak ve yakın ilişki kurması beklenirken, baba katılımının düşük olduğu bir çocuğun daha mesafeli, soğuk bir baba olması beklenmektedir (Ünlü, 2010). Bahsedildiği üzere anne-baba ve çocuk ilişkisi çocuğun sosyal gelişimi ve davranışları üzerinde belirleyicidir (Kırman ve Doğan, 2017). Bu bağlamda ebeveynin doğru model olarak çocuğa örnek olması aile işlevlerinin bir diğer önemli özelliğidir.

2.2.3. Aile bütünlüğü ve sağlıklı aile

Aile üyeleri birbirleriyle etkileşim halinde olduklarından bireysel davranışları hem kendilerini hem de aile dinamiklerini etkilemektedir (Gladding, 2020). Örneğin anne ve babasıyla birlikte yaşayan çocuk model alabileceği, bağlanabileceği, sevgi ve ilgi görebileceği iki kişiye sahiptir. Bu etkileşim sürecinde çocuğun duygusal, bilişsel ve

sosyal gelişiminde her iki kaynaktan da yararlanabilmesi mümkün olabilmektedir (Bekman, 2001'den akt. Taşkın, 2011).

Bahsedilen bütünlüğün ve etkileşimin sarsılması dinamik bir yapıya sahip olan ailenin ve üyelerinin yeni bir durumla karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Ebeveynlerden erken yaşlarda ayrılmak zorunda kalmak ve dolayısıyla ebeveynin bakımından, ilgisinden yararlanamamak çocukların sağlık, eğitim ve ruhsal durum gibi alanları etkileyebilmektedir. Aile bütünlüğünün bozulması hissedeceği ebeveyn desteğinin azalmasına sebep olabilmektedir (Zheng, 2016). Aile içindeki değişimden sonra rollerin belirsizliği bazı üyelerin gergin ve stresli olmasına sebep olabilmektedir. Oluşan yeni roller aile üyelerinin bazılarında yorgunluk ve tükenmişlik oluşturabilmektedir (Gladding, 2020). Özellikle de tek başına kalan ebeveynler diğer rollerinin ve sorumluluklarının yoğunluğundan dolayı çocuklara daha az ilgi ve bakım gösterebilmektedirler (Attepe, 2010).

Aile bütünlüğü ile ilgili yapılan araştırmalar ebeveyn eksikliğinin çocukta bir takım uyum problemleri oluşturabildiğine işaret etmektedir. Söz konusu uyum problemlerinden bazıları okul terki, madde ve teknoloji bağımlılığı, özlem, üzüntü, yalnızlık, endişe ve öfke olarak listelenmiştir (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017; Wang, 2014). Ayrıca Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu (2011) ebeveyn eksikliği yaşayan çocukların arkadaşlarının ailece bir araya geldiklerini gördüğünde eksiklik duygusu hissettiği sonucuna ulaşmıştır. Bedel ve Işık (2014) ebeveyn eksikliğinin çocukta karamsar bir bakış açısına sebep olduğuna ve söz konusu çocukların iki ebeveyniyle beraber yaşayan çocuklara göre yaşam doyumlarının daha düşük olduğuna ulaşmıştır. Eryılmaz (2011) ise ailesinde birlik ve beraberliği hisseden ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin anlamlı derecede yüksek olduğuna ulaşmıştır. Bu sebeple aile bütünlüğünün korunmasının çocuğun fiziksel ve ruh sağlığını güçlendirdiğine işaret etmektedir.

Aile bütünlüğünden sonra değinilmesi gereken diğer önemli nokta “sağlıklı aile” yapısıdır. Sağlıklı aileye sahip bireyler sorumluluk sahibi, şefkatli, samimi gibi kişilik özelliklerine sahiptir (Nazlı, 2021). Özsaygıları yüksektir ve kendileriyle barışıktırlar. Aile bireylerinin birbirleriyle geçirdikleri kaliteli ve uzun zamanlar sağlıklı ailelerin özelliklerinden bir tanesidir (Gladding, 2020). Sağlıklı aileler; başarılı, mutlu ve güçlü olmak gibi özellikleri barındıran ve karşılaştıkları sorunları nasıl çözümleneceklerini bilerek problem çözme becerilerine sahip ailelerdir. Sağlıklı aile olayları, duygusal ve bilişsel işleyişleri uçlarda yaşamamakta ve gerçekçi bir bakış açısıyla karar verme

süreçlerini gerçekleştirmektedir (Gladding, 2020). Aile üyeleri anda kalabilmekte ve kendi duygularını rahatça anlayabilmektedir. Diğer taraftan sosyal ilişkileri, iletişim becerileri yüksek olduğu için aile içinde yaşanan çatışma durumunda çözüm için ortak hareket edebilmektedirler. Kişiler özerk ve olgun özellikler gösterdiği için hem sorumluluğu rahatça alabilmekte hem de yaşama dair gerçekçi bir bakış açısını sunabilmektedir (Nazlı, 2021).

2.2.4. Baba katılımının önemi

Araştırmalarda geçmişten günümüze babalık kavramı ve babanın çocuk üzerindeki etkileri merak konusu olmuştur (Bögels ve Perotti, 2011; İvrendi ve Işıkoğlu, 2010; Kwok ve Li, 2015; Kuzucu ve Özdemir, 2013; Linnenberg, 2012; Malin, Cabrera ve Rowe, 2014). Anne ve babanın çocuğun gelişimi üzerinde farklı etkileri olmasına rağmen araştırmalarda anneyle ilgili çalışmalara ağırlık verilmiş, babanın çocuk üzerindeki etkileri ise görmezden gelinmiştir. Yıllar boyunca babanın çocuk üzerindeki etkileri ve baba katılımı araştırmalara yeterince konu olmasa da günümüzde babanın çocuk gelişiminde oldukça güçlü bir rol oynadığı görülmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde gün geçtikçe baba ile ilgili yapılan çalışmaların sayıları bir yanda artarken babanın çocuğun gelişimindeki etkilerini anlamak için yeteri düzeyde içerik bulunmamaktadır. Bu nedenle baba ve baba katılımıyla ilgili alanyazında araştırılacak birçok konu halen mevcuttur (Karabulut ve Şendil, 2018; Kuzucu, 2011; PekelUludağlı, 2017; Ünlü, 2010).

Baba katılımı ve babanın etkisi çocukla girilen etkileşim sonucunda gerçekleşmektedir. Babanın çocuk ile doğrudan etkileşimi; oyun oynama, sohbet etme, kitap okuma, çocuğu giydirme gibi birebir çocukla gerçekleştirilen faaliyetleri içermektedir (Flouri ve Buchanan, 2003). Maddi olarak katılması ise ebeveynin kazancını çocuğu için harcayabilmesini ifade etmektedir. Aile içindeki görevleri yerine getirmesi, çocuğu kontrol etmesi, ailecek yapılan aktivitelere katılması, deneyimlerini çocuğuyla paylaşması ise katılımı gösteren diğer durumlar olarak görülebilmektedir (Pleck, 2012). Kısaca babaların evi geçindirmek, çocukta disiplini sağlamak gibi geleneksel rollerinin dışında çocuğuyla oyun oynamak, ödevlerine yardımcı olmak, içten bir şekilde ilişki kurmak gibi eylemleri sayesinde gerçek bir etkileşime girilmektedir. Geçirilen kaliteli zaman baba ve çocuk arasındaki ilişkiyi oluşturmaktadır (Taşkın, 2011).

Baba katılımının ifade edildiği gibi önemli olmasının sebepleri farklı gelişim alanlarını etkileyebilmesidir. Zeybekoğlu'na (2013) göre baba-çocuk ilişkisi çocuğun zekâ, kişilik, cinsel gelişim ve akademik başarı gibi farklı gelişim alanlarını

etkileyebilmektedir. Gerçekleştirilen diğer araştırmalar baba ve çocuk arasında kurulan sağlıklı ilişkinin; çocuğun sosyal kaygı düzeyini azalttığına (Bögels ve Perotti, 2011), çocuğun sözcük ve dil dağarcığının geliştirdiğine (Malin, Cabrera ve Rowe, 2014), çocuğun bilişsel gelişimine katkı sunduğuna (Nugent, 1991) ve saldırganlık davranışlarının azalmasında etkili olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda baba ve çocuk ilişkisinde babanın kişilik özellikleri, davranışları ve kurduğu ilişki çocuğun ruh sağlığını etkileyen önemli unsurlardır (Phares ve Compas, 1992).

Araştırmalar babanın çocuğun hayatına katılmasını etkileyen pek çok farklı faktöre dikkat çekmektedir. Örneğin doğum öncesinde çocuk bakımıyla ilgili kurslara katılan, doğum sırasında ve doğum sonrasında çocuklarının yanında bulunan babaların çocuklarının bakımıyla ilgilenme oranlarının daha yüksek olduğuna ulaşılmaktadır (Nugent, 1991). Diğer taraftan erkeklerin ebeveynlikle alakalı inanç ve düşünceleri, çocuğuyla kurduğu ilişkinin niteliğini ve aile içinde aldığı sorumluluklar çocuğun hayatına katılımını belirleyen unsurlardır (Carrillo vd., 2016). Zira babanın kendisini yeterli bir baba olarak görmesi çocuğun yaşamına katılımını olumlu yönde etkileyen faktörlerden birisidir. Başarılı bir baba olduğuna, zorlukların üstesinden gelebileceğine inancı yüksek olan babanın motivasyonu ve kendisine güveni artmaktadır. Söz konusu düşünce yapısına sahip babaların çocuklarıyla daha yakından ilgilendiği dikkat çekmektedir (Kwok ve Li, 2015). Bu bağlamda evde çocuk üzerindeki sorumlulukları paylaşan, aile hayatına daha fazla katılım gösteren babaların kendilerini daha ilgili ve yetkin hissettikleri görülmektedir (Baruch ve Barnett, 1986). Kısaca ebeveyn olmaya hazırlanan, sorumluluk almaktan çekinmeyen ve ailesiyle ilgilenmek için elinden geleni yapan babaların çocuğun yaşamına daha fazla katılım sağladığı söylenebilmektedir.

Baba katılımının çocuğa doğrudan etkileri olduğu gibi anneyi ve eşler arasındaki ilişkiyi etkileyerek dolaylı bir şekilde gerçekleştirilmesi söz konusudur (Pleck, 2007). Babanın annenin işlerini kolaylaştırması, eşini takdir etmesi ve desteklemesi çocuğun gelişimini dolaylı yoldan olumlu bir şekilde etkilemektedir (Taşkın, 2011). Benzer bir ifadeyle erkeğin eşinin sorumluluklarını hafifletmesi baba katılımının bir diğer olumlu yansımaları olarak görülmektedir (PekelUludağlı, 2017). Diğer taraftan eşin iş birliği ve desteği babanın çocuğun yaşamına katılımını arttırmaktadır. Örneğin babanın eşinden aldığı destek ve takdir özgüvenin, öz yeterliliğinin artmasına sebep olmaktadır (Kwok ve Li, 2015). Bu bağlamda birbirlerini destekleyen ve birbirlerini mutlu eden eşlerin çocuklarının da dolaylı bir şekilde mutlu olması kaçınılmazdır.

Babaların çocukların hayatına katılmasının cinsiyet fark etmeksizin hem kız çocuklar hem de erkek çocuklar için oldukça önemli olduğu görülmektedir. Çocuğuyla yakından ilgilenen babalar çocuğun hem fiziksel hem duygusal ihtiyaçlarını doıurmaya çalışmaktadır. Babanın çocuğuyla yakın, samimi ilişkiler kurup onu desteklemesi ve ihtiyaçlarını karşılaması çocuğun psikolojik olarak gelişimine katkı sunarken, güvene dayalı kurulan ilişki çocuk için koruyucu bir faktör olarak da karşımıza gelmektedir. Babanın çocuk ile ilişkisi, çocuğu duygusal açıdan desteklemesi, rekabetçi ve bağımsız olmaya teşvik etmesi ve eğlenceli zaman geçirmesi çocuğun gelişimi üzerindeki doğrudan oluşan etkilerken, ekonomik kazanç ile ailenin ihtiyaçlarını karşılaması ise dolaylı etkileri oluşturmaktadır (Flouri ve Buchanan, 2003; Kuzucu ve Özdemir, 2013; Linnenberg, 2012).

Baba ve çocuğun paylaştığı zaman çocuğun farklı gelişim alanlarını destekler niteliktedir. Örneğin babayla hareket ve heyecana dayalı oynanan oyunlar çocuğun sosyal etkileşiminin artmasına ve güvende hissedebileceği sosyal alanlar yaratabilmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda babayla çocuğun paylaştığı zaman, ileride sosyal kaygının oluşmasını önleyici bir faktör olabilmektedir (Bögels ve Perotti, 2011). İvrendi ve Işıkoğlu (2010) ise babanın çocuğuyla oynadığı oyunlarla risk alma davranışını ve problem çözme becerilerini geliştirebileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan baba-çocuk etkileşimi erkek çocuklarının model alma yoluyla cinsiyet rollerini öğrenmesini ve sağlıklı cinsel kimlik kazanmasını sağlamaktadır (Kuzucu, 2011). Bu sebeple çocuğun babasıyla olan örüntülerinin kendi ebeveynlik stilini etkileyebileceği belirtilmiştir (Ünlü, 2010).

2.2.5. Gelenekselden modernliğe: anne ve baba

Günümüzde sanayileşme, göç, kentleşme gibi olgular sebebiyle toplumda değişimler yaşanmaktadır. Gelenek-göreneğin, dini kurumların, cinsel tabuların etkisini eskiye nazaran kaybetmesi, kadın ve erkeğin daha özgür ilişki kurabilmesi gibi sebeplerden dolayı kadınların toplum ve aile içindeki rolü değişmektedir (Zeybekoğlu, 2013). Dini ve kültürel etkiler, sanayi devrimi gibi değişimlerle köylerden kentlere yönelme söz konusu olmuştur. Şehir yaşamına geçiş kadının iş yaşamında daha aktif olmasını sağlamış aile sistemindeki anne-baba rollerinin yeniden tanımlanması gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ev içinde yapılan iş bölümlerinin farklılaştığı, geleneksel kalıpların dışındaki yeni sistemin oluşması kaçınılmaz bir hale gelmiştir (Nazlı, 2021; Nugent, 1991).

Geleneksel yapıya sahip toplumlarda kadından beklenen roller ev işlerini yerine getirmek, çocukların bakımını üstlenmek ve ailenin duygusal ihtiyaçlarını karşılamakken; erkeklerden beklenen roller maddi kazancın sağlanması ve işinde başarılı olmasıdır. Bu durumda erkek dışarıdan sorumlu olan ve para kazanan durumundayken, kadın ise ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumludur (Nazlı, 2021; Ünal ve Kök, 2015; Zeybekoğlu, 2013). Yemek hazırlama, ev temizliği, çamaşır ve bulaşık yıkama gibi ev işleri kadınsı işler; tadilat, bahçe işleri, araba bakımı, fatura yatırma gibi evin diğer işlerini eril işler görmektedir (Baruch ve Barnett, 1986). Sosyal yönden çocukları destekleme rolü de anneler tarafından karşılanmaktadır (Pleck, 2007). Erkekler için maddi kazanç sorumluluğunu üstlenme düşüncesi ev içinde otorite figürü olduğunu gösteren geleneksel aile yapısıyla paralel bir inanç sistemidir (Carrillo vd., 2016).

Geleneksel ailelerde otorite sahibi kişiler ailenin yaşlı ve erkek üyeleridir. Kadınlar ve çocuklar geri plana atılmakta ve bireysellikleri, düşünceleri önemsizlenmektedir. Bu ailelerde ev içindeki iş bölümü cinsiyete göre yapılmaktadır. Örneğin kadınlar ev işleriyle ilgilenirken erkekler tarla işleriyle meşgul olmaktadır. Çocuklar ise benzer şekilde kız çocukları anneye, erkek çocukları ise babaya yardım ederek toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlamaktadırlar. Aile üyelerinin bireysellikleri reddedilmekte, evlenen kişiler bile yeni bir ev açmak yerine geniş aileyle yaşamaya devam etmektedirler (MEB, 2011; Nazlı, 2021). Dolayısıyla oluşan “annelik” ve “babalık” rolleri biyolojik olarak cinsiyetin insanda belirlediği özelliklerden ziyade toplum ve çevrenin etkisiyle oluşmaktadır (Ünal ve Kök, 2015).

Geleneksel ve geniş ailelerin bahsedilen özelliklerine göre çocuk yetiştirirken babaların takındıkları tutumları ele almak gerekirse konuyla alakalı bazı sonuçlara ulaşılabilecektir. Babalığı sadece evi geçindirmek, korumak, disiplini sağlamak olarak algılayan babalar çocuğun sorumluluğunu üstlenmek ve ilgilenmek gibi konularda zayıf kalmaktadır (Ünal ve Kök, 2015). Geleneksel rollere sahip babalar çocuklarıyla daha az vakit geçirmekte, çocuğun oyunlarına katılmaktan kaçınmaktadırlar (İvrendi ve Işıkoğlu, 2010). Baba işlerini görev ve sorumluluğu olarak görmediği için ev işlerinde yer almamakta, çocuğun yaşamıyla yakından ilgilenmemektedir (Baruch ve Barnett, 1986).

Sanayi çağından bilgi çağına evrilen günümüzde ise kadınlar iş yaşamında daha fazla söz sahibi olmakta, aile içindeki roller ve sınırlar daha da farklılaşmaktadır (Baruch ve Barnett, 1986; Nazlı, 2021). Savaşların etkisiyle sanayi alanına girerek para kazanmaya başlayan kadının anne, eş, ev kadını rollerine “çalışan kadın” rolü de

eklenmiştir. Dolayısıyla tüm bu roller aynı anda yerine getirilmek zorunda kalındığı için toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden sorgulanması gerekli kılınmıştır. Bu sebeple kadının değişen rolleri aile sistemini hatta toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmektedir (Zeybekoğlu, 2013). Dolayısıyla toplumsal hayat ve kültürün değişmesi babalık rolünün değişmesini beraberinde getirmektedir. Eskiden babadan sadece evi geçindirmesi ve çalışması beklenirken, günümüzde aile ve çocuğun yaşantısına daha fazla katılım sağlanması arzu edilmektedir (Kuzucu, 2011).

Kadınların iş hayatına girişiyle beraber değişen toplumsal cinsiyet rollerinde erkek ve kadının sorumluluğunun paylaştırılması söz konusudur. Örneğin erkeklerin çocuklarıyla daha fazla ilgilenmesi (Linnenberg, 2012), çocuğun bakımında daha fazla söz sahibi olması ve sorumluluk alması (Ünal ve Kök, 2015), çocukla birebir zaman geçirilmesi ve çocuğa sevginin gösterilmesi (Carrillo vd., 2016), ev işlerindeki sorumlulukların eşlerce paylaşılması (Zeybekoğlu, 2013), çocuğun yaşamına daha fazla dahil olması (Kuzucu, 2011) gibi eylemlerin babanın yeni rolleri olarak gerçekleştirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda baba sergilediği yeni davranışları ve rolleri içselleştirerek, çocuğuyla beraberliğini anneye yardım olarak değil kendi rolü olarak görmektedir (Linnenberg, 2012).

Modern toplumdaki babalık rollerinin benimsenmesi durumu kişinin kendisiyle ilgili olan faktörlerden etkilenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerini algılayış şekli, eğitim durumu ve psikolojik yapısı bu faktörlerden bazılarıdır. Örneğin babalığı sadece para kazanmak ve çocuğu disipline etmek olarak algılamayan baba çocuğuyla daha ilgilidir ve çocuğun yaşamına daha fazla dâhil olmaktadır ya da baba kendi görev ve sorumluluğu olarak görmediği için ev işlerinde yer almamakta, çocuğun yaşamıyla yakından ilgilenmemektedir. Diğer taraftan annelerde babanın aldığı sorumluluğu etkilemektedir. Kadının cinsiyet rollerine atfettiği anlamlar, iş durumu ve çalışma saatleri gibi durumlar babanın rollerini ve katılımını etkileyen diğer unsurlar olarak görülmektedir. Çocukla ilgili faktörler ise çocuğun yaşı, cinsiyeti gibi etmenlerle belirleyici olabilmektedir (Baruch ve Barnett, 1986; Kuzucu, 2011; Zeybekoğlu, 2013).

Anne, baba ve çocuğun rolleri bulunan zamana ve topluma göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda roller ve sorumluluklar içinde bulunan sosyo-kültürel çerçevede ele alınmalıdır (Zeybekoğlu, 2013). Geleneksel roller çerçevesinde “çocuğun bakımından kadın sorumludur” kalıp yargısı yerine “anne ve babanın çocuğun yetiştirilmesi için ayrı rollere sahip olduğu, her bir rolün öneminin farklı olduğu”

belirtilmeli ve babanın aktif bir şekilde çocuğunun gelişimine katılması sağlanmalıdır (Kwok ve Li, 2015).

2.2.6. Tek ebeveynlilik: boşanma, ölüm ve göç kaynaklı ebeveyn yoksunluğu

Tek ebeveynli aile terimi boşanma, ölüm, terk etme, evlilik dışı hamilelik, ebeveynlerden birinin hapiste olması, işi sebebiyle eşlerin birinden uzak olması gibi kontrol edilemeyen durumlar sonucunda oluşan aileleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Gladding, 2020, sy.75). Er ve Bartan (2019) araştırmasında ebeveyn eksikliğini boşanma, ayrı yaşama ve ölüm sonucunda meydana gelen durum olarak belirtmiştir. Yılmaz ve Sipahioğlu (2012) benzer şekilde tek ebeveyn kavramını ölüm, boşanma ya da terk edilme sonucunda oluşan bir risk faktörü olarak ele almıştır. Pottinger (2005) ise ebeveyn göçü sebebiyle ebeveyn yoksunluğunun görülebileceğini; uzun ve kasıtlı olarak tercih edilen ayrılıklardan dolayı terk edilmişlik hissinin yaşanabileceğini ifade etmiştir.

Alanyazın aile sistemine birinin katılması ya da sistemden birinin ayrılması ile aile içindeki dengenin bozulabileceğine; özellikle de sistemden birinin ayrılması ile çocuklarda birtakım sorunların görülebileceğine işaret etmektedir (Gladding, 2020). Bu bağlamda Er ve Bartan (2019) tek ebeveynli ailelerin çocuklarında görülebilecek sorunlardan bazılarını sosyal ortamdan çekilme, kendini ifadede zorluk, saldırganlık, agresiflik, dikkat dağınıklığı, korku, tedirginlik ve utangaçlık olarak listelemiştir. Diğer araştırmalar tek ebeveynli çocukların yaşam doyumlarının düşüklüğüne (Bedel ve Işık, 2014), karşı cinsle ilişkilerindeki zorluklara (Gladding, 2020), özlem, üzüntü ve yalnızlık gibi duygu ve deneyimlerine (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011), okul devamsızlığı ile sigara ve teknoloji bağımlılığı gibi problemlerine dikkat çekmektedir (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017).

Diğer yandan alanyazın tek ebeveynli ailede yaşamının çocuk için pozitif yönlerinin bulunabileceğine de işaret etmektedir. Örneğin tek ebeveynli ailelerde roller ve sınırlar esnek bir yapıdadır. Ailedeki her üye yemek yapabilir, araba yıkayabilir, tamirat işleriyle ilgilenebilir. Belirli iş kalıbı olmadığı için çocuklar pek çok farklı alanda beceri ve başarı sergileyebilmektedir (Gladding, 2020). Benzer şekilde, pek çok farklı alanda sorumluluk almak zorunda kalmak söz konusu çocukların yaşıtlarına kıyasla daha erken olgunlaşmalarına ve problem çözme kapasitelerini arttırmalarına olanak sağlayabilmektedir. Bazı durumlarda eksik ebeveynin yerini büyükanne, büyükbaba, teyze, yenge, dayı, hala gibi geniş aile üyeleri doldurması ile birlikte çocuk için tek ebeveynli olmanın bahsedilen dezavantajları ortadan kalkabilmektedir (Boss, 2021).

Dolayısıyla “tek ebeveynli” ailede yaşamak çocuk için bir risk faktörü olarak görülse de durum çocuğun algısı, yaşadığı aile, sosyal destek sistemleri ve çevre gibi bileşenler incelenerek değerlendirilmelidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, çocuğun tek ebeveyniyle yaşamak durumunda kalması bazı durumlarda ebeveynlerin boşanması sonucunda gerçekleşmektedir. Boşanma sürecinden sonra evden ayrılan taraf genellikle baba olmakta ve çocuklar daha çok anneyle yaşamaktadır (Er ve Bartan, 2019). Annenin yeni sürece tek ebeveyn olarak alışmaya çalışırken aile içindeki yeni durumun ve rollerin belirsizliğinden dolayı kaygı duyması beklendik bir durumdur. Boşanmadan sonra sorunlarla tek başına mücadele etmek zorunda kalan anne kendisini yalnız hissedebilmektedir. Aynı zamanda boşanmaya alışma evresinde maddi ve manevi zorluklarla karşılaşılması olası bir durumdur (Gladding, 2020; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Boşanmayla birlikte ailedeki ekonomik gelir bölünmekte ve dolayısıyla yaşam standartları sekteye uğrayabilmektedir. Bazen boşanmadan sonra erkeklerin borçları kadınlara kalabilmekte ya da mahkeme kararı ile verilen nafakalar eşleri tarafından ödenmeyerek maddi bir zorlanma döngüsüne girilebilmektedir (Atıla Demir ve Genç Çelebi, 2017). Babanın çocuğun maddi ihtiyaç ve masraflarını (eğitim, sağlık gibi) karşılamamasının dışında çocuğuyla daha az etkileşime girerek manevi bir şekilde ihmal ettiği durumlar da söz konusudur (Nobles, 2011). Babanın yeniden evlenmesi, şehir ve ülke değiştirmesi gibi sebeplerle çocuğu ile görüşme isteği azalmakta ve aralarındaki ilişki zayıflayabilmektedir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Boşanmanın çocuklar üzerinde negatif ve pozitif yönlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda listelenebilecek problemlerden bazıları kaygı (Özdal ve Aral, 2005), disiplin problemleri (Köseoğlu ve Yıldız, 2018) ve çocuğun ebeveynleşmesi (Akün, 2017) gibi durumlardır. Diğer taraftan evden ayrılan ebeveynin çocuğuyla ilişkisini sürdürmesi çocukta daha az davranış problemlerinin görülmesine, çocuğun bilişsel gelişiminin desteklenmesine, akademik başarısının artmasına ve öznel iyi oluşunun yükselmesine neden olabilmektedir (Kuzucu ve Özdemir, 2013; PekelUludağlı, 2017). Dolayısıyla boşanma sürecini sağlıklı bir şekilde atlatan ve ebeveynlerinin ikisiyle ilişkisi devam eden çocuğun yaşamında çok az değişim yaşanmaktadır (Köseoğlu ve Yıldız, 2018). Bu bağlamda boşanma durumunda bir ebeveyn evden ayrılrsa da çocukla iletişimi devam ettiği ve çocuğun yaşamının aynı kalmasına özen gösterildiği durumda zorlu yaşam olayı en az hasarla atlatılmaktadır.

Tek ebeveynliğin ölüm sebebiyle oluşması ve kaybedilen ebeveynin geri gelmeyecek olması zorlu bir süreç olarak ailenin karşısına çıkmaktadır. Ebeveyn kaybı çocuklar için zorlu bir yaşam olayıdır. Anlaşılması zor olan ölüm kavramını anlamaya çalışan çocuklar için durumu kabullenip sürece uyum sağlamak oldukça güçtür. Ölümden ve ebeveyn eksikliğinden en dezavantajlı şekilde etkilenen çocuklar yas sürecini sağlıklı bir şekilde geçiremeyen, gerideki ebeveynin ruhsal sorunlarına şahit olan, sosyal destek sistemi güçlü olmayan ve ekonomik zorlanmalar yaşayan çocuklardır (Attepe, 2010; Köseoğlu ve Yıldız, 2018).

Boşanma, ölüm ve göçten kaynaklı “tek ebeveyn olma” ve “ebeveyn yoksunluğunun” bahsedildiği üzere ortak ve farklı yönleri bulunmaktadır. Benzer yönler oluşan yeni rollerin belirsizliği ve artan sorumluluklar (Gladding, 2020), rol model kaybının olması ve hissedeceği ebeveyn desteğinin azalması (Zheng, 2016), olmayan ebeveynin boşluğunu doldurmak için başkalarının (örn; dede, amca, dayı, kuzen, babaanne, hala, abla, öğretmen gibi) model alınabilmesi (Er ve Bartan, 2019) gibi durumlar benzerlik gösterebilmektedir. Çocuklarda ise öfke problemi, karamsar bakış açısı, düşük yaşam doyumu, özlem, üzüntü ve yalnızlık gibi duyguların hissedilmesi ortak yönlerdendir (Atıla Demir ve Genç Çelebi, 2017; Bedel ve Işık, 2014; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Belirtilen duyguları yaşayan çocuklar yaşadıklarını anlamlandırmaya bir “neden?” arayabilmektedir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Bu nedenin çocuğa iletilme şekli ve yaşına uygun bilgilendirilmesi sürecin negatif etkilerini azaltabilmektedir.

Boşanma ve ölüm gibi sebeplerle oluşan tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları ortak belirli dönemlerden bahsedilebilmektedir fakat bu durum geçici nedenler dolayısıyla tek ebeveynli olan ailelerde daha belirsiz bir hal almaktadır. Örneğin ebeveynin iş nedeniyle göçü durumunda ayrılık kimi zaman haftalarca kimi zaman ise yıllarca sürse bile tek ebeveynlik geçicidir. Fakat ebeveynin bir gün dönecek olması geride kalan aile üyelerinin yaşadığı stresi ortadan kaldıramamaktadır (Gladding, 2020). Diğer bir ifade ile ebeveynin yokluğu geçici bir süre için de olsa çocukta oluşan duygular acı, öfke, terk edilmişlik, güvensizlik, kaygı ve depresyon şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Schapiro vd., 2013).

Belirtildiği üzere ebeveynin göç etmesi ile ebeveynlerin boşanmaları arasında bazı benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin kısa süreli göç eden ebeveynin mevcut aile durumu, medeni bir ayrılmayla karşılaştırılabilirken; uzun süreli göç eden ebeveynin aile durumu çatışmalı bir boşanmayla karakterize edilebilmektedir (Cortina, 2014).

Boşanma ve kayıp sebebiyle tek ebeveynli çocuklar içerisinde en dezavantajlı grup boşanma sürecine hazırlanmayan, ailedeki tartışmalara sürekli maruz kalan, mahkeme sürecine şahit olan, giden ebeveyniyle görüşmeyen ve yaşadığı ebeveyniyle geçinemeyen çocuklardır (Köseoğlu ve Yıldız, 2018). Bahsedildiği üzere uzun süreli göçün, tartışmalı boşanmanın yıkıcı etkileriyle benzer özelliklerde olabileceği söylene de boşanma sürecinin sağlıklı anlamlandıramayan ve her iki ebeveyninin desteğini hissedemeyen çocukların daha çok ihmal edilebildikleri ve risk altında olabildikleri söylenebilmektedir.

Çocuk açısından ele alındığında ebeveyn göçü ile ebeveyn ölümü arasında da bazı benzerlikler ve farklar mevcuttur. Her iki yoksunluktaki aile-içi durum ve deneyimlerin bazıları benzer olsada, ebeveynin iş işin göçü durumunda tekrar bir araya gelme düşüncesi ve düzenli olarak görüşmeler durumu ebeveyn göçünü daha özel bir hale getirmektedir. Diğer taraftan boşanmada ise ebeveyn varlığını sürdürmesine rağmen çocuk ve ebeveynin arasına mesafe girebilmektedir. Ayrıca boşanmadan sonra tek ebeveynli ailenin ekonomik zorlanmalar yaşayabileceği ve bu maddi sıkıntılardan çocuğun etkilenebileceği düşünülmektedir. Ebeveyn göçüyle beraber ise bu durumun aksine ailenin ekonomik refah seviyesinin artacağı dolayısıyla çocuğun yaşam standartlarının yükselmesi beklendik bir durumdur.

Sonuç olarak göç, ölüm ya da boşanmayla beraber aile içindeki dinamikler değişmektedir (Cortina, 2014; Gladding, 2020). Tüm bu durumlarla ilgili ortak bir yargıya varmak ve genelleme yapmak mümkün değildir. Zira çocuğun beraber olduğu ebeveyni ile ilişkinin niteliği, ebeveynler arasındaki çatışmanın devam etme durumu, ekonomik sıkıntılar ve çocuğun diğer ebeveyni ile görüşme kalitesi (Yılmaz ve Sipahioğlu, 2012), çocuğun ayrılıktan etkileniş şekli, göç eden ebeveynin çocuk için önemi, çocuğun yaşı (Schapiro vd., 2013), çocuğun cinsiyeti ve psikolojik sağlamlığı (Zhou, Murphy ve Tao, 2014), destekleyici bir aile ortamına sahip olması (Pottinger, 2005) gibi faktörler sürecin nasıl geçirileceğini ve çocuğun etkilenme düzeyini belirlemektedir.

2.3. Ebeveyn Göçünden Sonra Çocukta Görülebilecek Değişimler

Bu bölümde ihmal ve ebeveynleşme, muğlak kayıp ve yabancılaşma başlıkları ele alınmaktadır.

2.3.1. İhmal ve Ebeveynleşme

Çocuk ihmali ve istismarı; anne, baba ya da bakıcının toplumsal normlar ve uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda çocuğun gelişimini engelleyen ve/veya kısıtlayan eylem

ve eylemsizlikler bütünüdür (Tıraşçı ve Gören, 2007). On sekiz yaş altındaki çocukların sağlığına, yaşamına ve gelişimine zarar veren ihmal ve istismar; fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmalle meydana gelmektedir (Onat vd., 2016). Çocuğun gelişimini örseleyen eylemlerin isteyerek yapılması istismarken, ebeveynin pasif davranarak kayıtsız kalması ihmali oluşturmaktadır. Bu bağlamda ailenin çocuğu önemsememesi ve çocuk için gerekli özeni göstermemesiyle birlikte çocuğun ihmal edilmesi söz konusudur. (Ünal, 2008).

Ebeveynleşme ihmal edilmenin farklı bir versiyonudur. Evde bir yetişkinin yokluğu ya da ebeveynin üzerine düşen sorumlulukları herhangi bir sebeple yerine getirememesi durumunda yetişkin rollerinden bazılarını çocuğun üstlenmesi durumu söz konusu olabilmektedir (İplikçi ve Şahin Acar, 2019; Wang, 2014). Özellikle boşanma, ölüm ve göç gibi sebeplerle çocuk “ebeveynleşerek” yetişkinlik rollerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ebeveynleşen çocuk, anne ve babasının sorumluluğundaki bazı görevleri üstlenmekte ve dolayısıyla kardeşlerine bakmak, evi geçindirmek ve ailedeki çatışmaları çözüme kavuşturmak gibi eylemleri gerçekleştirip yetişkin rolüne soyunabilmektedir.

Çocuk araçsal ebeveynleşme ile aile üyelerinin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı; duygusal ebeveynleşme boyutuyla ise ailenin duygusal açıdan desteklenmesini ve ailenin iyilik halinin arttırılması için çalışmaktadır (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Ebeveynleşen çocuklar yetersiz bilgi ve becerilerine rağmen çocukluklarını bırakıp ailede önemli kararlarda sorumluluk alarak, ebeveynin duygusal olarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalışarak yetişkin bir ebeveyn gibi davranmak durumunda kalmaktadırlar (Gladding, 2020; Köyden ve Uluç, 2018). Ebeveynleşme çocuğun kendi benliğini algılayış şekli, toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuğun büyüdüğü sosyal bağlam faktörlerinin etkileriyle oluşmaktadır (İplikçi ve Şahin Acar, 2019). Ebeveynin sorumluluğunu üstlenen çocuk kendisini baskı altında hissetmekte, akademik ve ruhsal anlamda problemlerle baş etmek durumunda kalabilmektedir (Zheng, 2016). Çocukların yaşlarına göre daha olgun davranmak zorunda kalmasına sebep olması, yaşanan duygusal baskı ve ebeveyn yoksunluğuyla beraber çocuğun daha az ilgi ve bakım görerek ihmal edilmesi, artan sorumluluktan dolayı stres yaşaması, giden ebeveynin görev ve rollerini üstlenmek durumunda kalması ebeveynleşmenin çocuğun yaşamındaki yıkıcı etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Attepe, 2010; Cuong ve Linh, 2016; Gladding, 2020).

Çocuğun anne ve babanın arasındaki aracı rolü, ailede alınan önemli kararlarda üzerine yüklenen sorumluluklar ve duygusal olarak ebeveynin çocuktan faydalanması

gibi durumlar çocuğun öznel iyi oluşunu olumsuz olarak etkilemektedir (Köyden ve Uluç, 2018). Örneğin Çimşir ve Akdoğan (2020) araştırmasında ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yalnız hissetmesi ve/veya işlevsel olarak eş rollerini yerine getirememesi sebebiyle çocuğa eş gibi davranıldığına, çocuğun ise ebeveynin duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığına ulaşmıştır. Bu şekilde “duygusal ensest” yaşayan bireylerin yaşam doyumlarının azaldığı, kaygı düzeylerinin ise arttığı görülmüştür (Çimşir ve Akdoğan, 2020).

Ebeveynleşmeye bağlı olarak çocuklarda farklı etkilerin ve sonuçların görülmesi mümkündür. Örneğin Köyden ve Uluç (2018) çocukluk döneminde ebeveynleşmeye maruz kalmış kadınların somatizasyon, obsesif kompulsif davranışlar, kişilerarası duyarlılık, depresyon, kaygı, düşmanlık, paranoid düşünce ve psikotizm gibi psikolojik belirtilerinin yükseldiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların kardeş odaklı ebeveynleşme düzeylerindeki artış ise kendisini öfke, somatizasyon ve kaygı gibi belirtilerle göstermiştir. İplikçi ve Şahin Acar (2019) çocukların benlik kurgularının ebeveynleşme davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bağımsız benlik kurgusuna sahip olmayan kız çocuklarının daha çok ev işleri yapma, kardeşleriyle ilgilenme gibi fiziksel ebeveynleşme davranışlarını gösterdiğine ulaşılmıştır. Bağımsız benlik kurgusu kişinin benliğini tanımlarken kendine has özellikleriyle benliğini ifade edebildiği, özerk ve kendi kararlarını alabilen bir kişi olduğunu yansıtmaktadır. İlişkisel benlik kurgusu fazla olan kız çocuklarının ise daha çok duygusal ebeveynleşme gösterdikleri bulunmuştur. Kendisini tanımlarken başkaları ile olan ilişkileri üzerinden varlığını anlatıyorsa ilişkisel benlik kurgusu fazla olmakta ve ebeveynlerinin duygusal ihtiyaçlarını doyurmaya eğilimli olmaktadır. Bir yetişkin gibi ebeveynlerinin sorunlarını dinleyip çözüm üretmeye çalışmaktadır.

Bazı durumlarda babanın yokluğu erkek çocuğun ebeveynleşmesi ile sonuçlanabilmektedir. Babanın olmamasından dolayı anneler çocuklar üzerinde denetim kuramayacaklarını düşünmekte ve onları kontrol edemeyeceklerine dair endişe yaşayabilmektedir (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017). Yaşanan endişeyle beraber anne ailede otorite oluşturmakta zorluk çekebilmektedir. Bu sebeple büyük olan erkek çocuk babalık rolünü üstlenerek babalık görevlerini yerine getirmeye çalışabilmektedir. (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011; İplikçi ve Şahin Acar, 2019). Bu sebeple erkek çocukların diğer ev üyelerinin üstlenmesi gereken sorumlulukları yüklenmesiyle, okulu geri planda bırakmak zorunda kalabilmektedir (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010).

Ebeveynleşmenin etkilerinin ve sonuçlarının anlaşılabilmesi için çocuğun algılarının ve toplumun beklentilerinin bilinmesi önemlidir. Örneğin üzerine düşen görevlerin olağan olduğunu düşünen bir çocuğun öz yeterlilik düzeyi olumlu olarak etkilenebilmekte ve bu durum akademik başarıda artışa yol açabilmektedir (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Konuyla alakalı olarak ebeveynleşmenin çocuğun ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerine dikkat çeken araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Bedel ve Işık (2014) tek ebeveyne sahip çocukların maruz kaldıkları sorunları çözmek için sorumluluk aldıklarına ve olgunlaştıklarına ulaşmıştır. Bu sebeple diğer gruba göre daha iyi problem çözme becerilerine sahip oldukları belirtilmiştir. Dolayısıyla kişiye bağlı özellikler ve sürecin getirilerinin bir kayıp yerine kazanca dönüşebilmesi muhtemel bir durumdur.

Ebeveynleşmenin aile ve toplum tarafından desteklendiği kültürlerde çocuğun yeterlilik algısı ve sorumluluk bilinci geliştirmesi açısından olumlu etkileri bulunabilmektedir (İplikçi ve Şahin Acar, 2019; Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Bu bağlamda bizim kültürümüzde de çocukların ebeveyni ve kardeşleri ile ilgilenmeleri ve onlara ilişkin bazı sorumluluklar yüklenmeleri normal olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile ülkemizde çocukların aile içerisinde üstlendikleri rol ve sorumlulukları takdir edildiğinde genellikle çocuğun ebeveynleşmesi desteklenmektedir (Köyden ve Uluç, 2018). Örneğin Köyden ve Uluç (2018) kültürün ve toplumun ebeveynleşme üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada yetişkinlik dönemindeki bireylerin geçmişe yönelik ebeveynleşmeyle ilgili görüşlerine ulaşmıştır. Kadınların ebeveynleşme sorumluluğunu erkeklere göre daha olumlu algıladıkları görülmüştür. Çünkü kültürümüzde kız çocuklarının küçük yaştan itibaren ebeveynlerin sorumluluğunu alması, kardeşleriyle ilgilenen kız çocuklarının toplum tarafından takdir edilmesi bulguyu destekler niteliktedir. Benzer şekilde kadınlar kardeşine bakım sağlamayı, onunla ilgilenmeyi normal bir süreç olarak algıladığında psikolojik sağlamlıklarının güçlenebileceği belirtilmiştir.

2.3.2. Muğlak kayıp

Ailelerde bazen gerçekliği hissedilemeyen kayıpların olduğu görülmektedir. “Muğlak kayıp” olgusu kişinin fiziksel olarak olmaması fakat psikolojik olarak varlığını sürdürmesiyle ya da fiziksel olarak var olması fakat psikolojik olarak kişinin varlığının hissedilmemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Örneğin askerlik mesleğine sahip bir baba çoğu zaman fiziksel olarak evde olmasa da aile üyeleriyle iletişimini sürdürerek

psikolojik varlığını gösterebilmektedir. Bu karmaşık durumun “kayıp” olarak görülmesinin sebebi geride kalan kişinin duygusal olarak giden kişiye kendini yakın hissetmesine rağmen giden kişinin fiziksel olarak varlığına ulaşamamasıdır (Boss, 2021; Gladding, 2020). Göç etme süreci de benzer şekilde geride kalan aile için göçmenin fiziksel olarak varlığını sürdürmediği, göç eden kişinin kalma süresi ve dönüş süresine dair belirsizliklerinin yaşandığı ve aileyi strese sokan bir süreçtir (Castañeda ve Buck, 2011). Dolayısıyla göç etmenin belirsizliği “muğlak kayıp” olarak görülebilmektedir.

Muğlak kayıp kişinin kendisi için önemli olan birinin varlığı ve yokluğu arasında dengesizliğin ve belirsizliğin meydana geldiği bir durumdur (Savi Çakar, 2021). Yaşanan belirsizlikle birlikte kaybı yaşayan kişinin ikircikli duyguları (ambivalans) hissetmesi, kaybın görmezden gelinmesi muhtemeldir. Bundan dolayı kaybı yaşayan bireyin kişisel ve ailevi sorunları yaşama ihtimali bulunmaktadır ve aile üyelerinde bazı işlevsizlikler (örn; anksiyete, depresyon, somatik hastalıklar gibi) görülebilmektedir. Muğlak kayıp beraberinde yüksek stresi de getirebilmektedir. Stres ailedeki değişim tehdidi sonucunda ya da değişime bağlı olarak meydana gelmektedir (Boss, 2021). Sevilen kişinin yokluğu (fiziksel olarak yokluk, psikolojik olarak varlık durumu) sebebiyle yaşanan belirsizliğin bir stres kaynağı olduğunu söylemek mümkündür (Çelik, 2013).

Muğlak kayıptan sonra yaşanan yas durumu aile üyeleri tarafından sıradan karşılanabilir yahut yıkıcı etkileri bireye yansıyabilir. Konuyla alakalı birey ve aile bilgilendirilip, başa çıkma süreçlerine dair görüşmeler gerçekleştirildiğinde stres yönetimi ve kriz durumunun çözülmesi kolaylaşmaktadır. Ancak bu karışıklık ve stres kişinin amaçlar bulmasına, yaratıcı olmasına ve yeni anlamlara ulaşmasına katkı sağlayabilmektedir. Kişiyi psikolojik olarak büyütücü ve güçlendirici bir etkisinin varlığı görülebilmektedir (Boss, 2021).

Muğlak kayıp süreçlerinde aile üyeleri durumu farklı şekillerde anlamlandırabilmektedir. Aile üyeleri muğlak kayıp yaşadıkları aile üyesiyle ilgili kullandıkları cümlelerde hem geçmiş zamanı hem de şimdiki zamanı kullanarak konuşmaktadırlar (Boss, 2021). Sevilen kişinin muğlak kaybını yaşayan bireylerin konuşurken kullandıkları farklı zamanlar kafa karışıklığının bir belirtisidir. Bu durum sevilen kişinin hala var olması ancak kısmen gitmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan ebeveyn göçü sebebiyle muğlak kaybı hisseden ailelerde, söz konusu ebeveyni ile yüz yüze görüşemeyen ve onun ne zaman döneceğine ilişkin belirsizlik

yaşayan çocuğun kendisini terk edilmiş hissetmesi ve kırgınlık yaşaması olasıdır (Boss, 2021; Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012).

2.3.3. Yabancılaşma

Yabancılaşma ebeveynlerin boşanması ya da ayrılması sonucunda çocuğun diğer ebeveyniyle ilişki kurmayı reddetmesidir (Bernet vd., 2020). Boşanmadan sonra bir ebeveynin isteyerek ya da farkında olmadan çocuğu diğer ebeveyne karşı doldurması ve duygusal tacizle ebeveynine karşı kıskırtması yabancılaşmanın oluşmasına sebep olabilmektedir (Torun, 2011). Zira boşanmadan sonra çocukla beraber kalan ebeveyn diğer ebeveyninden hoşlanmamayı, korkmayı ve onunla ilişki kurmamayı aşılamaktadır (Sun vd., 2021). Bu bağlamda boşanmadan kaynaklı olarak anneyle kalan çocukların babaya daha çok yabancılaştığı ve ilgisiz babalara karşı yabancılaşmanın daha fazla olduğu görülmektedir (Altuntaş ve Ziyalar, 2018).

Diğer taraftan çocuğun istismara uğraması ve ihmal edilmesi gibi sebeplerle de yabancılaşma görülmektedir (Bernet vd., 2020). Örneğin ebeveynlerden birinin ya da ikisinin çalışmak için evden uzun süreli ayrıldığında geride kalan çocukta ebeveyne yabancılaşma meydana gelebilmektedir (Sun vd., 2021). Söz konusu konuyla ilgili Sun vd.'nin (2021) araştırmasında ebeveyn göçünün çocuğu yabancılaştırdığı ve ebeveynine yabancılaşan çocukların ayrı kaldıkları süre zarfında depresif belirtiler gösterme ihtimalinin arttığına ulaşılmıştır. Dolayısıyla geçici ebeveyn yokluğuyla çocuğun ihmal edilmesi ebeveyne yabancılaşmaya sebep olabilmektedir. Yabancılaşmanın ise çocuk üzerinde bazı olumsuz etkileri meydana gelebilmektedir.

2.4. Kuramsal Açıklama

Bu bölümde ebeveyn göçüyle ilişkilendirilebilecek kuramsal bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda bağlanma kuramı, ebeveyn tutumları, öz belirleme kuramı, psikanalitik kuram, sosyal öğrenme kuramı, ebeveyn kabul-red kuramı ve aile sistemleri kuramı açıklanmaktadır.

2.4.1. Bağlanma kuramı

Psikolog John Bowlby tarafından 1969 yılında geliştirilmiş olan bağlanma kuramı, bireyin erken çocukluk döneminde bakım veren bir figür ile güvenli bir ilişki kurması gerektiğini ifade eder. Birincil bakım veren kişi genellikle bebeğin annesi olduğu için bağlanma kuramı genellikle bebek ile anne arasındaki yakın ilişkiye işaret etmek için kullanılmaktadır. Yaşamın ilk yıllarından itibaren görülen bağlanma davranışı annenin/bakıcının yokluğunda bebeğin ağlaması, anneyi ayırt edip ona gülümsemesi,

anneyi görünce sevinç çılgılığı atması gibi hareketleriyle varlığını göstermektedir (Bowlby, 2021).

Bağlanma kuramı, bakıcı ile kurulan sıcak ve tutarlı bir ilişkinin çocuğun kendisini güvende hissetmesini sağlayacağına işaret eder. Güvenli bağlanan çocuk sevinebilir ve değerli biri olduğunu düşünerek benliğine dair olumlu zihinsel temsiller gerçekleştirmektedir. Bakıcının soğuk ve reddedici tutumu ise çocukta diğerlerine güvenilmemesi gerektiği kanısını oluşturmaktadır. Söz konusu durumda çocuğun kendisini yeteneksiz ve değersiz biri olarak görmesi ihtimali de artmaktadır (Sarı, 2020). Bağlanma teorisi, bağlanma sürecinin doğumdan itibaren başlayıp yetişkinlik dönemini kapsadığını savunsa da bağlanma için asıl kritik dönem yaşamın ilk yıllarıyla sınırlıdır (Pleck, 2007).

Daha önce de belirtildiği üzere bağlanma davranışında asıl özne anne olarak görülse de baba da bağlanma sürecinde önemli bir konuma sahiptir. Bağlanma davranışı bebeğin büyümesiyle beraber annenin dışındaki başka figürlerle gerçekleşmektedir. En sık bağlanılan diğer figür ise babadır (Bowlby, 2021). Literatür baba ve çocuk arasındaki bağlanmanın çocuğun gelişimi üzerinde önemli yansımaları olduğuna işaret etmektedir (Brown vd., 2007; Öngider, 2013; Pleck, 2007). Örneğin Pleck (2012) babanın bebeğiyle az zaman geçirmesinin güvensiz bağlanmaya sebep olabileceğine ulaşmıştır. Benzer şekilde Ünal ve Kök (2015) baba ile bebek arasında güvenli bağlanmanın gerçekleşebilmesi için babanın özellikle ilk bir yıl içerisinde bebeğin bakımına katılmasının önemine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan baba ve çocuk arasındaki doğrudan kurulan ilişkinin yanı sıra baba ve annenin iletişiminin dolaylı bir şekilde çocuğun bağlanma sürecini etkilediği vurgulanmıştır (Öngider, 2013).

Bowlby bağlanma sürecinde çocuğun bağ kurabilmek adına ebeveynine bakım verdiği durumların söz konusu olabileceğini belirtmektedir. “Kompulsif bakım verme” olarak ifade edilen bu olgu çocuğun ebeveyninin sıcaklığını hissetmek ve ebeveyniyle duygusal bağ kurabilmek amacıyla bir yetişkin gibi davranmasıyla gerçekleşmektedir. Örneğin ebeveynin/ bakım verenin; ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi ve isteklerinin yerine getirilmesi şeklinde “kompulsif bakım verme” davranışları görülebilmektedir. Diğer bir ifadeyle ebeveyni/bakıcısıyla bağ kurmak isteyen çocuk yetişkinin sağlaması gereken bakım verme davranışlarını gösterebilmektedir (Bowlby, 1979’dan akt. West ve Keller, 1991).

2.4.2. Ebeveyn tutumları

Anne-baba-çocuk ilişkisinin temeli ebeveyn tutumlarına dayanmaktadır. Çocuklarda görülen uyum problemlerinin pek çoğu uygun olmayan aile iletişimi ve ebeveyn tutumlarından kaynaklanmaktadır (Yavuzer, 2019). Bu sebeple bu bölümde demokratik, otoriter, ilgisiz ve tutarsız ebeveyn tutumlarının çocukta oluşturabileceği etkiler ele alınacaktır.

Alanyazında demokratik ebeveyn tutumuna sahip anne-babaların çocuğuna sevgiyle yaklaşp özerkliğini desteklerken bir yandan da belirli kurallar aracılığıyla çocuğu denetim altına aldığı ifade edilmektedir (Karabulut Demir ve Şendil, 2008; Yavuzer, 2019). Araştırmalar demokratik ebeveyn tutumuna sahip babaların çocuklarının gelişimlerini desteklediğini göstermektedir (Nazlıoğlu, 2019; Sümer, Gündoğdu Aktürk, Helvacı, 2010). Özyürek ve Tezel Şahin (2015) babanın demokratik bir tutumla toplumsal norm ve kuralları öğretmesinin çocukların ahlaki gelişimlerini destekleyeceğini ve sosyal davranışlarının gelişmesine katkı sunacağını açıklamıştır. Karabulut ve Şendil (2018) ise demokratik tutuma sahip babaların çocuklarıyla daha çok vakit geçirdiklerini, daha fazla sorumluluk aldıklarını ve çocuğun ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olduklarını görmüştür. Bu bağlamda demokratik ebeveyn tutumuna sahip babaların çocuklarını destekleyen ve ilgili yapılarının olduğunu söylemek mümkündür.

Otoriter ebeveyn tutumunda çocuk üzerinde baskıcı, disiplinli ve katı kuralların uygulanması söz konusudur. Otoriter ebeveyn tutumuna sahip ebeveynler çocukları kendi isteklerini gerçekleştirmediği takdirde cezalandırma yöntemlerini tercih edebilmektedir. Otoriter ebeveyn tutumunda çocuğun yakınlık kurma ve sevgi ihtiyacı yeterince karşılanmazken ebeveynin çocuktan beklentisi oldukça yüksektir (Karabulut Demir ve Şendil, 2008; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Babanın aşırı otoriter ve kontrolcü olması, çocuğunun duygularını anlama yönündeki yetersizliği ve ilgisizliği çocuğuyla arasında sağlıklı bir bağlanma dinamiğinin oluşmasının önüne geçmektedir. Böyle bir durumda çocuk dünyayı keşfetmek için babasını güvenli bir referans noktası olarak alamamaktadır (Brown vd., 2007). Babanın otoriterliğini azaltması, cezalandırıcı bir tutum yerine ılımlı bir yaklaşıma sahip olması çocuğun korku duymaksızın gelişebileceği bir ortam yaratmaktadır (Özyürek ve Tezel Şahin, 2015).

Rohner'e (2004) göre ebeveynleri ilgisiz ebeveyn tutumuna sahip çocukların fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının pek çoğunun ihmal edilmesi söz konusudur. Çocuğu sevmediğini dile getirme, hakaret etme, tehdit etme gibi duygusal şiddetle yahut fiziksel

şiddetle ilgisiz ebeveyn tutumu kendisini gösterebilmektedir. Bu durumda çocuk sinirli, kırgın hissedip ailesine düşmanca davranabilmektedir. Tüm bunların sonucunda çocuk değersizlik hissine kapılabilmektedir (Tuzgöl, 1998; Yavuzer, 2019). Başka bir ifadeyle ilgisiz ebeveyn tutumuyla yetişen çocuklar psikolojik olarak olumsuz bir şekilde etkilenebilir; güvensiz ve endişeli bir yapıya sahip olabilmektedir. Örneğin Aydoğdu ve Dilekmen (2016) araştırmalarında ilgisiz anne-baba tutumuna maruz kalan çocukların kendilerini dışlanmış, reddedilmiş, güvensiz ve yalnız hissettiklerine ulaşmıştır. Kaya ve Gündüz (2019) ise babalarını kayıtsız olarak algılayan çocukların düşmanlık duyguları beslediklerine ve somatik belirtiler yaşadıklarını ifade etmiştir.

Tutarsız ebeveyn tutumuyse anne ve baba arasındaki görüş farklılıklarından ya da ebeveynlerin ruh halindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Aile içi kural ve sınırlamaların tam olarak belirli olmadığı ya da uygulamaya konmadığı durumlarda aile üyelerinde birbiriyle çelişen bazı davranışlar gözlenebilmektedir. Örneğin çocuğun yaptığı bir davranıştan dolayı bir gün ceza alırken başka bir gün hiçbir tepkiyle karşılaşmaması tutarsız ebeveyn tutumunun varlığını göstermektedir (Günalp, 2007). Tutarsız anne-baba tutumunda çocuğa kimi zaman hoşgörü, izin verici bir şekilde yaklaşılırken kimi zaman engelleyici, ceza verici bir tutum içerisine girilmektedir. Ebeveynlerin zaman zaman birbiriyle tutarsız davranışlar göstermelerinin dışında annenin ve babanın ortak bir davranış örüntüsü sergilememeleri sonucunda da tutarsız anne-baba tutumu oluşabilmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016).

2.4.3. Öz belirleme kuramı

Öz-belirleme kuramına göre bireylerin sağlıklı bir şekilde gelişmeleri bazı psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mümkündür. Bu ihtiyaçlar bireyin özerk olma, yeterli hissetme ve doyum veren ilişkilere sahip olma olarak sıralanan üç temel ihtiyacı barındırmaktadır (Ryan ve Deci, 2000). Söz konusu ihtiyaçlar karşılandığında bireyin psikolojik iyi oluş düzeyi artmakta, ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da engellenmesi durumunda ise patolojik durumlar meydana gelebilmektedir (Ryan ve Deci, 2000).

Bu doğrultuda Kocayörük (2012) araştırmasında ergenlerin anne ve baba desteğini hissetmesinin bireyin özerklik ihtiyacını karşıladığını ve aile desteğinin ergenin duygusal iyi oluşuna katkı sunduğuna ulaşmıştır. Özellikle babayla kurulan ilişkinin ergenin özerklik ihtiyacını karşıladığını belirtmiştir. Niemiec vd. (2006) ise ebeveynleriyle yakın ve samimi ilişkiye sahip olan ergenin özerkliğinin desteklendiğini, özerk olan ergenin kendi sorumluluğunu alarak kendisini denetleyebildiğine ulaşmıştır. Özgürce yaptığı

seçimler ergenin iyi oluşunu ve psikolojik sağlığı desteklemiştir. Diğer taraftan Gök ve Cenkseven Önder (2018) anne ve babası tarafından özerklik, yeterlik ve ilişki ihtiyaı karşılanmayan ergenlerin yaşıtları tarafından akran zorbalığına maruz kalma ihtimallerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Daha çok erkek çocuklarının ilişki ihtiyaının karşılanmamasının akran zorbalığında mağdur olarak bir risk faktörü oluşturabileceğini belirtmiştir. Tasman ve Eğer Aydoğmuş (2022) ise doyum veren ilişki ihtiyaının kişilerin iyilik halini, akademik performansını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyebileceğini ifade etmiştir. Kısaca bireyin özerkliğini, yetkinliğini ve ilişki ihtiyaını destekleyen sosyal evre bireyin gelişimine katkı sağlamaktadır (Ryan ve Deci, 2000).

2.4.4. Psikanalitik kuram

Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik kuram aile ilişkilerinin çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki kritik önemine dikkat çeken ilk kuramdır. Psikanalitik kurama göre gelişimin ilk aşaması olan "oral dönem" bebeğin güveni ya da güvensizliği öğrendiğini evredir. Sonraki evre olan ve çocuğun 3-6 yaş arasında yaşadığı "fallik dönemde" ise çocuğun cinsel kimliği aile ilişkileriyle şekillenmektedir (Nazlı, 2021). Fallik dönemin odak noktası çocuğun genital bölgeyi ve cinselliği keşfetmesidir (Murdock, 2016). Fallik dönemde kız çocuklar babaya, erkek çocuklar ise anneye ilgi duyarak fallik dönemi yaşamaya başlamaktadır.

Fallik dönemde erkek ocuk rakibinin yani babasının annesine olan ilgisini fark ederek kendisine zarar vereceğini düşünürken, babasından kurtulma isteği kendisinde kaygı yaratmaktadır. Bu sebeple babasının daha güçlü ve kuvvetli olmasından dolayı arzularını bastırarak babasıyla özdeşleşmeyi seçmektedir. Kız çocukları da benzer şekilde babalarına cinsel ilgi duyarken annelerini kıskanmaktadır. Annelerine ihtiyaç duydukları için arzularını bastırıp annelerini model alarak özdeşleşmeyi gerçekleştirmektedir (Cüceloğlu, 2020; Murdock, 2016). Kız ve erkek çocuklarının kendi içinde yaşadığı karmaşık süreç ve ebeveynine karşı beslediği düşmanlık duyguları "oedipal çatışma" olarak kavramsallaştırılmıştır.

Fallik dönemde cinsiyete ait rollerin öğrenilmesi oedipal çatışmanın bir sonucudur. Oedipal çatışmayla beraber hemcinsi ebeveyniyle özdeşleşen ocuk toplum rollerini, sosyal değerleri ve kuralları öğrenmeye başlar. Bu dönemin başarıyla atlatılması süperegonun gelişimine katkı sunarken, kişinin yetişkinlik döneminde uygun cinsel ilişkiler geliştirmesinin temelini oluşurmaktadır (Cüceloğlu, 2020). Oedipal çatışmanın

üzerinde uygulayabilmektedir (Ormrod, 2016). Bu bağlamda Ünlü (2010)'nın araştırması kız ve erkek çocukların anne ve babalarını model alarak yetişkinlik döneminde ebeveynlik davranışlarını benzer şekilde oluşturacaklarını belirtmiştir. Özellikle erkek çocuklarının babalarını model aldığı, babasından yeterince ilgi ve sevgi gören bir erkek çocuğunun ileride çocuklarıyla babası gibi sıcak ve yakın ilişki kurmasının; babasından yeterince ilgi ve sevgi görmeyen bir erkek çocuğunun ise daha mesafeli ve soğuk bir ebeveyn olmasının beklendiği bir durum olduğu belirtilmiştir.

Sosyal öğrenme kuramında değinilen bir diğer husus “öz yeterlik” kavramıdır. Öz yeterlik “bireylerin bir şeyin üstesinden gelip gelemeyeceğine dair düşünceleri ve inanışları” olarak tanımlanmaktadır (Tanrıkulu, 2020). Kişinin üstesinden geldiği zorluklar, başardığı durumlar ve kendine benzer özellikler taşıyan insanların başarı süreçleri bireyin öz yeterliğini arttırmasını sağlamaktadır (Bussey ve Bandura, 1999). Öz yeterliğe yönelik inanışlar kişilerin hedef belirlemedeki bilişsel süreçlerini ve duygularını etkilemektedir. Yüksek öz yeterliliğe sahip kişiler daha fazla çaba gösterme ve sebat etme eğilimini taşımaktadır. Örneğin öz yeterliği yüksek birisi işin üstesinden kolayca gelebileceğini düşünürken öz yeterliği düşük kişi başarısız olacağını düşünüp kaygıya kapılabilmektedir (Ormrod, 2016; Tanrıkulu, 2020).

2.4.6. Ebeveyn kabul-red kuramı

Ebeveyn kabul-red kuramının kurucusu Rohner çocukların ebeveynlerinden algıladığı kabulü ya da reddi yetişkinliğe taşıyarak kişiler arası ilişkilerini şekillendirdiğini öne sürmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008). Ebeveyni/bakım veren tarafından kabul edilme kültür, yaş, cinsiyet, etnik kökene göre farklılık göstermeyen evrensel ihtiyaçtır. Bu evrensel ihtiyaç kişiler bazında farklılık yaratmaktadır. Kabul ve reddin hissedilmesi bireyin psikolojik durumu, algıları ve kişilik özellikleri gibi faktörlerle şekillenmektedir. Örneğin yaşamının sorumluluğunu üzerine alan ve geleceğini şekillendirmede aktif rol oynadığını düşünen kişiler yüksek baş etme potansiyeline sahip kişilerken başına gelenlerin sebebini başkalarına atfeden kaderi ya da şanslı önemli faktör olarak gören kişilerde durum tam tersidir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008; Rohner, 2021).

Ebeveynin kabulü ya da reddi ile ilgili görüş belirtebilmek için iki konuda fikir sahibi olmak gerekmektedir. Ebeveynin psikolojik durumu ve gözlenen davranışları bu noktada referans alınmaktadır. Psikolojik durum sıcaklık, düşmanlık ve ilgisizlikten oluşurken, saldırganlık ve ebeveynin ihmali gözlenebilen davranışların boyutlarıdır

(Gelgör, 2016). Çocuklar kendileri için önemli olan kişiler tarafından önemsenmeyi (kabul edilmeyi) istemektedirler. Kabul edilmenin boyutlarından bir tanesi olan “sıcaklıkla” şefkat, sevgi, ilgi ve destek fiziksel, sözel ya da sembolik yollarla gösterilmektedir. Örneğin sarılma, öpme, sırtını sıvazlama gibi fiziksel olarak ifade edilirken; çocuğu övme, iltifat etme ve takdir etmek gibi sözel şekillerde gerçekleşmektedir (Rohner, 2021). Konuyla ilgili Gelgör (2016) çalışmasında babanın gösterdiği sıcaklık boyutuyla çocuğun duygu düzenleme becerisi arasında pozitif bir ilişki bulmuştur (Gelgör, 2016).

Reddedilen çocuk ve yetişkinler güven duymak ve duygusal destek almak ihtiyacı içerisindedir. Reddetmek davranışı vurmak, itmek, küçük düşürücü sözler kullanmak ve alay etmek gibi eylemlerle kendisini göstermektedir. Çocuğun ebeveynine fiziksel ya da psikolojik olarak ulaşamaması, ebeveynin çocuğun ihtiyaçları karşılayamaması çocuğun ebeveynin sıcaklığını hissetmesine engel durumlardır. Diğer taraftan çocuk ihmal edildiğinde de reddedilmiş hissedebilir. İhmal etme çocuğun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanmamasını ifade etmektedir. Teselli etme, yardım etme, ilgilenme hususlarında kayıtsız kalan ebeveynler davranışları bu duruma sebep olabilmektedir (Kaya ve Gündüz, 2019; Rohner, 2021). Örneğin Putnick vd. (2020)’nin Bangladeşli genç yetişkinlerin ebeveynlerinin kendilerini reddettiğini düşünenlerin yalnız ve değersiz hissettiklerine ulaşılmıştır. Bu sebeple düşmanlık besleyerek saldırgan bir tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Çocukların duygu durumları ve güvende hissetmeleri ebeveynlerle kurulan ilişkinin kalitesine bağlıdır (Rohner, 2021). Çocuklar ve yetişkinler kendileri için önemli olan ve bağlı oldukları kişilerin kendilerini sevmediğini düşündüğünde sevmeye değer olmadığını hissedebilmekte, özsaygısı ve öz yeterliliği bu durumdan zedelenebilmektedir. Reddedilen kişi dünyanın güvensiz ve tehlikeli bir yer olduğunu, insanların düşmanca olduklarına dair bakış geliştirebilmektedir. Böylece kişilerarası ilişkileri sağlam temeller üzerine kurmak zorlaşacaktır (Putnick vd., 2020; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008).

Reddedilen çocuk düşmanlık, saldırganlık, dürtüsellik, bağımlılık, zayıf benlik algısına sahip olma, duygusal açıdan dengesizlik gibi özelliklere sahip olabilmektedir. Aynı zamanda reddedilen çocuk öfke, donukluk, yalnızlık, endişe, güvensiz ve kızgın gibi yıkıcı duyguları hissetme eğilimindedirler. Daha fazla reddedilip aynı acıları yaşamamak amacıyla içine kapanabilmekte, sevgisini ifade etme veya sevgisini verme noktasında

duygularını gizleme ve kendisini koruma eğilimini taşımaktadır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008; Rohner, 2021).

2.4.7. Aile sistemleri kuramı

Aile sistemleri kuramı insanı ve davranışlarının sebeplerini kişilerin birbirlerinin etkileşimlerine dayandırarak açıklamaya çalışan bir teoridir (Özabacı ve Erkan, 2020). Gelişim psikolojisinin kurucularından bir tanesi olan James Mark Baldwin, çocuğu anlamak için çevresiyle etkileşiminin incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bireyin özellikle ebeveynleri ve kardeşleriyle olan ilişkilerini içselleştirdiğini ve bu ilişkilerin gelecekte kuracağı ilişkileri etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda çocuklar ailede ilişkilerin doğasını, iletişimi nasıl sağlayacaklarını öğrenmektedir (Gladding, 2020; Murdock, 2016; Özgün, 2020).

Aile bazen tüm üyeleri etkileyecek potansiyele sahip gelişimsel veya gelişimsel olmayan bazı değişimleri gerçekleştirmektedir. Değişimin getirdiği stres ve gerilimden her aile üyesi farklı şekillerde etkilenmektedir (Özabacı ve Erkan, 2020). Aileye birisinin katılması ya da birisinin ayrılması ise aile içi dengeyi bozmakta, huzursuzluk oluşumuna sebep olmaktadır (Gladding, 2020).

Aile sistemleri kuramına göre ailede alt sistemler mevcuttur. Söz konusu alt sistemler ailenin ihtiyacı olan görevleri yerine getirmek için kullanılmaktadır. Örneğin “eş alt sistemi” ailedeki diğer sistemlerin temelini oluşturmakta ve bu sistem çocukların örnek alabileceği bir model olarak görülmektedir. Planlama, çatışma çözme, ihtiyaçları giderme ve karar alma gibi farklı boyutları bulunan “eş alt sistemi” aile içinde kullanılan iletişimi şekillendirebilen bir sistemdir. Anne ve babanın oluşturduğu eş alt sistemi çocukların otoriteye karşı tutumunu oluşturma noktasında da oldukça önemlidir (Gladding, 2020; Nazlı, 2021).

İlişkilendirilen kuramlar doğrultusunda babanın göçü sebebiyle yaşanan geçici ebeveyn yokluğu; baba ve çocuğun güvenli bir şekilde bağlanmayı gerçekleştirememesi çocuğun güvensiz bir kişilik yapısı geliştirmesine; babasının ailesini terk ettiği düşüncesi “sevilmeye değer değilim” şeklindeki reddedildiği inancının oluşmasına; babanın model alınarak benzer örüntülerle çocuğun yaşamı uzaktan bir şekilde sürdürmesine; aile sistemindeki rol eksikliğinden dolayı sınırların iç içe girmesine ve tüm ailenin yeni rol ve sorumluluklarının artmasına; doyum verici ebeveyn-çocuk ilişkisinin kurulamamasından dolayı patolojik sonuçlarla karşılaşılmasına sebep olabilmektedir.

2.5. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında ebeveynin göç etmesi çerçevesinde yapılan uluslararası ve ulusal araştırmalara yer verilmektedir.

2.5.1. Ebeveyn göçüyle ilgili yapılan uluslararası araştırmalar

Suárez-Orozco, Bang ve Kim (2011) ebeveyn(ler)in göçü sebebiyle ebeveyn yoksunluğu yaşamış ve göç edilen ülkede tekrar bir araya gelmiş ailelerin göçmen çocuklarındaki depresyon ve anksiyete düzeylerini incelemiştir. 9-14 yaşları arasındaki 282 katılımcıyla 5 yıllık boylamsal bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk yılında (yeniden birleşme sürecinden ortalama iki yıl sonra) alınan verilerde ebeveyn(ler)inden uzun süre ayrı kalan çocukların ebeveynlerinden hiç ayrılmayan çocuklara göre depresyon ve anksiyete düzeylerinin anlamlı derecede yüksek çıktığı görülmüştür. Çocukların özellikle annenin yokluğunda daha fazla zorlandıkları görülmüştür. 5.senede tekrar elde edilen verilerde ise depresyon ve anksiyete düzeylerinin azaldığı dikkat çekmiştir.

Cuong ve Linh (2016) ebeveyn(anne/baba) yokluğunun çocukların ders çalışma, serbest zamanı değerlendirme ve ev işleriyle ilgilenme gibi faaliyetleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışma Vietnam'da 2007-2009 yılları arasında anne veya babası iş için çalışmaya giden 5 ve 8 yaş aralığındaki çocuklardan elde edilen anket verileriyle gerçekleştirilmiştir. Yaşanan ebeveyn yokluğundan dolayı çocukların okul dışı zamanda ders ile ilgili faaliyetlere daha az zaman ayırdığına ulaşılmıştır. Ayrıca annenin yokluğunda annenin yapması gereken sorumluluklar çocuğa kaldığı ve çocuğun ev işi gibi faaliyetlere öncelik verdiğine için annenin yokluğunun çocuğun eğitim hayatını daha fazla olumsuz etkileyebileceği sonucu ifade edilmiştir.

Pottinger (2005) ebeveyn(ler)i en az 6 ay önce göç etmiş 54 tane çocuk ile gerçekleştirdiği araştırmada çocukların deneyimlerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Göç sebebiyle çocukların mutsuz olduğu, depresif belirtiler gösterdiği, olumsuz benlik saygısı taşıdığı ve intihar düşüncelerinin aklından geçtiğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Çocuklar ebeveyni gittikten sonra korku, öfke ve yalnız gibi duyguları hissettiklerini ifade etmişlerdir. Çocukların yaşadıkları belirsizlikten kaynaklı yas duygularının akademik performansı olumsuz etkilediğine; duygularını konuşabilen, göç etme durumunu ve sürecini olumlu olarak algılayabilen çocukların ise akademik başarılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Wu, Lu ve Kang (2015) göç sebebiyle geride bırakılan, daha öncesinde ayrılık yaşayan fakat şu an ailesi birleşmiş ve hiç göç deneyimi yaşamayan çocukların deneyimlerini açığa çıkarmayı istemiştir. Çalışma Çin'deki 8-17 yaş arasındaki 701 çocukla anketler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Erişilen bulgularda ebeveyninden hiç ayrılmayan gruba göre geride kalan çocuklar daha fazla depresif belirtiler göstermiştir. Fakat geçmişte ayrılık deneyimi yaşamış fakat şu an aile birliği içerisinde olan çocukların depresif belirtileri diğer iki gruba göre anlamlı derecede daha az bulunmuştur. Dolayısıyla en dez avantajlı grup şu an ebeveyninden ayrı kalan çocuklarken, en avantajlı grup ise bu zorlayıcı yaşam deneyimini atlatıp ailesiyle bir araya gelen çocuk grubu olmuştur. Bir diğer sonuç ise çocukların ebeveynin eksikliği sebebiyle ihmal edilmeleri ve gelişimlerinin bu durumdan zarar görmeleri olmuştur. Cinsiyete göre geride kalma durumu incelendiğinde ise Çin'de kültürel olarak erkek çocuğuyla daha çok ilgilenildiği, kızların erkeklere göre daha geri plana atıldığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ayrılıktan kız çocukları daha olumsuz bir şekilde etkilendiği görülmüştür.

Jia ve diğerleri (2018) gerçekleştirdikleri çalışmada en az 6 ay boyunca ebeveyni veya ebeveynleri göç ettiği için geride kalan gruplarla, göç sebebiyle geride kalma deneyimini yaşamayan çocuk grubunun öznel iyi oluş ve aile yapıları bakımından ne gibi farklılıklar oluşabileceğini açığa çıkarmak istemiştir. 11-19 yaş aralığındaki çocuğun ebeveyni çalışmak için göç ettiğinde ebeveyni ile olan yakınlığı bulamaması, ihtiyaçlarının karşılanmaması ve ebeveynin desteğini hissetmemesi gibi sebeplerle çocukta bazı uyumsuz davranışlar ve ruhsal problemler meydana çıkabileceğine ulaşılmıştır. Geride kalan çocukların öznel iyi oluşlarının, akademik performanslarının ve akran ilişkilerinin zedelendiği görülmüştür. Öğrencinin akademik başarısı yüksek olduğunda ise öznel iyi oluşunun artacağı ifade edilmiştir.

Brown ve Grinter (2014) Jamaika'da bir veya iki ebeveyni çalışmak için gittiğinde geride bırakılmış çocukların ebeveynleriyle ilişkilerini sürdürme sürecini ve kullanılabilecek iletişim kaynaklarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Başka bir ifadeyle teknolojinin ebeveyn-çocuk-okul üçgenini nasıl desteklediğine ilişkin çalışmayı gerçekleştirmiştir. 27 kişiden oluşan katılımcı grubu geride kalan çocuklar, göçmen ebeveynler, çocuğun bakımından sorumlu kişiler ve çocuğun öğretmenlerinden oluşmuştur. Uzaktaki ebeveynler genellikle çocuk ve ailesi ile ilgili bilgi sahibi olmak, çocukların evdeki kurallara uyup uymadığını öğrenmek, aile içinde yaşanan problemlerin çözümüne katkıda bulunmak amacıyla sık sık telefon görüşmesi yaptıklarını

belirtmişlerdir. Ebeveyn uzakta olmasına rağmen aile ilişkilerini sürdürmeye çalıştıkça çocukların mutlu hissettikleri ve “terk edilmiş” hissinden uzaklaştıkları görülmüştür. Aynı zamanda okul ile ilgili bilgi almanın ve öğretmen-veli iletişiminin önemine değinilmiştir. Bu doğrultuda göçmen ebeveyn, öğretmen ve çocuğun etkileşimini sağlamak amacıyla uygulamaların geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Valtolina ve Colombo (2012) göç sebebiyle geride bırakılan çocukların deneyimlerini anlamak adına konuyla ilgili yapılan çalışmaları bir araya getirerek derleme araştırmasını oluşturmuşlardır. Geride bırakılan çocukların duygusal ve fiziksel ihmali hissedebildiklerine ulaşılmıştır. Diğer taraftan ebeveyn yoksunluğuyla birlikte düşük akademik başarı, devamsızlık ve okulu bırakma gibi olumsuzlukların yaşanarak çocuğun okul hayatının baltalanabileceği belirtilmiştir. Ebeveynin ayrılışıyla çocuğun aile içindeki rol ve sorumluluklarının artması (örn; kardeşlerinin bakımıyla ilgilenmesi) durumunun eğitim hayatının önüne geçebileceğine değinilmiştir. Çocukların yaşadığı duygusal ve davranışsal problemler ise kaygı bozukluğu, depresif belirtiler, terk edilmiş hissetme, düşük benlik saygısı, antisosyal davranışların oluşması ve intihara yönelme şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Luot, Dat ve Lam (2018) Vietnam’da ebeveyn(ler)i işçi olarak göç eden ve az 6 aydır yurt dışında çalışan çocukların öznel iyi oluş düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. 9-15 yaşları arasında 469 göçmen ebeveynin çocuğu ve 650 ebeveyni göçmen olmayan çocuğun katılımıyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlardan birisi ebeveynleri ile beraber yaşayan çocukların iyi oluş düzeylerinin ebeveyn göçü sebebiyle geride kalan çocuklara göre daha yüksek olduğu şeklindedir. Duygusal ve psikolojik dayanıklılık anlamında da geride kalan çocukların daha yetersiz olduğuna ulaşılmıştır. Göç eden ebeveynin cinsiyetine göre ise annenin gitmesi durumunda çocukların öznel iyi oluş anlamında daha fazla dezavantaj yaşadıkları görülmüştür. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim kanallarının arttığı dolayısıyla göç eden ebeveynlerin geride kalan ailesiyle iletişime geçtiği ifade edilmiştir. Kurulan iletişim sıklığının ise çocukların öznel iyi oluşlarını yükselttiğine ulaşılmıştır.

Zhao ve diğerleri (2014) ebeveyn(ler)i iş için göç eden ve bu sebeple geride kalmış çocukları ve ebeveynleriyle beraber yaşayan çocukları kıyaslayarak “sosyal kaygı” çerçevesinde bir farklılık olup olmadığını belirlemek için bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çin’deki 7-17 yaş aralığındaki çocuklar örnekleme belirlenmiştir. Geride kalan çocukların ebeveynleriyle birlikte olan çocuklara göre daha fazla sosyal kaygı

yaşadıklarına ulaşılmıştır. Bu bağlamda geride bırakılmanın çocuk için risk faktörü olduğu belirtilmiştir. Cinsiyet faktörü baz alınarak bulgular incelendiğinde ise kız çocuklarında sosyal kaygının daha fazla görüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu durum kızların olayları erkeklere göre daha fazla içselleştirmesi ya da ataerkil bir yapıya sahip olan Çin’de kız çocuklarının daha fazla ihmal edilmesi sebep gösterilerek açıklanmıştır.

Cortina (2014) Arnavutluk ve Ekvador ülkelerinde en az bir ebeveyni göç ettiği için geride kalan çocukların yaşam memnuniyetlerini öğrenmek için bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yani göçün çocuğun yaşam doyumu üzerinde etkilerini öğrenmeyi hedeflemektedir. 8-17 yaş aralığındaki çocuklarla 8 tane odak grup görüşmesi ve anketlerle gerçekleştirilen çalışmada göç eden ebeveynin kazancı ve bu kazancın harcadığı alanlar (sağlık, eğitim, beslenme gibi) irdelenmiştir. Bulgularda daha önce ebeveyni göç etmemiş ve tüm aile üyelerinin bir arada olduğu ailede büyüyen çocukların geride bırakılan çocuklara göre yaşam doyumlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Gelen döviz ve yüksek para akışının sağlık, eğitim, beslenme gibi alanlara harcanmasının refah seviyesini yükselttiği fakat bu harcamaların geride kalan çocuğun yaşam doyumunu olumlu bir şekilde etkilemediği görülmüştür. Ebeveyn yoksunluğundan kaynaklı olarak hissedilen üzüntü ve yalnızlık duygularını maddi kazancın telafi edemediği görülmüştür.

Borisova’nın (2016) Tacikistan’dan Rusya’ya ulus ötesi göçte bulunan ebeveynlerle gerçekleştirdiği çalışmanın amacı göç eden ebeveyn ve çocuğu arasındaki ilişkinin nasıl devam ettiğini anlamlandırmaktır. Bu bağlamda ebeveynin düzenli ev ziyareti, telefon görüşmeleri, fotoğraf gönderimi, hediye alışverişi gibi durumlar göz önüne alınarak süreç değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada modern iletişim araçları aracılığıyla ebeveynler çocuk ile duygusal bağı korumaya, yakınlık duygusunu sürdürmeye ve çocuğun yaşamına katılımı sağlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Vanore, Muzzicato ve Segel (2015) Moldova’da gerçekleştirilen ebeveyn göçünün 4-17 yaş grubu arasındaki çocukları psikososyal açıdan nasıl etkilediğini görmek için araştırmayı gerçekleştirmiştir. Ulusal çapta elde edilen anketler ve ölçekler aracılığıyla 1979 kişiyle gerçekleştirilen araştırmada ebeveynin göçüyle beraber çocuk fiziksel yakınlığa ulaşamadığı için bazı psikolojik sıkıntıları yaşayabildiği görülmüştür. Beklenilenin aksine babanın göç etmesinin, annenin göç etmesine göre daha fazla olumsuz etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Babası göç eden kız çocuklarının daha çok duygusal problemlerle kendisini gösterdiğine bulgularda rastlanmıştır. Diğer taraftan Moldovalı aileler geniş ile yapısına sahip oldukları için dede, nine gibi diğer aile

üyelerinin destekleriyle çocuk bu süreçten tahmin edildiği gibi etkilenmediği ve yakın bağların çocuğun baş etme biçimini güçlendirdiği açıklanmıştır.

Nguyen (2016) Etiyopya, Hindistan, Peru ve Vietnam'da ebeveyn göçünün 5-8 yaş arası çocukların sağlık durumlarını ve bilişsel becerilerini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Ebeveyn göçü sonucunda Hindistan, Peru ve Vietnam'da yaşayan çocukların sağlık problemlerinin devam ettiğine; geride kalan çocukların bilişsel becerilerinin ebeveyniyle yaşayan çocuklara göre zayıf olduğu görülmüştür. Hindistan ve Vietnam'da kişi başına düşen gelir artarken bu durumun çocukların sağlıkları ve eğitimleri üzerinde olumlu etkilerine ulaşamamıştır. Aile içinde ebeveynin gönderdiği dövizlerle tüketim artmış fakat bu kazanç çocuklara fayda sağlayamamıştır.

Smith, Lalonde ve Johnson (2004) Karayipler ve Afrika'da çocukluk döneminde ebeveyn(ler) göçü sebebiyle geride kalmış, sonrasında ebeveynleriyle tekrar bir araya gelmiş 48 yetişkinle geçmişe dayalı olarak çalışmayı gerçekleştirmiştir. Ebeveyn göç ettiğinde çocukla arasındaki bağın zayıfladığı ve çocuğun benlik saygısının bu durumdan olumsuz olarak etkilendiği görülmüştür. Ebeveynle uzun dönemli yaşanan ayrılıklardan sonra çocuğun bakıcısının otoritesini daha fazla önemseydiğine ulaşılmıştır. Ebeveyni ile tekrar bir araya gelme süresinde ise bakımını üstlenen kişiyle arasındaki yakınlık ve kurduğu özdeşleşmenin devam ettiği dikkat çekmiştir. Fakat çocuğuyla devamlı temasta bulunan, haberleşen, görüşen ebeveynlerin kurulan iletişim ve ilgiyle yakınlığı devam ettirdikleri görülmüştür.

Laurie (2008) yaşları 26-48 arasında değişen ve Ortadoğu'da çalışan Filipinli ulus ötesi 12 anne ve babayla görüşme yöntemi kullanarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bulgular gelir durumunun artmasına bağlı olarak ailenin sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanabildiğine, eğitime sağlanan yatırım ve önemin arttığına ve hatta bazı çocukların özel okullarda okutulduğuna işaret etmiştir. Göç eden ebeveynin kadın olması durumunda yaşadığı acıyı içselleştirdiği ve daha çok suçluluk hissettiği görülmüştür. Babanın göç etmesinde ise annenin aracı rolünün önemi belirtilmiştir. Babayı destekleyen anne tutumu (örn: babanın aileleri için gitmek zorunda olduğunu söylemesi) babayla çocuk arasındaki bağın korunmasına ve sevginin pekiştirilmesine sebep olmuştur. Ebeveyn göçünün çocukta yarattığı boşluğun negatif etkilerinden sıyrılmak adına çocuğa yaşına uygun şekilde bilgilendirmelerin yapılmasının önemine değinilmiştir.

Song, Chen ve Zhang (2018) yaptıkları çalışmada ebeveyn göçüyle beraber geride kalan çocukların yaşam doyumlarının ve akademik performanslarının üzerindeki

etkilerini araştırmayı hedeflemiştir. Araştırmacılar 10 ilkokul ve 4 ortaokul olmak üzere toplamda 2023 katılımcıya ulaşmışlardır. Çalışmanın gerçekleştirildiği 2 gruptan birisi ebeveyniyle beraber göç eden çocuklardan oluşurken diğer katılımcı grubu ise ebeveyni iş için göç eden ve geride kalan çocuklardan oluşmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre göçmen çocukların akademik performanslarının geride bırakılan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocuğun anne ve/veya babasından ayrılma yaşının düşmesiyle yaşam doyumlarının azaldığına ulaşılmıştır. Çocuk 6 yaşından sonra ebeveyniyle ilk kez ayrıldığında akademik başarılarının daha küçük yaş grubuna göre yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyete bağlı incelendiğinde ise babanın yokluğunun kız çocuklarının yaşam doyumlarını daha olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır.

Nguyen vd., (2022) Vietnam’da işçi göçmeni ebeveynin geride kalan çocuğunun okul yaşantısı, bakım veren kişiyle bağı ile ilgili bilgi edinmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. 439 öğrencinin göçmen ebeveyni bulunuyorken, kontrol grubunda 353 öğrenci ebeveyni göçmen olmayanlardan seçilerek katılımcı grupları oluşturulmuştur. Çalışma ebeveyn(ler)i çalışmak için en az 6 ay yurt dışına giden, 12-17 yaş aralığındaki çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyni yurt dışına giden ve ebeveyniyle birlikte olan çocuk grupları arasında okul sorunları bakımından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Fakat belirlenen okul sorunları boyutları ayrı ayrı incelendiğinde ebeveyni yurt dışına giden çocukların daha fazla şiddete eğilimli oldukları, okul kurallarına uymakta zorlandıkları görülmüştür. Çocuğa bakım veren kişilerin ilgi ve desteklerinin okul problemlerinden koruyan önleyici bir faktör olduğuna ulaşılmıştır. Göç eden kişi anne olduğunda çocukların mutsuz, yalnız ve öfkeli hissettikleri ortaya çıkmıştır.

McKenzie ve Rapoport (2011) yaptıkları araştırmada Meksika’dan ABD’ye iş için göç eden ebeveynlerin geride kalan çocukların eğitimlerini nasıl etkilediklerini incelemiştir. Meksika’nın Ulusal İstatistik Kurumu verilerine dayanarak gerçekleştirilen çalışma yaşları 12-18 arasında olan 20.388 çocuktan oluşmuştur. Araştırma sonuçlarında göçmen bir ailede yaşayan erkek çocukların okula devam oranlarının düşük olduğu, kız çocuklar içinse durumun değişmediğine ulaşılmıştır. Annenin eğitim seviyesinin, yaşanan bölgede okul bulunmasının çocukların okula devam etme oranlarını arttırdığı görülmüştür.

Wang (2014) Çin’in kırsalında göç sebebiyle ebeveyn yokluğu yaşayan çocukların eğitimsel kazanımlarını araştırmıştır. 6-17 yaş aralığında 1004 çocukla gerçekleştirilen

araştırmanın bulgularına göre ebeveyn göçü ile anne ya da baba yoksunluğu yaşayan çocukların okula kaydolmalarının ve devam etmelerinin olumsuz olarak etkilendiği, özellikle erkeklerin kızlara göre daha dezavantajlı oldukları görülmüştür. Erkek çocuklarının okula devam etmemesinin sebebi ise babası gibi göç etme isteğiyle açıklanmıştır. Diğer taraftan ekonomik kalkınmanın çocuk işçiliğini azalttığı ve okullaşma oranını arttırdığı durumların mevcut olduğu da görülmüştür. Baba göç ettikten sonra anne veya başka birisinin özellikle erkek çocukları disipline etmekte başarısız oldukları, otoriter bir rolün eksikliğinden dolayı çocukta davranış problemlerinin oluşabileceği belirtilmiştir. Evde bir yetişkinin eksikliği sebebiyle yetişkin rollerinden bazılarını çocuğun üstlendiği ve bu durumun çocuğun psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebileceği belirtilmiştir. Özellikle annenin göç etmesinin çocuğun psikolojik sağlamlığını ve iyi halini korumasını güç bir hale getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Nobles (2011) boşanma ve göç kaynaklı oluşan “baba yoksunluğunun” etkilerini araştırma konusu olarak belirlemiştir. Örneklem grubundaki çocuklar boşanma ya da göç sebebiyle tek ebeveynleriyle yaşamaktadır. Araştırma sonucunda göç eden babaların çocukları maddi olarak desteklediklerine, her yıl çocuklarını ziyaret ettiklerine ve beraber oldukları zamanlarda çocuğun okul faaliyetlerine katıldıklarına ulaşılmıştır. Boşanmış babaların ise göç eden babalara göre çocuklarıyla daha az etkileşime geçtiklerine, çocuğun masraflarını ve ihtiyaçlarını (sağlık, eğitim gibi) daha az karşıladıklarına ulaşılmıştır. Göçmen ailelerde babanın maddi katkısının boşanmış ailelere göre çocuğun eğitime olan isteğini daha çok arttırdığı görülmüştür.

Khafagy (1984) Mısır’dan Suudi Arabistan’a göç eden erkeklerin geride kalan ailelerindeki değişimlere yönelik çalışmasını gerçekleştirmiştir. Erkeğin göç etmesinden dolayı geride kalan kadınların rollerinin arttığı görülmüştür. Ev temizlemek, yemek pişirmek ve çocuk bakmak gibi geleneksel rollerin dışında hayvancılık yapmak, bahçe ve tarlada çalışarak tarımsal üretimi desteklemek gibi görevleri üstlenilmiştir. Çocuklarında ev işlerini yapmak ve kardeşinin bakımından sorumlu olmak gibi rolleri değişmiş, artan sorumlulukların kız ve erkek çocuklarının okula kayıt olma ve okula devam etmelerini zorlaştırdığına ulaşılmıştır. Kadınların babanın yerine otoriter ve disiplin olma konusunda zorlandıkları görülmüştür.

Guanchen ve Shijie (2014), Çin’de göç sebebiyle geride kalan çocukların psikolojik sorunlarını tespit etmek adına derleme çalışması gerçekleştirmiştir. Ebeveynin göç etmesinden dolayı çocuğun eksik kalması, çocuğun bakımından sorumlu kişinin ihmali

gibi sebeplerle çocukların okul yaşantılarının zarar görebileceği, çocukta bazı davranış problemlerinin oluşabileceği ifade edilmiştir. Göç ettiği için ebeveyn-çocuk bağlanmasının gerçekleşmemesinin çocukta güvensiz bir yapı oluşturabileceği belirtilmiştir. Bu sebeple çocuğun başkalarıyla sosyalleşmekte zorlanabileceği; yalnız, kırılgan ve sevgiye muhtaç gibi özellikler barındırabileceği belirtilmiştir.

Chereni (2015) ulus ötesi göçün, giden ebeveynin aileye katılımını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Diğer taraftan aile içinde değişen rollere ulaşmayı hedeflemiştir. Araştırma için 6 göçmen baba ve 3 geride kalan kadınla görüşme yapılmıştır. Babaların aile katılımını sağlamak için maddi destek verdikleri, çocuklarına pahalı hediyeler alarak yokluklarını telafi etmeye çalıştıkları görülmüştür. Göç eden erkeklerden sonra geride kalan kadınların rollerinin değiştiği ve sorumluluklarının arttığı ifade edilmiştir. Çocuğa duygusal destek vermek, güven vermek ve evde disiplini sağlamak gibi görevleri tek başına üstlenmek durumunda kalan kadınlar “disiplini sağlama konusunda erkeklerin daha iyi olduğunu, çocukların onları daha fazla dinlediklerini” söyleyerek yeni role adapte olmakta zorlandıklarını belirtmiştir.

Mazzucato vd. (2017) ulusötesi ebeveynlerin göçmen olmalarının iyi oluşları üzerindeki etkilerini incelemek istemişlerdir. Angola’da az 1 çocuğunu geride bırakan ebeveynlerden 137’si Hollanda’ya, 148’i ise Portekiz’e göç etmiştir. Kontrol grubu ise tüm çocuklarıyla beraber göç ettikleri ülkede yaşayan kişilerden oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda geride bırakılan ailenin ve çocuğun olduğu durumlarda ebeveynin refah seviyesinin (örn: sağlık, mutluluk ve duygusal desteğin düşük olması) diğer gruba göre daha düşük olduğuna ulaşılmıştır. Çocuğundan ve ailesinden uzak kalmanın verdiği üzüntünün ulus ötesi ebeveynin yaşam doyumunu düşürdüğü görülmüştür. Ebeveynlerden birinin göç ederek gitmesi diğerinin ise kendi ülkesinde kalması aile içinde gerilimin oluşmasına, eşlerin arasında güvensizliğin oluşmasına sebep olabilmıştır. Bu gerilimi hisseden çocuklarında etkilendiği görülmüştür.

Gao ve arkadaşları (2010), Çin’in kırsalından kentlere göç eden ebeveyn(ler)in geride bırakılan çocuklarının sağlık durumlarını araştırmak için çalışmayı gerçekleştirmiştir. Çalışmanın örneklemi 13-15 yaşları arasındaki 2986 ortaokul öğrencilerinden oluşmuş veriler ise anketler aracılığıyla okullarda toplanmıştır. Araştırma sonucunda geride bırakılan çocukların daha sağlıksız olduğuna ulaşılmıştır. Örneğin yetersiz fiziksel aktivite sebebiyle kilolu olabildikleri, sigara, alkol içme ve madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıklara sahip olabildikleri görülmüştür. Bunun

yanında çocuklarda duygusal sorunların (üzüntü, terk edilmişlik gibi) ve teknoloji bağımlılığının artabildiği belirtilmiştir.

Jingzhong ve Lu (2011) çalışmalarında ebeveyn göçünün çocuklar üzerinde oluşturduğu etkileri araştırmayı hedeflemiştir. Çalışmasını ebeveyn(ler)i en az 6 ay önce göç eden 6-18 yaş aralığında 400 çocukla anket ve görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda işçi göçmen olan kişinin evden ayrılmasından sonra çocuğun iş yükünün arttığı (yemek pişirme, çamaşır yıkama, tarla işleriyle uğraşma vb.) görülmüştür. Bu sebeple okul performanslarının düşebildiği belirtilmiştir. Ayrıca çocuğa bakım sağlayan kişinin yaşlı olması bakıcı rollerinin değişimine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla çocuğun ebeveyn gibi davranıp yetişkin kişinin sorumluluğunu üstlenmesi olası bulunmuştur. Anne-babanın eğitime dair tutumlarının okul başarısını etkilediğine ulaşılmıştır. Örneğin işçi olmasına rağmen göçmen ebeveynin kazancının iyi olması ve eğitimin gereksiz görülmesi okul başarısını düşürebildiği belirtilmiştir. Ebeveynin desteğini ve şefkatini hissedemeyen çocukların eksik kaldıkları araştırma sonuçlarından bir diğeri olmuştur.

2.5.2. Ebeveyn göçüyle ilgili yapılan ulusal araştırmalar

Ülkemizde ebeveyn göçüyle ilgili yapılan nadir çalışmalardan bir tanesinde Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar (2010) Avrupa'ya kayıt dışı göç eden erkeklerin stratejilerini ve geride kalan kadınların yaşantıları üzerindeki etkilerini anlamayı hedeflemiştir. Konya'nın ilçelerinde 30 kadınla derinlemesine görüşmelerle elde edilen veriler evliliklerin görücü usulüyle yapıldığını kadınların genellikle 15-19 yaşları arasında evlendiğine işaret etmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği ailelerdeki erkekler ya dini nikahla evlenmekte ya da Avrupa'da çalışabilmek için eşleriyle anlaşarak kâğıt üzerinde boşanmakta ve dini nikâhla evliliklerini sürdürmektedirler. Diğer taraftan giden erkekler Avrupa'da çalışma izni alabilmek için anlaşmalı olarak gittikleri ülkeden birisiyle evlenebilmektedirler. Kadınlar bu süreçte genellikle eşinin ailesiyle yaşamakta, çocuklarının ve aile büyüklerinin bakımından sorumlu olmaktadır. Eşiyle ise kimi zaman senelerce görüşemeyip, telefonda iletişim kurarak ve yalnızca tatillerde bir araya gelerek evliliklerini devam ettirmektedirler.

Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar'ın (2010) bulgularına göre erkeğin göç etmesinden sonra roller, sorumluluklar, ev içindeki iş bölümü; kısacası ailede içerisindeki dinamikler değişmiştir. Kadın erkeğin rolünü üstlenmiş ve bir erkeğin yaptığı çoğu işi kendi başına başarmak zorunda kalmıştır. Ayrıca yurt dışından gelen kazanç sayesinde kentte yaşam

kurabilmek çocukların daha iyi eğitim almasına, kadınların özgüven kazanmasına sebep olmuştur. Artan sorumlulukla beraber kadının kamusal alana katılımı (örn; bankaya gitmek, fatura ödemek, tapudaki işleri yapmak vb.) gerçekleşmiştir. Kadınlar çocuklarının eğitim hayatını da desteklemektedir. Eşleriyle ayrı geçirdikleri zamanın mükâfatı olarak çocuklarının iyi bir geleceğe sahip olmalarını istemektedirler. İyileşen yaşam koşulları, lüks evler ve arabalar geride kalan kadınlar tarafından göç etmeye heveslendiren durumlar olarak görülmüştür. Erkekler kadar kadınlarda lüks içinde yaşamayı istemekte, eşlerini yurtdışına göç etmeleri için teşvik edebilmektedirler. Babanın çocukla ilişkisine dair ise iki farklı çarpıcı sonuca ulaşılmıştır. Evlenir evlenmez ya da evliliğin ilk yıllarında baba olan ve yurtdışına çalışmaya giden babaların çocuklarıyla olan ilişkisinin daha mesafeli olduğu, ailesiyle daha fazla zaman geçiren babaların ise çocuklarıyla daha fazla ilgili oldukları ve daha iyi bir ilişkiye sahip olduklarına ulaşılmıştır. Hem kadın hem çocuk için babanın yokluğu ne kadar zor olsa da zamanla alışılır ve kabul edilir bir durum haline gelmektedir. Zamanla baba “para gönderen kişi” olarak görülmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010).

Kocaları geçici iş göçü sebebiyle giden kadınların görüşlerinin ele alındığı bir başka çalışmada Emer Şimşek (2010) geride kalan kadınların “toplumsal cinsiyet rollerine” dair bakış açılarını, karar verme süreçlerini, kamusal alana katılımlarını ve iş bölümü konularını nasıl şekillendirdiklerini araştırmıştır. Denizli’de yaşayan 30 kadınla yapılan çalışmada, kocası göç etmeden önce geniş aileyle beraber yaşayan kadınların, göçten sonra ayrı hanede yaşama şansına sahip olduğu görülmüştür. Söz konusu kadınların bazıları ayrı hanenin kurulabilmesi için gerekli paranın sağlanmasıyla birlikte çekirdek ailesiyle birlikte şehir merkezine yerleşmiş ve bu sayede kadının özgürlüğü ve statüsü artmıştır. Öte yandan geniş ailede yaşamaya devam eden kadınların daha fazla kısıtlandığı ve statülerinin azaldığı veya değişmediği görülmüştür. Göç eden erkek çekirdek aileyle yaşamını sürdüren kadınlara kazancı direkt gönderirken, geniş aileyle yaşayan eşlerine ise parayı dolaylı yollardan; örneğin ailedeki bir erkeğe (büyükbaba/amca gibi) havale yaparak göndermektedir. Buna rağmen çekirdek aile düzenine geçen bazı kadınların özgürlük alanları kısıtlanmaya devam edilmiştir. Örneğin ayrı hanede olsalar bile geceleri yalarında kalması için başka birilerinin refakatinin zorunlu olduğu kadınlar tarafından belirtilmiştir. Benzer şekilde kadınlar gitmeleri gereken “uzak” bir yer olduğunda eşlerinden izin almaları gerektiğini ifade etmiştir. Eşinin yokluğunda ise kadının izin

alacağı kişi kayınpederi veya kayınvalidesidir. Kısacası bazı durumlarda kadının eşinin olmaması özgürlük alanının kısıtlanmasına bile sebep olabilmektedir.

Emer Şimşek'in (2010) araştırmasında geride kalan kadınların bazılarının eşlerinin göç etme kararlarında kendilerinin fikirlerinin alınmadığı bulgusuna da ulaşılmıştır. Çocuk/yaşlı bakımı, düzensiz göçler ve belirsizlik, ekonomik problemler ve eşinin kendisini yurt dışına götürmek istemeyişi gibi sebepler kadının geride kalmasını açıklayan nedenlerdir. Babanın evden ayrılışıyla birlikte oluşan yeni aile sisteminde çocuklar için evdeki rol ve sorumlulukların değişiminden bahsetmek de mümkündür. Zira geride kalan kadınlar kız çocuklarından evin temizliği, yemeği ve çamaşırı gibi konularda yardım aldıklarını ifade etmiştir. Tarla işleri, hayvan bakımı ve çocuk bakımı ise katılımcıların kız çocuklarından destek aldıkları diğer konular olarak belirtilmiştir. Erkek çocuklarından yardım alınan konular ise kız çocuklarına göre farklılık göstermektedir. Kadınlar erkek çocuklarından odun kesmek, tarla, bahçe ve hayvan işleriyle ilgilenmek gibi “dış işler” olarak gördükleri konularda destek almışlardır.

Abacı (2021) Hatay ilinde gerçekleştirdiği çalışmada geride kalan kadınların göçle beraber değişen rollerini araştırmıştır. Bulgular katılımcıların büyük kısmının görücü usulü evlilik yaptığına ve kadınların evlenmeden önce eşlerinin yurt dışına gideceğini biliyor olduğuna işaret etmektedir. Geride kalan kadın ve göç eden erkek yarı parçalanmış bir aile yapısı olarak ortaya çıkmaktadır. Geride kalan kadın hem kadınlık hem de erkeklik görevlerini yerine getirmektedir. Kısaca kadının sorumlulukları artmış, çocuklarına hem annelik hem babalık yapmak durumunda kalmıştır. Erkeğin ulus ötesi göç ederek para kazanması, ailesini geride bırakması normalleşmiş ve ayrı geçirilen hayatlar kanıksanmıştır. Kadınlar yaşadıkları duygusal yoksunluğa rağmen eşlerini yurt dışına gitmesi için desteklemektedir. Ekonomik beklentiler kararlarda en önemli belirleyicilerdendir. Geride kalan kadınlar ayrılık sürecini “yapılan fedakarlıklar” olarak anlamlandırmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Aşağıda araştırmanın deseni, katılımcıları, veri toplama araçları ve verilerin analiz edilme aşamaları hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmanın amacı babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini kendi bakış açıları çerçevesinden ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yönteminin katılımcıların deneyimlerini ortaya çıkarmada işlevsel olacağı düşünülmüş ve çalışma bu yöntem çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Nitekim nitel araştırmalar birelerin algılarını ve yaşantılarını doğallığı içerisinde ve derinlemesine anlama olanağı vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Sonuç olarak çalışmada katılımcıların deneyimlerini ortaya koymada nitel araştırma yönteminin uygun olduğuna karar verilmiş ve bu yöntemin olgubilim yaklaşımından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik (olgubilim) yaklaşımı kullanılmıştır. Fenomenoloji varlığından haberdar olduğumuz fakat derinlemesine bir bilgi sahibi olmadığımız olguları araştırmak için kullanılan bir desendir. Amaç olgunun kişi için ne anlama geldiğini anlamak ve kişiyi nasıl etkilediğini incelemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Kısaca fenomenolojik yaklaşım belirli bir süreç ya da olayda kişilerin deneyimlerine ayna tutan ve bunu açıklamaya çalışan nitel araştırma yaklaşımıdır (Sart, 2021).

Her yaşantı biricik ve kişiye özel olduğu için herkesin deneyimi ve onu algılayış şekli farklılaşmaktadır. Ortak ve benzer yönleri olan olgunun kişilerce nasıl deneyimlendiğinin keşfedilmesi için fenomenolojik yaklaşım tercih edilmektedir (Creswell, 2021; Ersoy, 2019). Yaklaşımdaki temel amaç yaşanan olgunun kişi/kişiler için ne anlama geldiğini belirlemek ve kişinin yaşamına yansımalarını ortaya koymaktır (Saldana, 2011). Bu araştırmanın olgusu “babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleridir”. Bu doğrultuda çocukların geçici ebeveyn yoksunluğunu anlamlandırmaları, kendi hayat hikayelerini anlatmaları ve yaşadıkları deneyimleri açığa çıkarmaları hedeflenmiştir. Algıların, yaşantıların keşfedilmesi için fenomenolojik yaklaşımla çalışmanın gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Fenomenolojik çalışmalarda en sık tercih edilen veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Görüşme etkileşim ve iletişim sürecine dayalı esnek bir

yapıda olduğu için deneyimlerin ortaya çıkarılmasında işlevseldir (Ersoy, 2019). Fenomenolojik desende kullanılabilcek “odak grup görüşmesi” ise süreçte kişilerin etkileşim halinde olmasını ve verilen cevapların derinleşerek daha zengin veriler elde etmeyi sağlamaktadır. Görüşme yoluyla elde edilen verilerin analizi yapılırken kavramsallaştırmaya ve belirli temaları ortaya çıkarmaya önem verilmektedir. Bulgulara ulaşırken sıkça betimleme yapılarak konu okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ulaşılan temalar ve yorumlara doğrudan alıntı verilerek açıklanan sav desteklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Bu araştırma benzer süreçlerden geçerek oluşturulmuştur. Çocukların babalarının yurt dışında çalışmalarına dair düşüncelerini anlattıkları, deneyimlerini paylaştıkları 16 katılımcı ile önce bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ardından grup sürecinde katılımcıların vereceğı derinleşmiş verilere ulaşmak için 7 kişilik odak görüşme grubu oluşturulmuştur. Odak grup görüşmesinde çocukların bireysel görüşmede cevap verdikleri soruların aynıları sorularak benzer yaşantıları fark etmeleri ve daha fazla paylaşımda bulunmaları, bireysel görüşmelerle elde edilen verilerin sağlamasının tekrar yapılması hedeflenmiştir. Elde edilen veriler kavramsallaştırılarak temalar oluşturulmuş ve veriler analiz edilmiştir. İçerik analizinde temalar bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

3.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcı grubunu “babaları yurt dışında çalışan çocuklar” oluşturmaktadır. Araştırma yapılacak örnekleme karar verme sürecini; araştırmanın türü, kullanılacak desen ve verilerin analiz edilme şekilleri gibi faktörler etkilemektedir. Fenomenolojik araştırmada katılımcıların araştırılmak istenen konuyu deneyimleyen bireylerden seçilmesi önemlidir (Creswell, 2021). Nitel araştırmalarda örneklem sayısının fazla olmasından ziyade çalışmanın doygunluk içermesi, araştırmacının gözlemleri sonucunda ortaya çıkan geçerliğı ve algıları önem taşımaktadır (Büyüköztürk vd., 2020). Benzer bir ifadeyle örneklem belirlenirken en önemli etken çalışmanın amacı için elde edilen verilerin yeterli olmasıdır (Saldana, 2011). Bu sebeple 13 veride doygunluğa ulaşıldığı düşünülmüş, emin olmak için 3 veri de sürece katılarak araştırma tamamlanmıştır.

Amaçlı örnekleme yöntemleri, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden bir tanesi olan “ölçüt örnekleme” ile gerçekleştirilmek istenen

amaca, araştırmak ve derinlemesine incelemelerde bulunmak istenen probleme yönelik belirli ölçütler (kişi, nesne, olay) seçilebilmektedir (Büyüköztürk vd., 2020). Bu sebeple araştırmacı tarafından belirlenen ölçütlere göre katılımcılar belirlenmiştir. Belirlenen katılımcı ölçütleri:

- Babasının yurt dışında çalışıyor olması,
- Annenin yaşıyor olması,
- Çocuğun ortaokula devam ediyor olması (10-13 yaş grubu arasında),
- Çocuğun tipik gelişim özelliklerini göstermesi
- Çalışmaya katılmak için öğrencinin kendisinin ve velisinin gönüllü olması kriterleri belirlenmiştir.

Göç eden kişi olarak babaların belirlenmesinin sebebi ataerkil bir yapıya sahip olan ülkemizde iş için yurt dışına göçün genellikle erkekler tarafından gerçekleştirilmesidir (Emer Şimşek, 2010; Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Gelenek haline gelen babaların göç etmesi bu sebeple araştırılmak istenen konuda katılımcıları belirlemek adına önemli bir hale gelmiştir. Ortaokul öğrencilerinin araştırmaya dahil edilmesinin sebebi hem ulaşılabilirlik hem de katılımcıların çocukluk deneyimlerine ulaşılacak ve kendilerini ifade edebilecek olgunluktaki yaş düzeyine sahip olmalarıdır. Dolayısıyla görüşülen yaş grubunun çalışma için uygun olacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın gerçekleştirildiği yer göçün yoğun olarak yaşandığı İç Anadolu'nun bir köyüdür. Almanya, Fransa, Hollanda gibi ülkelerin işçi talep etmesiyle başlayan göç sürecinde Türkiye'den erkeklerin işçi olarak çalışmaya gittiği, sonrasında erkek çocuklarının da benzer şekilde ailelerini geride bırakarak göç ettikleri görülmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Geride bırakılarak göç etmek bir gelenek haline gelmiş, ataerkil yapının hakim olduğu ailelerde kadınlar ve çocuklar geniş aileyle yaşamaya bırakılmıştır (Emer Şimşek, 2010; Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Araştırmanın gerçekleştirildiği köyde de göç etme bir gelenek haline gelmiştir. Ailedeki erkek bireyler göç ederek senelerce aileden uzakta yaşamakta, kuşaktan kuşağa bu durum devam etmektedir.

Araştırma gönüllü olarak katılım gösteren ve velilerinden izin alınan 13 kız, 3 erkek öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 3.1'de sunulmuştur ve her bir katılımcı için bir kod (K1'den K16'ya kadar) belirlenmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Kimle Yaşıyor?	Baba Hangi Ülkede Çalışıyor?	Baba En Son Ne Zaman Yurt Dışına Gitti?	Baba Hangi Sıklıkta Ziyarete Geliyor?	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Annenin Yaşı	Babanın Yaşı
K1	13	Kız	Çekirdek Aile	İsrail	2 Yıl Önce	1 Yılda	Ortaokul	Ortaokul	34	40
K2	11	Kız	Çekirdek Aile	İsrail	1 Yıl Önce	1 Yılda	Ortaokul	Ortaokul	30	38
K3	12	Kız	Geniş Aile	Sırbistan	7 Ay Önce	Belirsiz	Ortaokul	İlkokul	33	37
K4	12	Kız	Çekirdek Aile	Suudi Arabistan	1.5 Yıl Önce	1 Yılda	Ortaokul	Lise	33	37
K5	10	Kız	Çekirdek Aile	Katar	3 Ay Önce	Belirsiz	Ortaokul	İlkokul	29	35
K6	10	Kız	Çekirdek Aile	Irak	3 Ay Önce	Belirsiz	Ortaokul	Ortaokul	31	36
K7	13	Kız	Çekirdek Aile	Kuveyt	1 Yıl Önce	Belirsiz	Ortaokul	Ortaokul	35	36
K8	12	Kız	Geniş Aile	Katar	8 Ay Önce	2 Yılda	İlkokul	İlkokul	37	39
K9	11	Kız	Çekirdek Aile	Sırbistan	3 Ay Önce	6 Ayda	Ortaokul	Ortaokul	29	33
K10	13	Kız	Çekirdek Aile	Suudi Arabistan	1 Yıl Önce	6 Ayda	İlkokul	İlkokul	35	37
K11	10	Kız	Geniş Aile	Malta	1.5 Yıl Önce	Belirsiz	Ortaokul	İlkokul	31	35
K12	13	Kız	Geniş A	Sırbistan	7 Ay Önce	1 Yılda	İlkokul	İlkokul	39	46
K13	13	Kız	Çekirdek Aile	İsrail	1.5 Yıl Önce	1 Yılda	İlkokul	İlkokul	38	41
K14	11	Erkek	Geniş Aile	Suudi Arabistan	1 Yıl Önce	Belirsiz	İlkokul	İlkokul	46	49
K15	11	Erkek	Çekirdek Aile	Suudi Arabistan	7 Ay Önce	1 Yılda	Ortaokul	Ortaokul	37	40
K16	12	Erkek	Geniş Aile	İsrail	2 Yıl Önce	Belirsiz	Ortaokul	Ortaokul	32	35

Tablo 3.1'e göre katılımcıların yaşları 10-13 arasındadır. Katılımcıların babalarından 4'ü İsrail'de, 4'ü Suudi Arabistan'da, 3'ü Sırbistan, 2'si Katar ve 1'i Kuveyt'te çalışmaktadır. 5 çocuğun geniş aileyle diğerlerinin çekirdek aileyle yaşadığı görülmektedir. Babaları en çok 2 yıl, en az ise 3 aydır yurt dışında yaşamaktadır. Babanın ziyarete geldiği zamanlar genellikle 1 yıl olmakla beraber değişkenlik gösterebilmektedir. Anne ve babanın eğitim seviyesi genellikle ilkokul ve ortaokuldur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşıma uygun olarak veri toplama tekniklerinden görüşme ve odak grup görüşme teknikleri kullanılmıştır. Görüşmenin yanında araştırmayı detaylandırmak ve inandırıcılığı arttırmak adına odak grup görüşmesi sürece dahil edilmiştir. Sürecin daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için araştırmacı günlüğünden faydalanılmıştır.

Araştırma kapsamında alanyazın incelenerek araştırılmak istenen alana dair odak noktaları belirlenmiştir. Çocukların kişisel deneyimlerinin ortaya çıkarılabilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme konunun dağılmaması için ve konuya odaklanma amacıyla kullanılmaktadır. Fakat süreç etkileşim

ve iletişimden meydana geldiği için katılımcıya bağlı olarak soruların dışına çıkılabilmektedir (Ersoy, 2019). Yarı yapılandırılmış görüşmede soruların yerleri değişebilmekte, gidişata bağlı olarak yeni sorular eklenebilmektedir Böylece belirlenen kalıpların dışında daha zengin bilgilere erişmek mümkündür. Kısaca belirli bir taslak sunan bu görüşme yöntemi aynı zamanda esnek bir yapıdadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Grup sürecinde görüşmenin gerçekleştirilmesi katılımcıların diğerlerinin cevaplarını dinleyerek düşünmesine ve bu çerçevede yanıt vermesine fırsat oluşturmaktadır. Bu bağlamda bireysel görüşmeyle akla gelmeyecek paylaşımlar odak grup görüşmesinde paylaşılabilmektedir. Gruplar, bireylere göre daha yaratıcı olabilmenin yanı sıra problem çözme süreçlerini hızlandırabilen özelliklerini barındırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu sebeple yapılan bireysel görüşmelerden sonra aynı kişilerle odak grup çalışması gerçekleştirilerek elde edilecek verilerin zenginleşmesi hedeflenmiştir.

Fenomenolojik desende bireysellik ve deneyimlerin derinlemesine incelenmesi söz konusu olduğu için araştırmacının önyargılarını bir kenara bırakması ve yaşantılarının süreci etkilememesi gerekmektedir. Kendi farkındalığını arttırmak için not tutma, günlük tutma gibi yöntemleri tercih edebilmelidir (Creswell, 2021; Ersoy, 2019). Bu sebeple çalışmanın öncesinde fenomene ilişkin araştırmacı ön yargılarını belirlemiş, araştırma boyunca düşüncelerini araştırmacı günlüğü tutarak kayıt altına almıştır. Araştırmada kullanılan ölçme araçları aşağıda detaylıca ele alınmıştır.

3.3.1. Görüşme formu

Babaları yurt dışında çalışan çocuklarla bireysel görüşme yapabilmek ve sonrasında odak grup görüşmesinde tekrar kullanmak adına yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu bağlamda alanyazın taraması sonucunda babaları yurt dışına giden çocukların duygusal, akademik, sağlık gibi alanlarda etkilenebileceği görülmüştür. Rol ve sorumlulukların değişmesinin gerçekleşebileceği ve bu durumdan çocuğun etkileneceği düşünülmüştür. Bunları destekler şekilde çocuğun “babasının yurt dışında çalışmasıyla ilgili” düşüncelerini, hislerini, iletişimini, gidişini anlamlandırışını, ev içinde değişen durumları, yeni rol ve sorumlulukları, eğitim yaşantısını ve geleceğe dair beklentilerini anlamaya yönelik sorular belirlenmiştir. Bu doğrultuda 24 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Bağlantılı olduğu düşünülen yahut görüşme esnasında çocuğun sınırlandırılacağı düşünülen sorular uzmanların görüşleri çerçevesinde 4'er maddeye düşürülmüştür. Görüşme sorularının hazırlanması sürecinde Anadolu Üniversitesi

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda çalışan 2 uzmanın onayı alınmıştır. Görüşme formuyla ilgili detaylı bilgi aşağıda sunulmuştur.

3.3.1.1. Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri görüşme formu

Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çocukların demografik bilgilerine ulaşmaya yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu bilgiler çocuğun yaşı, evde kimlerle yaşadığı, babasının hangi ülkede çalıştığı, babasının en son ne zaman yurt dışına gittiği, babasının ne sıklıkta ziyarete geldiği, babanın ve annenin eğitim durumu, anne ve babanın yaşlarıyla ilgilidir. İkinci bölümde ise çocukların yaşam deneyimlerini anlamak için açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Bu bölümde “Babanla ilişkin nasıl?”, “Babanın yurt dışında çalışmasıyla ilgili neler söylemek istersin?”, “Babanın yurt dışında çalışıyor olmasından dolayı neler yaşıyorsun? (Olumlu olarak neler yaşıyorsun, olumsuz olarak neler yaşıyorsun?)” ve “Sence baban sizinle birlikteyken çalışıyor olsaydı neler farklı olurdu?” sorularına yer verilmiştir. Sorular bittiğinde katılımcılara eklemek istediklerinin olup olmadığı sorulmuştur.

Geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunun pilot uygulaması 1 öğrenci ile yapılmıştır. Görüşme gerçekleştirilmeden önce araştırmanın amacı ve araştırma süreciyle ilgili bilgi verilmiştir. Anlaşılmayan bir yerin olmaması için araştırmaya dair katılımcının sormak istediği tüm sorular cevaplanmıştır. Görüşmeye gönüllü katılımın sağlanması için öğrenci ve veliden gerekli izinler alınmış, aydınlatılmış onam formunu imzalamaları sağlanmıştır. Gerekli izinler doğrultusunda görüşmenin ses kayıtları alınmış ve elde edilen veriler bu yolla çözümlenmiştir. Pilot görüşme kapsamında öğrenciyle ortalama 25 dakika kadar görüşülmüştür. Pilot görüşmeden elde edilen veriler çerçevesinde soruların anlaşılabilirlik düzeyleri tekrar gözden geçirilmiş ve formun diğer katılımcılara uygulanmasına karar verilmiştir.

3.3.2. Araştırmacı günlüğü

Bu araştırmada görüşmelerin yapılmaya başlandığı 10 Ocak 2023 tarihinden itibaren araştırmacı günlüğü tutulmuştur. Araştırmacının çalışmaya dair kendi farkındalığını arttırmak için “araştırmacı günlüğünü” tutması işlevsel bir yöntemdir (Ersoy, 2019). Araştırmacı günlüğü sayesinde görüşme anındaki duygu ve düşüncelerin yakalanması söz konusudur. Görüşme esnasında yaşanan problemler, ortaya konulabilecek çözümler ve araştırmacının sürece dair izlenimleri not edilerek çalışmaya

fayda sağlanacağı düşünülmektedir. “Araştırmacı günlüğü tutma yöntemi” bu çalışmada ana veri toplama yöntemini destekleyecek bir yöntemdir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış formlar aracılığıyla çalışmanın amacına hizmet edecek verilere ulaşmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri görüşme formları kullanılarak birebir ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bireysel görüşmelerden sonra odak grup görüşmesi yapıp veri toplama aşaması tamamlanmıştır. Görüşmelerin gerçekleştirilmesi ve verilerin toplanması aşamasında izlenen işlemler aşağıda verilmiştir.

- Araştırmacı tarafından görüşmeler gerçekleştirilmeden önce babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini açığa çıkarmak için taslak görüşme formu hazırlanmıştır. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü’nden görüşlerine başvuru alan iki uzmandan geri bildirim alınmıştır. Bu çerçevede görüşme soruları güncellenmiştir.
- Uygulama gerçekleştirilmeden önce araştırmacı tarafından Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu’na başvurulmuştur. Araştırmanın etik açıdan uygun görülmesi ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın uygulama yapılmasını onaylaması sonucunda babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini açığa çıkarmak adına sınıflarda duyuru yapılmıştır. Gönüllü olan öğrencilerin velilerine ulaşılmış, öğrenci ve veli çalışmaya gönüllü olarak katılabileceğini belirtmiş sonrasında bireysel görüşme ve odak grup görüşme yapılabilmesi için aydınlatılmış onam formunu imzalamıştır.
- Öğrenci ile belirlenen zamanda rehberlik servisinde birebir şeklinde pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşme 25 dakika sürmüştür. Pilot görüşmenin sonucunda görüşme soruları, süreç araştırmacı ve uzman tarafından tekrar değerlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla diğer katılımcılarla görüşme yapılabileceğine karar verilmiştir. Pilot görüşmede elde edilen veriler ise diğer verilere dâhil edilmemiştir.
- Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde araştırmayı gerçekleştiren kişinin çalıştığı okulun özelliklerini bilmesi kolaylık sağlamıştır. Araştırmacının çalıştığı köy okulunun genel özelliği “babalarının iş için yurt dışında çalışmasıdır.” Bu sebeple babası yurt dışında çalışan öğrencileri tespit etmek hızlı bir şekilde

gerçekleşmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi seçilerek araştırılmak istenen konuyu barındıran öğrencilerle iletişime geçilmiştir. Benzer şekilde araştırmayı belirlenen özelliklerle gerçekleştirebilmek için sonrasında ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırılmak istenen amaca sahip (babası yurt dışında çalışan) ve belirlenen ölçütleri taşıyan öğrencilerle iletişime geçilmiştir. Çalışmanın amacı, nasıl bir süreç olacağı anlatıldıktan sonra çalışmaya katılmak isteyip istemeyeceği sorulmuştur. Öğrenci gönüllü olduktan sonra velisiyle görüşülmüş ve izni alınmıştır. Belirlenen özellikleri taşıyan 21 öğrenci olmasına rağmen 3 tanesinin sürekli okul devamsızlığı yapması sebebiyle görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bir öğrenci araştırmaya katılmaya gönüllü olmamış, 1 öğrencinin ise velisinin izni olmamıştır. Bu sebeple çalışma 16 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Görüşülen 16 öğrencinin 3'ünü erkek, 13'ünü kız öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmada gerçekleştirilen bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesi okulun rehberlik servisinde gerçekleşmiştir.

- Okulun rehberlik servisinde gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır ve bunun için katılımcılardan izin alınmıştır. Gerçekleştirilen en kısa görüşme 8 dakika en uzun görüşme ise 30 dakika sürmüştür. Tüm katılımcılarla görüşmeler tamamlandıktan sonra katılımcılar arasından rastgele seçilen 7 katılımcıyla odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi de yine rehberlik servisinde uygun düzen oluşturulduktan sonra gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan ses kaydı alınacağına dair izin alındıktan sonra görüşme yapılmış ve görüşmenin uzunluğu 43 dakika sürmüştür.
- Görüşmelerin tamamlanmasının ardından ses kayıtları yazıya dökülmüş ve deşifreler oluşturulmuştur. Araştırmacı gizliliğin korunması için kişi isimlerini kodlamıştır. Kişinin kimliğini belli edecek bilgiler değiştirilmiş ya da çıkarılmıştır. Ses kayıtları ve oluşturulan deşifreler şifreli bilgisayarda saklanmıştır. Tüm görüşmelerin deşifre edilmesinin ardından veriler içerik analiziyle çözümlenmeye başlamıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri incelemek ve babalarının geçici yokluğunun çocuklar için ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Amaca uygun şekilde görüşme yoluyla elde edilen ve kayıt altına alınan veriler içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir.

İçerik analizinin amacı karmaşık ve ilişkisiz görünen verilerin kodlanarak anlamlarını ve kavramların birbiriyle ilişkilerini açığa çıkarmaktır. Bu analizle birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar etrafında birleştirilerek anlaşılır bir biçime getirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda herhangi bir yorumda bulunmadan tüm deşifreler okunmuştur. Ardından araştırmacı ve uzman tarafından ayrı ayrı deşifreler tekrar okunmuştur. Araştırmacının dışında bir ya da birden fazla kişinin kodlama yapması ve sonuçların karşılaştırılması içeriğin anlamına ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020). Araştırmacı ve uzman satır satır okuyarak oluşturdukları kodları birbirleriyle paylaşmıştır. Kodlar seçilirken babanın yurt dışında çalışmasına dair deneyimlerini yansıtan anlamların seçilmesine önem verilmiştir.

Temaların oluşturulması benzer ya da farklı noktalara sahip kodların belirlenmesi ve gruplandırılması ile oluşmaktadır. Temalar kodların aracılığıyla daha genel olgulara ulaşmayı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda kodlardaki ortak noktalar belirlenmiş ve tümevarımsal yaklaşımla temalar oluşturulmuştur. Temalar oluşturulurken ortaya çıkan tema sayısı çok fazla ise kodların anlamlarına, derinliğine ve kapsamına bakılarak alt temalar oluşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

3.6. Bulguların Yorumlanması

Araştırmada sürecin bir parçası haline gelen araştırmacı son aşamada elde ettiği verilere anlam kazandırmak adına birtakım sonuçlara ulaşmalıdır. Bulgular arasındaki ilişkileri açıklamak, neden-sonuç ilişkisi kurmak ve sonuçların önemini açıklamak gibi görevleri yerine getirerek çalışmasını anlamlandırmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada da araştırmacılar ifade edildiği gibi elde edilen sonuçları yorumlamış, bazı çıkarımlara ulaşmış ve sonuçları yorumlayarak önemini vurgulamıştır.

3.7. İnandırıcılık

İnsan karmaşık ve değişen bir yapıya sahip olduğundan sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların her zaman aynı sonucu vermesi, her araştırmacının aynı sonuca ulaşması gibi durumlar söz konusu değildir. Bu sebeple nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği sağlamak nicel araştırmalara göre oldukça farklı yöntemlerle gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu yöntemlerle araştırmanın inandırıcılığı ve değeri artmaktadır.

Nitel araştırmada inandırıcılığı sağlamak adına alınabilecek bazı önlemler bulunmaktadır. Örneğin araştırmacının çalışmaya yaklaşımını, yorumlarını ve deneyimlerini not ederek başlaması diğer bir ifadeyle ön yargılarını kaydederek sürece adım atması çalışmanın geçerliğini arttıracak bir stratejidir (Creswell, 2021). Çeşitleme

inandırıcılığı yani iç geçerliliği arttırmak amacıyla kullanılabilecek yöntemlerden bir diğeridir. Ulaşılan verinin teyit edilmesi için farklı yöntemlerle (görüşme, gözlem, odak grup görüşmesi, doküman analizi vs.) çeşitlendirilen araştırmada çalışmanın hem geçerliği hem de güvenilirliği artmaktadır. Çalışmanın inandırıcılığının sağlanmasında sürecin ve sonucun açık, tutarlı olması ve diğer araştırmacılar tarafından teyit edilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Görüşmenin ses kayıtlarının alınması, deşifreyle yazıya aktarılması, araştırmacıların birbirinden bağımsız kodlamaları yapması nitel araştırmanın güvenilirliğini arttıran yöntemlerdendir (Creswell, 2021). Diğer taraftan uzman kişinin araştırmanın deseni, analizi ve bulgularına dair ham bilgiyi inceleyerek dönüt vermesi çalışmanın geçerli ve tutarlı olmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmacının bakış açısı dışında alanında uzman bir kişinin yorumları ve dönütleri çalışmanın bilimselliğini güçlendirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Araştırmacının gerçekleştirdiği uzun süreli etkileşimler ve gözlemler aracılığıyla katılımcıların zamanla daha rahat olması ve doğal ortamlarını yansıtmaları beklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Alanda geçirilen süre, katılımcılara yakınlığı sağlamakta ve yoğun betimlemeler bilimsel çalışmanın değeri ve doğruluğu artmaktadır. Söz konusu etkiler çalışma bulgularının geçerliğini desteklemektedir (Creswell, 2021). Bu doğrultuda araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için uygulanan stratejiler ve önlemler aşağıda açıklanmıştır.

- Araştırmacı görüşme yaptığı kişilerin okulunda çalışmaktadır ve yaklaşık olarak 3 senedir katılımcılarla beraberdir. Bu sebeple katılımcıların rahatça iletişim kurabileceği kişidir.
- Araştırmayı etkilememesi adına sürece başlamadan önce araştırmacı araştırmayla ve katılımcılarla ilgili ön yargılarını belirlemiştir.
- Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken 2 uzman görüşü alınmıştır.
- Yarı yapılandırılmış görüşme formunun anlaşılır olmasını tespit etmek ve babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini aydınlatmaya hizmet etmesini kontrol etmek için pilot görüşme gerçekleştirilmiştir.
- Veri çeşitlemesi yapılarak araştırmacı günlüğü tutulmuş, bireysel görüşmeler ve odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.
- Tezin planlanmasından tamamlanma sürecine kadar her aşamada tez danışmanından ve ilgili uzmanlardan görüş alınmıştır.

- Çalışmanın anlaşılabilirliğini sağlamak adına katılımcıların nasıl belirlendiği ve katılımcıların özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.
- Katılımcıların görüşlerini olduğu gibi aktarabilmek adına ses kaydı alınmış ve konuşulanlar olduğu gibi yazıya dökülmüştür.
- Analiz ederken araştırmacı ve tez danışmanı ayrı ayrı kodlamaları gerçekleştirmiştir. Ortak kodlar belirlenerek temalar bu doğrultuda oluşturulmuştur.
- Araştırmanın olduğu gibi aktarılabilmesi için araştırmanın deseni, katılımcıları, veri toplama araçları ve verilerin analiz edilme aşamaları hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir.
- Araştırmanın teyit edilebilmesi için araştırmacının rolü tanımlanmıştır.
- İnanırcılığı sağlamak adına ulaşılan sonuçlar yorumlanmadan iletilmiştir. Görüşme, odak grup görüşmesi ve araştırmacı günlüğünden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

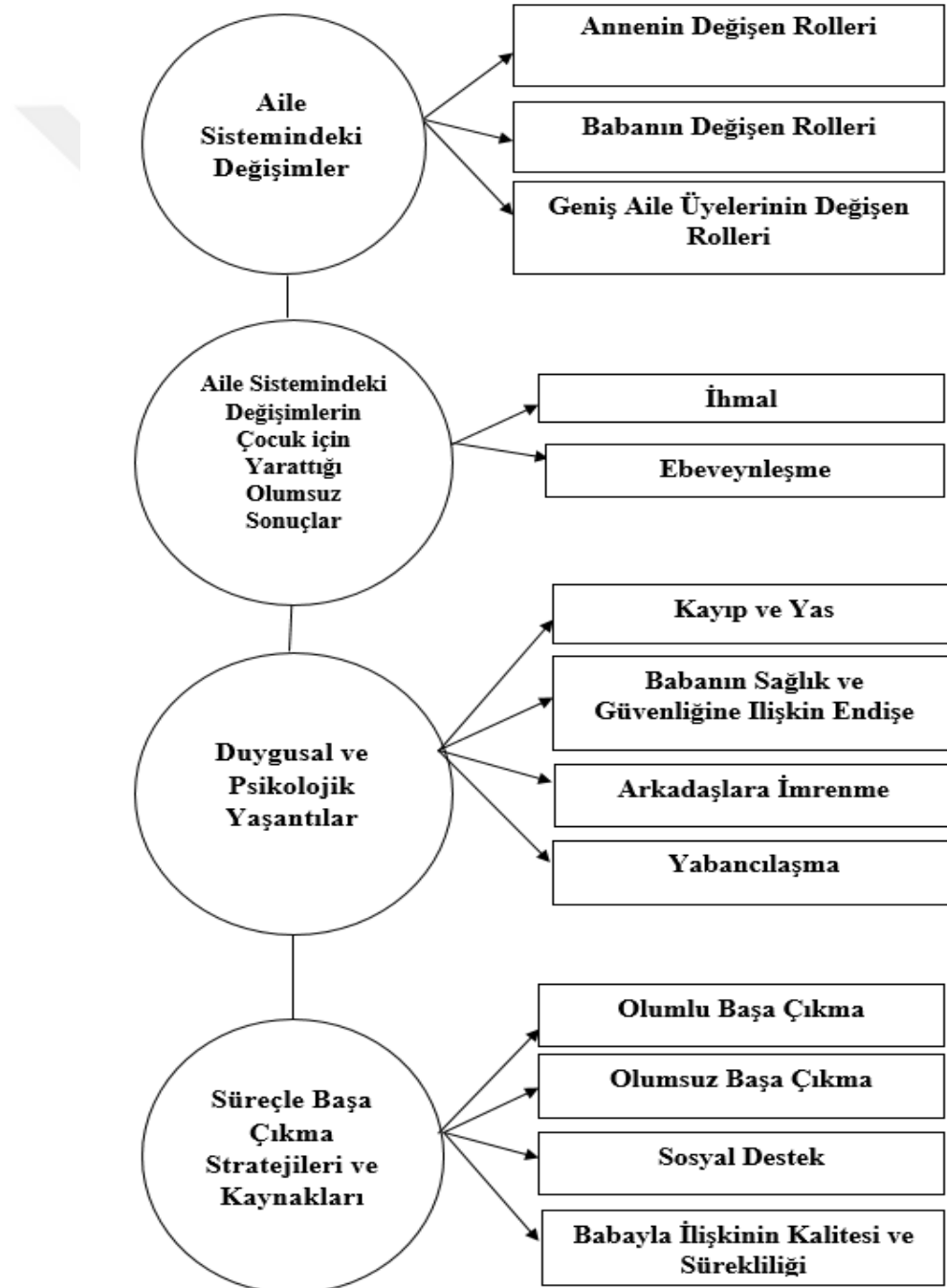
3.8. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'ndan 2019 yılında mezun olmuştur. Sivas'ın bir köyüne 2020 yılında atanarak okul psikolojik danışmanı olarak çalışmaya başlamıştır. Köyün sosyokültürel özelliklerini incelediğinde kapalı bir yapıya sahip olduklarını, çoğu evde erkeklerin yurt dışına göç ettiğini görmüştür. Çocukların geçici ebeveyn yoksunluğu yaşamaları dikkatini çekmiştir. Çocukları sık sık gözlemlemiş, veliler ve çocuklarla sayısız görüşme yapmıştır. Dolayısıyla katılımcılara ve araştırma yapılan bölgenin özelliklerine hakimdir. 2020-2021 yılı güz döneminde Anadolu Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans sürecine başlamıştır. Bu doğrultuda çalıştığı bölgeyi araştırma konusu haline getirerek mesleki anlamda da daha donanımlı olmayı hedeflemiştir. Araştırmacı konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışı kaynakları tarayarak ebeveyn göçüne dair kuramsal bilgilere ve araştırmalara ulaşmıştır. Çalışmanın her aşamasında tez danışmanının dönütleriyle süreci ilerletmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Bu çalışmanın amacı babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini açığa çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmesi sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş ve analiz sonucunda 4 ana tema, 13 alt temaya ulaşılmıştır. Ulaşılan her bir tema bütün bir halde Şekil 4.1’de verilmiştir.

Şekil 4.1. Babaları Yurt dışında Çalışan Çocukların Deneyimlerine İlişkin Temalar

Şekil 4.1’de babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerine ilişkin temalara ve alt temalara yer almaktadır. Temalara ve alt temalara ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

4.1.Aile Sistemindeki Değişimler

Araştırmada elde edilen ilk tema aile sistemindeki değişimler temasıdır. Bu tema babanın yurt dışına çalışmaya gitmesiyle birlikte aile sisteminde gerçekleşen değişimlere ilişkin algıları ifade etmektedir. Bu temanın alt temaları annenin değişen rolleri, babanın değişen rolleri ve geniş aile üyelerinin değişen rollerini ifade etmektedir.

4.1.1. Annenin değişen rolleri

Bu tema katılımcıların babalarının yurt dışına gitmesiyle birlikte annelerinin rollerindeki bazı değişimlere ilişkin algılarını ifade etmektedir. Katılımcılar öncelikle babanın gidişiyle beraber annenin rol ve sorumluluklarında artış meydana geldiğine dair farkındalıklarına ilişkin ifadelerde bulunmuşlardır. Zira anne ev işleri, bahçe işleri ve hayvan bakımını sağlama gibi pek çok farklı rolü bir arada yürütmeye çalışmaktadır. Örneğin K7 annesinin artan sorumlulukları ile birlikte onda gözlemlediği yorgunluğu şu cümleleriyle ifade etmiştir:

“...Babam gittikten sonra annem... İki evi geçindirmek zorunda gibi. Hem yukarıyı kendi evimizi hem de aşağının işlerini yapıyor. Biz aşağıda beraber yaşıyoruz ya babaannemin evinde. Hocam kendi evimiz de var. Orada çocuklar çok dağınıklık falan yapınca hem orayı hem de aşağıyı yapıyor hem de bahçe işlerine bakıyor. O yüzden benim annem de çok yorgun oluyor.” (K7)

K7’nin belirttiği gibi babanın evden ayrılışıyla birlikte evdeki sorumlulukların artmasından dolayı bazı ailelerde çekirdek aileden geniş aileye geçiş görülmektedir. Benzer şekilde K12 babasının yokluğunda annenin artan sorumlulukları ile birlikte annesiyle yeterince zaman geçiremediğinden dem vurmaktadır:

“...Şu an annemin ev işleri falan olduğu için pek fazla beraber zaman geçiremiyoruz. Babamla yapabiliyorduk ama onu.” (K12)

Bazı katılımcılar ise babanın gidişiyle birlikte annenin evde otorite figürü haline geldiğine dair paylaşımlarda bulunmuşlardır. Örneğin katılımcılardan K5 şunları ifade etmiştir:

“Babamın yurt dışında çalışması yaşamımı biraz etkiliyor ama o kadar çok etkilemiyor çünkü onun yerini babamın boşluğunu annem dolduruyor. Mesela ben... Babam salonda yatmama, ödev yapmama izin vermezdi. Odanda yat derdi ama şimdi annem öyle diyor.” (K5)

Sonrasında K5 “Babam okulla ilgili... Projelerime yardım ederdi. Anlamadığım yerlere de yardım ederdi. Şimdiyse anneme soruyorum, annemde bilmezse internetten

bakıyorum.” diyerek annenin kuralları sürdürme ve disiplini sağlama dışında babanın çocuğun eğitimine verdiği desteği devam ettirdiğini de belirtmektedir.

4.1.2. Babanın değişen rolleri

Katılımcılar babanın gidişiyle birlikte onun rollerindeki değişimlere dair ifadelerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda babanın ebeveynliğinin birçok yönünün uzaktan ebeveynlik yoluyla devam ettiği dikkati çekmektedir. Bu roller ders takibi, arkadaş ilişkilerinin yönlendirilmesi ve iletişimde kalarak yeni paylaşımların yapılması gibi alanları içermektedir. K2, K4, K8 ve K15 telefon aracılığıyla babalarının derslerini sıklıkla sorduklarını belirtmiştir. Katılımcılardan K8 ve K4’ün babasıyla telefon görüşmelerine dair söylemleri şu şekildedir: “Babam telefonda derslerimi sorar. Birde ben Kur’an okuyorum. Onu ilerlettin mi falan. Onları sorar.” (K8)

“...Babam sık sık arıyor bizi. Mesela sabah, öğlen, akşam, okuldan geldiğim zaman. Derslerin nasıl diye soruyor. Durumlar nasıl falan diye soruyor. Yani nasıl diyeyim. Yaramazlarla. O bana diyordu. Arana mesafe koy, sık sık gezme. O senin arkadaşın diyordu. Ama hocam nasıl diyeyim. Sınıfta yaramaz olanlarla, dersini dinlemeyenlerle arkadaş olma diyordu. Yani çalışanlarla, akıllı olanlarla, seni arkadaş görenlerle arkadaş ol diyordu...” (K4)

Bu tema aynı zamanda babanın evden ayrılmasıyla birlikte yerine getirilemeyen roller nedeniyle oluşan eksikliklere de işaret etmektedir. Babanın yerine getiremediği roller kimi zaman onunla birlikte yapılan aktivitelerin sonlanması kimi zaman ise evin sessizleşmesi anlamına gelmektedir. Örneğin K2 babası evden ayrıldığından beri yaşadıklarından şu şekilde bahsediyor:

“...Mesela biz babamla oyun falan oynuyorduk. Benim projelerim olduğunda bana yardım ediyordu mesela. Normalde babamla daha çok vakit geçiriyorduk ki. Şu anda evde sadece ders başında duruyorum. Bazen annemle falan, telefonla uğraşıyorum. Öyle.” (K2)

Yapılan aktivitelerin yerine yenilerinin eklenmemesi, babanın rolünün boş kalmasının anneye ya da telefonla geçirilen süreyi arttırdığı belirtilmiştir. K6 ise babasının uzakta oluşundan dolayı yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır: “... Her akşam babamı arayıp konuşuyorum. Hocam yani... Gittiğinden beri onunla ilişkimiz azaldı ama biz konuşmaya devam ediyoruz.” (K6)

Akademik yaşantıyla ve arkadaş ilişkileriyle ilgilenerek uzaktan ebeveynlik yapılmasının yanı sıra babanın iletişimi sürdürme konusundaki isteği de bazı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Babanın ulus ötesinden dahi çocuğuyla iletişim kurmaya devam etmesini ve yeni ortak paylaşımlar yaratmaya çalışmasını K9 şu şekilde anlatmaktadır:

“Babam komik, eğlenceli. Bizi güldürmek için her şeyi yapıyor böyle. Oradan da bizi güldürmek için komik videolar buluyor, atıyor. Bizde arayıp konuşuyoruz öyle öyle diye. Çoğunlukla ablama şaka yapmayı sevdiği için biz bütün ev halkı onlara gülüyoruz.” (K9)

Katılımcılar için özel ve anlamlı günlerde onların yanında olamayan babaların varlığını hissettirmesi için yaptıklarını ise K9 şöyle belirtmiştir:

“...Babam mesela doğum günümü hiç unutmaz. Doğum günümde bir kutlamada bulunmasa bile pasta yaptırır ablama. Yaptırmasa alır, amcama haber verir ve amcam alır getirir. Kutlarınız yine, küçük bir parti yaparız hocam...” (K9)

Diğer taraftan babanın evdeki yokluğunun özellikle ulaşım konusunda hissedildiği ifade edilmiştir. Babanın yurt dışında çalışmasından dolayı evde arabayı kullanacak kimsenin olmayışını ve babanın eksik rolünü K8 şu şekilde anlatmıştır: “Mesela kardeşime bir şey oldu. Rahatlıkla bir... Zaten bizim arabamız var, şoför bulamıyoruz. Babam sürebilir ama o yok.” (K8)

Babaların telefon görüşmeleriyle ebeveynliği uzaktan sürdürmelerinin aksine bazı babaların çocuklarının yanlarındayken de ilgili olmadığı dikkati çekmektedir. Mesafeli ilişki ve çocuğun hayatına dahil olmama gibi pasif ebeveynlik çocuğun, babanın yurt dışında çalışmasından etkilenmeyebileceğine işaret etmektedir. Benzer bir ifadeyle kimi babanın uzaklığı telafi etmek için çaba harcayarak uzaktan ebeveynliği sürdürmeye çalışması kimi babanın beraberken de çocuğuyla ilişkisinin sınırlı olması çocuğun süreçten nasıl etkilendiğini belirlemektedir. Örneğin K1 babasıyla bir aradayken gezdiklerini, sohbet ettiklerini devamlı beraber olduklarını belirtirken K7 babasıyla yaşadıklarını aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir:

“Hocam babam buradayken genellikle yine işlerde oluyor, köy işleriyle. Tarla falan hep. O zaman sadece geceleri konuşuyoruz. Akşam yemek sofrasında falan. Aslında benim için çok bir şey fark etmiyor hocam. (Yurt dışında çalışması) Sadece akşamları vakit geçirdiğimiz için.” (K7)

4.1.3. Geniş aile üyelerinin değişen rolleri

Geniş aile üyelerinin rollerindeki değişimler teması babanın yurt dışına gitmesiyle birlikte diğer aile üyelerinin aile sistemindeki bazı rollerinin değiştiğine işaret etmektedir. Söz konusu rollerin bir kısmı özellikle babanın bazı rolleriyle ilgili görünmektedir. Diğer bir ifadeyle geniş aile üyelerinin bazıları babanın evdeyken sürdürdüğü rollerin devamını getirmekte, örneğin hayvanların ve bahçenin bakımı gibi bazı görevleri üstlenmektedir. Örneğin K1 aile üyelerinin bir yere gitmesinin zorlaştığını, kimi zaman hastaneye bile gitmenin zorluk oluşturduğunu aşağıdaki cümlelerle anlatmıştır:

“Mesela hocam hafta sonu abim gelmek istiyor. Araba sıkıntısı oluyor bazen. Babam olsaydı alıp gelirdi. Ne bileyim. Hocam babam yanımızda olsaydı hani hasta olunca falan direkt hastaneye... Hocam şimdi babam yok ya artık araba falan da sıkıntı oluyor. Amcamlar, amcamın işleri var, zor götürüyor.” (K1)

Diğer katılımcılar ise geniş aile desteğinden bahsederken ev, hayvan ve bahçe işlerinin ortak yapıldığını, birbirleriyle yardımlaştıkları yaşantılarını anlatmıştır. Bu bağlamda K2 geniş ailenin desteğinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Biraz... Babam erkek olduğu için bazı işler ona düşüyordu. Şu an onlara daha çok iş düşüyor. (ailesinden bahsediyor) Onlarda zorlanıyorlar. Genellikle bizim sülaledekiler falan yardım ediyor. Sivas’a giderken birisi olmuyor ya. O yüzden kuzenimin babası getiriyor, götürüyor. Şu an dedem araba sürmeyle motor sürmeyi bilmiyor. Dedem bazen ahıra da gidiyor. Oradaki işleri görüyor.” (K2)

Geniş ailelerin genellikle aynı apartmanda yaşadığı ve birbirlerine çok çabuk ulaşabildikleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu bağlamda geniş aile üyelerinin yemekler, ev işleri, hayvancılık ve bahçe işleri alanlarında birbirlerine destek oldukları belirtilmiştir. Bu doğrultuda geniş ailelerin yaşam tarzları ve geniş aile üyeleri arasındaki ilişkiyi anlamak adına K9’un ifadeleri şöyledir:

“...Mesela desek ki bizim buralarda sürekli tarlaya gideriz ya. Hocam bizim apartmanda 3 aile kalır ve hepsi de birbirine yakındır. O yüzden bizim apartmandaki herkesle iç içeyiz. Şimdi babam gittiğinden beri çok sıkı davranıyorlar bize karşı. Burada bir tarlaya gitsek kimin tarlasına gittiğimiz önemli değil. Sadece orayı halletmemiz yeterli oluyor. Kimin tarlasıymış, neden gidiyoruz falan kimse sorgulamaz çünkü...” (K9)

Bunlarla benzer şekilde K8 babasının sorumluluğundaki bahçe ve hayvan işlerini amcalarının ve annesinin; K3 hayvanların bakımını babaannesinin gerçekleştirdiğini, babaannesi hasta olursa annesi ve yengesinin sorumluluğu üstlendiğini; K11’de benzer şekilde hayvan bakımlarını babaannesinin gerçekleştirdiğini ya da amcalarının köyde olduğu zamanlarda yardım ettiklerini ifade etmiştir. Ev içindeki geniş aile yardımlaşmasıyla ilgili ise K8 şunları söylemiştir: “...Babaannem ekmek yaptığında annem yardım eder. Birbirleriyle yardımlaşırlar. Odun falan taşırken yardımlaşırlar.” (K8)

Babanın gidişi ile birlikte geniş aile üyelerinin arasındaki ilişkilerin yakınlaşması ile birlikte katılımcıların geniş aile üyelerinden bazılarını kendi ebeveynlerinin yerine koymaya başlamaları da söz konusu olmuştur. Örneğin K9 “Hatta amcamın karısına da ben T. anne derim. Çünkü yengem olmasına rağmen ben ona... Üstüme anne gibi titiyor

hepsi” söyleminde bulunarak geniş aile üyelerini çekirdek ailesi gibi hissettiğini belirtmiştir.

4.2. Aile Sistemindeki Değişimlerin Yarattığı Olumsuz Sonuçlar

Babanın göçünden sonra aile sisteminde oluşan değişimler çocuğun hayatında bazı olumsuz sonuçlara yol açmış görünmektedir. Aile sistemindeki değişimlerin yarattığı söz konusu olumsuz sonuçlar ihmal ve ebeveynleşme alt temaları ile aktarılmaktadır.

4.2.1. İhmal

Babanın çalışmak gayesiyle yurt dışına gidişinden sonra annenin ev, hayvan ve bahçe işlerindeki sorumluluklarının artışı yukarıda ifade edilmektedir. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda artan iş yükünün sonucu olarak sorumlulukların altında ezilen annelerin çocuklarını ihmal edebilmeleri söz konusudur. Zira anne çekirdek aile ve geniş ailenin sorumluluklarını gerçekleştirmeye çalışırken çocuğuyla paylaşabileceği özel zamanlara sahip olmakta zorluk çekmektedir. Kısaca babası yurt dışında çalıştığı için babanın ilgisinden yoksun kalan çocukların annenin sorumlulukları sebebiyle anne ilgisinden de yoksun kalabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda ihmalin hissedildiği alanlardan bir tanesinin çocuğun eğitim hayatı olduğuna ulaşılmaktadır. Örneğin K6 babasıyla beraberken babanın dersleriyle ilgilenmesinden bahsetmekte ve ardından yurt dışında çalıştığı için yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Hocam babamla birlikte kitap falan okuruz. Sonra babam ödevlerime falan yardım eder anlamadığım yerlere. Test alır çözmek için. Beraber çözeriz onları. Babam olmadığında biraz değişiyor. Annemle yapıyoruz. Annemin bazen işi olunca ablamla falan yapıyoruz.” (K6)

K6 yarı yapılandırılmış görüşmede verdiği cevapla eğitim hayatının ihmal edildiğini söylemektedir. Odak grup görüşmesindeyse bu yanıtı doğrulayıcı şekilde annesinin kendisiyle zaman geçiremediği için ihmal edildiğini şu şekilde ifade etmektedir: “...Hocam babamın gitmesi bende de üzücü oluyor. Ev sıkıcı oluyor. Annemde ev işleriyle uğraşınca daha da bir sıkıcı oluyor.” (K6)

Benzer şekilde K12 babasının olmadığı zamanlarda annesiyle pek fazla zaman geçirmediğini, annesinin ev işlerinin çok fazla olduğunu belirtmektedir. K2’de babasının yokluğunda paylaşımda bulunabileceği bir ebeveynin olmamasından dolayı çok fazla televizyon izlediğini şu şekilde ifade etmektedir: “...Evde... Ev sessiz oluyor. Hep televizyon izliyorum o da sıkıcı oluyor. Babam olduğunda daha çok eğleniyorduk. Mesela aşıya iniyorduk. Dışarıda top falan oynuyorduk...” (K2)

Diğer bir ifadeyle anne ve babasıyla yeterince zaman geçiremeyen çocuğun sosyal alanda ihmali söz konusudur. Babanın yokluğunda diğer ebeveynin ilgisinin azalması çocuğun televizyon, telefon ve tablet gibi teknolojik araçlara yönelmesine zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda K2'nin daha çok sosyal alanda ihmal edildiği görülmektedir. Babanın yokluğunda anne ilgisinin de azalması çocuğun yalnızlaşmasına sebep olabilmektedir. Diğer taraftan babanın yokluğundan dolayı evdeki kuralların sekteye uğraması ve çocukların fiziksel sağlığının ihmal edilebilmesi söz konusudur. Örneğin K1'in uyku düzenlerine dair yaptığı açıklamada fiziksel ihmalden şu şekilde bahsedilmektedir:

“Hocam o gittikten sonra mesela biz babam varken çok geç saatlerde acıkırdık. Anneme acıktık derdik. Hemen yemek yedik ondan sonra yatardık. Hatta babam varken bizi çok erken yatırıyordu çünkü abim ve benim gözümüz bir ara çok ağrımişti ikimizin birden.” (K1)

Yukarıda babanın yurt dışına çalışmaya gitmesinden sonra annenin çocuğu ihmal edişine yer verilmektedir fakat belirtilenlerin aksine ihmalin sadece babanın gidişinden kaynaklanmadığı durumlar da görülmüştür. Katılımcıların ifadelerine dayanarak anne ve babanın çocuğu genel olarak ihmal ettikleri durumlara rastlanılmaktadır. Örneğin K14'ün anlattığı ihmal annenin ve babanın çocuğunun hayatıyla ilgilenmemesi ve çocuğu kontrolsüz bırakmasıyla ilişkilendirilmektedir. K14 babasının gidişinden sonraki yaşantısını şu cümlelerle ifade açıklamaktadır:

“Babam burada olsaydı da fazla bir şey değişmezdi hocam. Burada olması. Mesela o gidiyor ya annem karşılıyor hocam. Mehmet (arkadaşı) beni çağırıyor ya hocam. Bir saat ineklerin yemeklerini ver sonra git, serbest. Ne istersen yap diyor.” (K14)

Yukarıda annenin çocuğa verilen görevleri yapması kaydıyla ona sınırsız alan ve özgürlük tanıdığı bir örneği verilmektedir. Diğer bir ifadeyle geride kalan annelerin bazılarının ev ile ilgili artan rol ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için çocuğun üzerinde yeterince denetim kuramadığı ve çocuğu sınırsız bırakarak gerekli ilgiyi gösteremediği için çocuğun ihmal edildiği görülmektedir.

4.2.2.Ebeveynleşme

Aile sisteminde babanın evden ayrılışıyla beraber meydana gelen değişimlerin çocuk açısından bir diğer önemli sonucu da çocuğun ebeveynleşmesidir. Zira babadan kalan görev ve sorumlulukların diğer aile üyelerine paylaştırılması söz konusudur. Bu bağlamda çocuğun babanın görevlerini ya da annesinin artan sorumluluklarını üstlendiği görülmektedir. Ebeveynlerin ev ve aile ile ilgili bazı rollerinin çocuk tarafından

üstlenilmesi nedeniyle ortaya çıkan ebeveynleşmeyi “ebeveyn odaklı ebeveynleşme” ve “kardeş odaklı ebeveynleşme” olarak ele almak mümkündür.

Ebeveyn odaklı ebeveynleşme ebeveynlerin gerçekleştirmesi gereken görev ve sorumlulukları çocukların yerine getirdiği durumları ifade etmektedir. Bu ebeveynleştirme türünde çocuk yaşına uygun sorumluluklar yüklenmemektedir. Katılımcıların ifadeleri ışığında ebeveyn odaklı ebeveynleşme davranışlarının daha çok ev işlerinde kendisini gösterdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda K4, K5, K6, K8, K9 ve K12 tarafından belirtilen ebeveyn odaklı ebeveynleşme; ev temizliğini yapmak (evi süpürmek, yerleri silmek, kapı silmek vs.) ve yemekle ilgili işleri yerine getirmek (bulaşık yıkamak, sofrayı kurmak ve yemek yapmak gibi) olarak gerçekleştirilmektedir. Görüşmelerde ev işlerine dair yapılan ebeveynleşmenin özellikle kız çocuklar tarafından gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda K12 ev içerisindeki rollerini ve yaptığı ev işlerini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Ben genelde ev işlerine yardım ediyorum annemin işi olduğu zaman. Yemekleri yapıyorum, bulaşıkları yıkıyorum. Evi süpürüyorum. Onlar (geniş aileden bahsediyor) çalışırken onlara yemek yapma, çay demleme gibi sorumluluklarda bana kalıyor.” (K12)

Benzer şekilde K10 yemek ve temizlik işlerini yaptığını, K4 ve K5 evi süpürüp silerek temizlediklerini, K2 ve K8 sofrayı kurduklarını belirtmektedirler. Ayrıca K8 kömürün taşınması gibi işleri de çoğu zaman kendisinin yaptığını ifade etmektedir. Dolayısıyla geride kalan kız çocukların ev işlerindeki aktif rolü gözler önüne serilmektedir. Söz konusu durumla ilgili olarak K6 ise ebeveyn odaklı ebeveynleşmede gerçekleştirdiklerinden şu şekilde bahsetmektedir:

“Hocam babam dediğim gibi salata falan yapardı. Annem ahıra gidince yemeklere yardım ederdi. Babam gittiğinde onun sorumluluklarını ablam ya da ben üstlenirim. Annem hasta olunca biz şey yapıyoruz. Ya da annem camları silerken ben evi süpürüyorum. Hocam kapıları falan siliyorum. Bulaşıkları falan yıkıyoruz.” (K6)

Ebeveyn odaklı ebeveynleşme sadece ev işlerine çocukların dahil olmasıyla sınırlı kalmamaktadır. Ev dışındaki yetişkin görevlerinin gerçekleştirilmesi de ebeveyn odaklı ebeveynleşmenin kapsamındadır. Katılımcıların ifadelerinden hareketle ev dışındaki işlerin genellikle erkek çocuklar tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra ahırda çalışma gibi hayvan bakımındaki sorumlulukların nadir de olsa kız çocukları tarafından üstlenildiğine rastlanılmaktadır. Örneğin K10 ahıra girerek hayvanların beslenmesini gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Genel çerçeve bahsedildiği gibi daha çok erkek çocuklarının hayvan bakımını ve bahçe işlerini üstlenme davranışlarını gösterdiklerine yöneliktir. Dolayısıyla erkek çocuklarının babadan kalan sorumluluklarla ebeveynleşmeyi sürdürdükleri bulgularına erişilmektedir. Bahsedilen durumla alakalı olarak K16 hayvanların bakımıyla ilgili her gün sulama yaptığını; K15 ise tarlada sulama yapılırken yardım ettiğini, traktörü ise abisinin (13) kullandığını söylemektedir. K14'ün ise hayvan bakımıyla ilgili ifadeleri şu şekildedir: “...Hayvanlara ben bakıyorum. Yemeklerini falan vermeye. 2 erkek kuzenimle beraber 120 tavuk, 37 kaz, 67 ineğe bakıyoruz.” (K14)

Bahçe ve tarla ilgili işlerin genellikle kız çocuklarının sorumluluğunda olmadığına dair K1 şunları söylemektedir:

“Dedemin tarlaları oluyor. Biz kendimize ait bir tarlayı ekmiyoruz. Babam olmayınca da dedem ya da döver biçerler yapıyor. Dedemle birlikte biz falan gidiyoruz. Birde kuzenlerim var büyük erkek onlar gidiyor, abim gidiyor. Genellikle abimle, büyük abim gidiyor.” (K1)

Yetişkinlere ait işlerin çocukların geleceğini oluşturmada önemli olan sınavlarda bile sürdürülmek zorunda olduğu görülmüştür. Örneğin LGS döneminde bile abisinin dedesiyle beraber tarlada çalışmak zorunda kalmasını şu sözleriyle anlatmaktadır K1:

“Hocam çünkü bir kere canlı derse girmişti. Çünkü dedemin yanında sadece abim vardı o zamanlar, LGS döneminde. Diğerleri yurt dışındaydı ya da çalışmaya gitmişlerdi. O yüzden abim sağ kolu gibi bir şeydi.” (K1)

Çocukların deneyimlediği bir diğer ebeveynleşme türü ise “kardeş odaklı ebeveynleşmedir.” Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak evdeki rol eksikliğinden kaynaklı olarak ebeveynlerin çocuklarıyla kısıtlı zaman geçirdikleri bilinmektedir. Bu bağlamda annenin artan iş yükü, babanın ise kilometrelerce uzakta çalışması anne ve babanın ilgisinin kaybedilmesine sebep olmaktadır. Çocuğa ilgiyi verebilecek bir diğer kişi ise evdeki büyük çocuktur. Zira büyük kardeşlerin küçük kardeşlerine sağlamaya çalıştığı bakım ve ilgi bulgulara dikkat çekmektedir. Dolayısıyla babanın geçici yokluğu ve annenin yoğun sorumlulukları çocukların ihmaline sebep olmaktadır. Söz konusu durum çocukların kardeş odaklı ebeveynleştiklerine işaret etmektedir. Bu doğrultuda katılımcılar küçük kardeşlerine ya da kuzenlerine bakma yaşantılarından aşağıdaki gibi bahsetmektedir:

“...Bahçeye gidiyorlardı. Oradan sonra ev işlerini yapıyordu. Akşamda biraz da annemin yaşı büyük olduğu için otomatikman yoruluyordu, erken uyuyordu. Bazen kardeşlerimi falan ben banyo yaptırıyordum...” (K7)

“...Ahır sırası yengeme gelince biz yukarı çıkıyoruz. Hocam 2,5 yaşındaki çocuğa bakıyoruz. Hocam sonra yemeklere falan bakıyoruz.” (K6)

Katılımcıların deneyimleri incelendiğinde gösterilen “kardeş odaklı ebeveynleşme” davranışının kardeşiyle oyun oynayarak zaman geçirmek, birlikte aktiviteler yaparak destek olmak şeklinde gerçekleştiğine ulaşılmaktadır. Katılımcılardan K11 kardeşiyle geçirdiği zamandan şöyle bahsetmiştir:

“Kardeşimle mesela oyunlar oynarım. Kardeşim ağlıyor, ablam ağlatıyor. Ağlayınca susturmak için bir şeyler veririm. Öyle. Genellikle kendisi kâğıt kesmekle uğraşır. Kâğıt kesince de her tarafı dağıtıyor. O yüzden kâğıt kestirmiyorum.” (K11)

K9’da benzer bir şekilde kardeşiyle paylaşımlarından bahsetmektedir. Paylaşımında kardeşine ebeveynlik yapma davranışının kendisini mutlu ettiğini şu cümleleriyle aktarmaktadır:

“Kardeşim bir yaşına falan geldiğinde dışarıda gezdiriyordum, elini bırakmıyordum. Başka işlerimi bırakıp onunla ilgileniyordum çoğunlukla. Onunla ilgilenmek benim içi çok güzel, çok güzel bir his.” (K9)

Elde edilen verilerde katılımcıların kardeşinin eğitimini desteklemek, okul yaşantısıyla ilgilenmek gibi sorumlulukları yerine getirdiği de görülmektedir. K15 ödevlerini abisiyle beraber yaptığını; K8 kardeşlerinin ödev yapmasına yardımcı olduğunu, kardeşlerinin ders programlarını ayarlamaya çalıştığını belirtmektedir. Kardeşlerinin okul yaşamını destekleyen K4 ve K6 ise yaşantılarından şu şekilde bahsetmektedir: “...Hocam bazen kitap okutturuyorum. Okuması zayıf ya hece hece okuyor. Ona yardım ediyorum. Birazda ödevlerine yardım ediyorum.” (K4) “...Hocam kardeşimin etkinlik kitabı var. Onunla etkinlikler yapıyoruz kardeşimle. Sayıları falan öğretiyorum.” (K6)

Kardeş odaklı ebeveynleşmede katılımcıların küçük kardeşlerinin bakımını üstlenmek ve kardeşine duygusal destek sağlamak gibi rolleri de bulunmaktadır. Örneğin K5 kardeşinin giyinmesine yardım ettiğini; K8 kardeşinin kıyafetlerini giydirdiğini, dişlerini fırçalarken destek sağladığını belirtmektedir. K10 ve K11 kardeşlerinin bakımına dair yaptıklarını aşağıdaki gibi anlatmaktadır: “...Bazen annem gittiğinde ona ben bakıyorum. Üzerini falan değiştiriyorum, banyosunu falan da ben yaptırıyorum...” (K10) “...Kardeşimin bebeklik döneminde kıyafetini giydirdiğim oluyordu, yemeğini yedirdiğim oluyordu. Altını değiştirirken annem bir şeyler istiyordu, onları getiriyordum...” (K11)

Katılımcılar kimi zaman kardeşlerine duygusal olarak destek olmaya çalıştıklarını ise şu şekilde anlatmaktadır: “...Kardeşim ağlıyor, onu ben susturuyorum...” (K11)
“...Bebekken annem hayvanlara gidiyordu ahıra. O ağlıyordu, beşiğini falan sallıyordum. Öyle.” (K8)

Kardeşini avutmak, ağladığında ve üzüldüğünde teselli etmek gibi ebeveynin sağlaması gereken görevlerin büyük kardeşleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

4.3. Duygusal Ve Psikolojik Yaşantılar

Araştırmada babaları yurt dışında çalışan çocukların ortak bazı duygusal ve psikolojik yaşantılara sahip olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Bu yaşantılar kayıp ve yas tepkileri, babanın sağlığına ve güvenliğine ilişkin endişeler, arkadaşlara imrenme ve yabancılaşma şeklinde kategorize edilmiştir.

4.3.1. Kayıp ve yas

Babaları yurt dışında çalışan çocukların babalarının yokluğuna verdikleri tepkiler kayıp ve yas duygularını içermektedir. Bu bağlamda özlem, üzüntü ve yalnızlık en sık rastlanan duygular olarak dikkati çekmektedir. Babanın geçici yokluğu karşısında kayıp ve yas sürecinin bir parçası olan muğlak kayıp ve öfkeye de bu tema altında yer verilmiştir.

Katılımcıların vurguladıkları ve yoğun olarak hissettikleri duygu özlemdir. Katılımcılar bahsettikleri yaşantılarında babanın eksikliğini her zaman hissettiklerini ifade etmektedir. Bu doğrultuda K4 babasıyla ayrı geçirdikleri son 1.5 yıldan bahsederken “1.5 sene benim için kocaman yüz yıl sene kadardı” diyerek özleminin derinliğinden bahsetmektedir. Babanın yokluğunun hissedildiğini ve özlemle babalarını beklediklerini katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

“...Anneme gidip gelip şöyle soruyordum. “Anne babam ne zaman gelecek?” diyordum. Annem üç ay sonra falan gelir diyordu. Bende böyle parmaklarımla sayıyordum. (Parmaklarını gösteriyor)...” (K6)

“...Hocam ev biraz sessiz oluyor tabi. Çok espri yapan olmuyor, ben onu çok özliyorum. O yüzden çok yokluğunu hissediyorum babamın...” (K9)

“...Özliyoruz o var. Çok eğlenemiyoruz ailemizde bir parça eksik olduğu için.” (K13)

Yukarıda katılımcıların ifadelerinde görüldüğü gibi babayı özleme, gelmesi için gün sayma sıkça elde edilen bulgulardandır. Söz konusu babayla ayrı geçirilen süreçte

yaşanan özlem duygusunun sadece katılımcılarla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Katılımcılardan K4 ve K7 diğer aile üyelerinin özlemlerine dair şunları söylemektedir:

“...Hocam benim bir kuzenim var. Küçük hocam. Babası yurt dışında çalışıyor. Büyük kuzenim geldi onu karşıladım, yardım ettim falan. Sonra küçük kuzenim geldi. “Benim babam nerede?” dedi, “benim babam nerede?”. Ağlayarak merdivenden indi. Kendini yere bıraktı. O da çok özlemiş. Onunda duygusu var. Çok seviyor babasını.” (K4)

“...Hocam yani özlem var. Öyle. Özlüyorum genellikle. Köye de pek fazla gelmediği için. Kardeşlerimde aynı benim gibi. Arada onlarda çok özlüyorlar. Arada telefonla konuşuyoruz ama yine de yetmiyor.” (K7)

Araştırmadaki çocuklarda görülen kayıp ve yas duygularından bir diğeri üzüntüdür. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak babayla ayrı geçirilen zaman boyunca üzüntülerinin daha da arttığı görülmektedir. Babanın gidişiyle beraber yaşananları K1 “Babamın gidişi ağlamaklı oluyor. Hocam hepimiz ağlıyoruz, kendi de ağlıyor zaten. Çünkü birbirimize alıştığımız zaman gidiyor ya insanın içinde şey oluyor.” diyerek üzüntünün babanın gitmesiyle başlayan bir duygu olduğunu belirtmektedir. Geçen süre boyunca ise babanın özlenmeye devam edildiği ve üzüntünün oldukça sık hissedildiği görülmektedir. Katılımcılar babalarının yokluğunda hissettiklerini verilen cümlelerle aktarmaktadır:

“...Babamın uzun dönemli kaldığı zamanlar oldu. Mesela iki sene. Hocam o kısıtlı zamanda çok özledim aslında. Ben değil sadece kardeşlerimde özledi. Gelince böyle çok mutlu oluyorum. İzinlerine gelince. O gidince çok üzüldüyüm mesela böyle yanında olamayınca falan. Öyle.” (K9)

“Babamın yokluğunda birlikte olamamak kötü hissettiriyor. Ona her geçen gün özlemim daha da arttığı için beni etkiliyor fazlasıyla. Yani üzüldüyüm babam burada olmadığı için. Özlüyorum.” (K12)

“...Babamı 1,5, 2 senedir göremiyorum. Koronavirüs döneminde 2,5 sene göremedim çünkü yurt dışından buraya gelmesi için izin vermediler. Olumsuzdu. Bir kere de ağlamıştım, artık gel görmek istiyorum diye. Hocam küçükken de ağlamıştım. Babamı görmeyi daha çok isterim hocam.” (K4)

Babanın yokluğunda çocukların hissettiği bir diğer olumsuz duygunun yalnızlık olduğu görülmektedir. Evde babanın yarattığı boşluk çocuğun yalnız hissetmesine sebep olabilmektedir. Zira babanın gidişinden sonra annenin ihmali de çocuğun yalnız hissetmesini destekleyen bir başka örseleyici problemidir. Babadan ayrı geçirilen zamana ilişkin K11 “Babamdan ayrı kaldığım zamanda yalnız hissediyorum, tek başıma kalıyorum.” diyerek yaşadıklarını belirtmektedir. K12’de babasının olmadığı zamanlarda evde yalnızlaştığını şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Babam olduğu zaman biraz fazla mutlu olurdum. Babam olmadığı zamanlar ben evde annemlerle pek ilgilenmiyorum ya. Sadece oturmak, resim çizmek ya da tabletle oynamakla geçiyor zaman. Babam olduğu zaman bahçeye çıkardık, çiçek ekerdik falan. Çiçekleri falan sulardık. Zamanımız öyle geçiyordu.” (K12)

Babanın boşanma veya ölüm olmaksızın ailesinden ayrı kalması ve ardından geri gelerek aileye tekrar dahil olması sürecinin bazı çocuklar için oldukça kafa karıştırıcı olduğu görölmektedir. Diğer bir ifadeyle bu tema katılımcıların babalarının gidişyle birlikte onunla kurulmuş olan ilişkinin değıştiği durum sonucunda oluşan kaybın onlar için karmaşık olduğuına işaret etmektedir. Örneğin K1’in yaşıadığı muğlak kayıp katılımcının kullandığı şu ifadeyle anlatılmaktadır:

“Hocam, bilmiyorum ki. Aslında babamın olmaması... Hocam babası olmayan insanların hissettiğinden daha az bir duygu gibi. Onların hissettiğini hissedemem ama... Babam yokmuş gibi hissetmiyorum ama babamın olmadığı da açık bir yerde.” (K1)

Çocukların babalarının yokluğuunda öfke duygusuna kapıldıkları da görölmektedir. Söz konusu öfke duygusu anneye, babaya ya da dedeye yansıtılabilmektedir. Çocuğun babasının yurt dışında çalışmasının sebebi olarak başkalarını görmesi ve öfke duyması kayıp ve yas durumlarında yaşanan öfkeye işaret etmektedir. Bu bağlamda K1’in ifadesi aşığıdaki gibidir:

“Saçma. Hocam saçma değil mi yani? Türkiye varken yurt dışı? En azından Türkiye’deyken 2 saatlik yol oluyor. Oradan çok şey oluyor. İstedici zaman gelemiyor. Çok saçma geliyor yurt dışında olmaları.” (K1)

4.3.2. Babanın sağlık ve güvenliğine ilişkin endişe

Araştırmada katılımcılar tarafından ifade edilen duygusal ve psikolojik yaşantılardan bir diğeri babanın sağlık ve güvenliğine ilişkin olarak hissedilen endişedir. Katılımcıların söylemleri doğrultusunda babalarının çalışma koşullarıyla ilgili tedirgin oldukları görölmektedir. Katılımcılar çoğu zaman babaların iş yaşamlarını düşünerek yoğun kaygı hissine kapılmaktadır. Zira babaların inşaatı yüksek bir yerde çalışması ve çalışırken zarar görmesi gibi durumlarla ilgili katılımcıların pek çoğunun endişeleniyor olduğu dikkati çekmektedir. Bu bağlamda konuyla ilgili olarak K3 babasının inşaatı çalışmasıyla ilgili “İnşaat çok tehlikeli hatta. Çünkü aniden bir şey olabilir. Her an her şey başınıza gelebilir.” diyerek babasının hayatına dair taşıdığı endişeyi ifade etmektedir. K11’de benzer bir ifadeyle inşaatı çalışanların yüksekte düşüp ölebileceğini, babasının da bu şekilde düşüp ölmesini istemediğini belirtmektedir. K1 ve K2 babaları inşaatı çalıştığı için yaşadıkları endişeyi şöyle açıklamaktadır:

“...Hocam çünkü ne olacağını bilmiyorum. Bizim köyde de birkaç hani böyle kazalar olmuştu ya inşaat kazaları. Ondan sonra ben daha çok şey yaptım. Ondan sonra daha tedirginim. Herkes köyde... İsrail yok etti diyorlar. Çünkü birinin kolu ya da ayağı kırılıyor. Her şey oluyor yani...” (K1)

“...Hocam onun için çok fazla endişeleniyoruz. Özlem var. Onun mesela düşebilme, yaralanabilme ihtimali çok fazla. O açıdan olumsuz yönde etkiliyor. Bizi çok kötü etkiliyor onun orada olması. Babaya özlem duygusunu Allah hiç kimseye yaşatmasın. Bir gün bile sesini duyamazsak hemen endişeleniyoruz. Bir şey mi oldu, iyi mi?” (K12)

4.3.3. Arkadaşlara imrenme

Bulgular katılımcıların babaları yurt dışında çalışmayan arkadaşlarına imrendiklerine de işaret etmektedir. Yaşadıkları sosyokültürel çevrenin genel özelliklerinden bir tanesi neredeyse tüm ailelerdeki babaların yurt dışında çalışmaya gitmesidir. Bu sebeple babanın yurt dışında çalışması alışık olunan bir durumdur. Ancak babasıyla beraber yaşayan çocukların varlığı ise katılımcıların süreçten olumsuz olarak etkilenmelerini gündeme getirmektedir. Bahsedilen olumsuzlukları K1 okul toplantısında arkadaşlarının babalarını görüp kendi babasının eksikliğini hissettiğinde yaşadığını söylemektedir. K9 ise arkadaşlarının babalarının köye geldiklerinde kendi babasının eksikliğini hissettiğini ve üzüldüğünü paylaşmaktadır. Diğer katılımcılar ise arkadaşlarının babalarını görmenin kendileri üzerinde bıraktığı etkiyi şu ifadelerle anlatmaktadır:

“...Hocam H’nin (arkadaşının) babası her zaman yanında ya. O babasıyla konuştuğça ben üzülüyorum yanımda babam olmadığı için. O yüzden onların yanına gitmiyorum, üzülmemek için...” (K8)

“...Mesela hocam C.’nin (arkadaşının) babası Antalya’da çalışıyor. Babası köye geliyor. Sürekli köye geldiği için C. özlem duysa da benim kadar olmaz diye düşünüyorum.” (K1)

“Hocam ben arkadaşımı babasıyla yakın görünce tuhaf oluyorum. Babamın yurt dışında çalışması arkadaş ilişkilerimi etkiliyor...” (K12)

4.3.4. Yabancılaşma

Bulgular çocuğun yaşadığı duygusal ve psikolojik yaşantılardan bir diğerinin yabancılaşma kavramı ile ele alınabileceğini göstermektedir. Göç sebebiyle baba yoksunluğu yaşayan çocukların büyük bir kısmı babaya karşı yabancılaşmaktadır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda yabancılaşma temasının iki boyutlu olarak ele alınabileceği görülmektedir. Söz edilen boyutlardan bir tanesi çocuğun babasından ayrı yaşama sürecine kayıtsızlaşmasıdır. Çocuk çok uzun zamandan beri babasıyla ayrı yaşadığı hatta doğduğu günden beri babasız büyüdüğü için ebeveynin yurt dışında

çalışması kanıksanmış bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çocukların bazılarının babanın olmayışıyla ilgili herhangi bir duygu hissetmediği, babasıyla birlikte yaşama durumunu düşünmediği ve babadan ayrı büyüme sürecini normal bir durum olarak gördüğü dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda babaya yabancılaşma teması sürecin kanıksanması ve babadan ayrı yaşamaya kayıtsız kalınmasıyla ilgilidir. Söz konusu yabancılaşmaya dair katılımcıların paylaşımları şu şekildedir: “Babamın olmayışına pek de üzülüyorum gibi değil. Yani hocam onu telefonda görüyorum, bana yeter.” (K4) “...Babamla beraber yaşasaydık neler farklı olurdu bilmiyorum. Çok alışkın olduğum bir durum bu...” (K13) “...Babam yurt dışına gidince bir şey yaşamıyorum. Biri gidince zaten diğer amcamlar geliyor ya, öyle.” (K15) Babayla beraber olma yani ailece birlik olma fikrini ise K16 şöyle değerlendirmektedir: “...Babam bizle beraberken çalışsaydı her şey aynı olurdu yani...”

Araştırmada belirlenen yabancılaşmanın diğer boyutu ise çocuğun babadan ayrı geçirdiği sürede onu adeta yabancı biri olarak algılamaya başlaması sonucunda onunla iletişim kurmakta zorlanması olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda bazı çocuklar babalarıyla görüntülü konuşamadıklarını; çünkü utandıklarını belirtmişlerdir. Zira hayatına sadece telefon ekranından dahil olabilen babanın çocuk tarafından yabancı olarak görülmesi oldukça olağan bir durumdur. Bu bağlamda katılımcıların babalarıyla görüşmelerinde yaşadıkları şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“...Babama hislerimi anlatamamamın sebebi utançta olabilir hocam. Hocam bizde bazen... Hocam ben geçen seneye kadar babamla konuşmaya çok utanıyordum. Utanıyorum derken böyle ne yapıyorsun baba diyordum, gülüyordum geçiyordum. Çok oluyordu yani öyle şeyler.” (K1)

“...Şimdi o gittiğinden beri ben onunla konuşamıyordum. Nasıl? Çünkü ben utanıyorum, utangaç bir insanım. Sadece bir kere mesajlaşmıştık. Ama gelince nasıl desem şimdi. Bir gün geçiyor ondan sonra alışıyorum. Mesela benim kuzenim vardı. Ankara’ya gitmişti. İki, üç ay durdu. Pazar günü gelmişti. Başta biraz bir, iki saat yabancı gibi hissettim. Ondan sonra da alıştım.” (K5)

“...Mesela kardeşim babamdan utanıyor gibi. Babam arayınca böyle konuşmuyor...” (K11)

Yukarıdaki gibi katılımcıların ifadelerinden hareketle baba-çocuk arasındaki ilişkinin mesafe sebebiyle zedelendiği ve yabancılaşmanın yaşandığı söylenebilir. Yabancılaşma kurulan iletişimin azalması, zamanla oluşan değişimlere eşlik edememe ve

bir süre sonra yokluğuna alışma şeklinde kendini gösterebilmektedir. Yabancılaşmaya katılımcıların diğer paylaşımları da benzer şekildedir:

“...Hocam bazen babamla konuşmayı unuttuğumuz bile oluyor. İlişkilerimiz bile düzensizleşiyor çoğu zaman. Çünkü yoğun oluyor hocam babam. Zamanla unutuyormuşsun gibi oluyor. Hocam babam mesela köye geliyor ya. Eskisi gibi bağlantını ilk başta kuramıyorsun. Birkaç gün geçmesi gerekiyor. Sohbetlere falan çok şey yapamıyorsun...”
(K1)

“...Ben babam eve gelince kendimi bir garip hissediyorum...” (K7)

“...Özlüyorum. Aradığımda da böyle uzun zaman görmediğimde değişiyor. Ya kilo alıyor, kilo veriyor. Öyle işte hocam.” (K10)

4.4. Süreçle Başa Çıkma Stratejileri ve Kaynakları

Araştırmada babaları yurt dışında çalışan çocukların yaşantılarından elde edilen bir diğer tema süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynaklarıdır. Babanın çalışmak için yurt dışına göç etmesi bahsedildiği gibi aile sisteminde değişimler yaratmakta ve bu değişimlerle birlikte bazı duygusal ve psikolojik yaşantılar ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi babanın geçici yokluğu; üzüntü, özlem, yalnızlık, endişe, muğlak kayıp, yabancılaşma, ihmal ve ebeveynleşme gibi zorlayıcı duygusal ve psikolojik yaşantıları çocuğun yaşamına dahil etmektedir. Bu bağlamda çocukların söz konusu örseleyici yaşam olaylarının üstesinden gelebilmesi için bazı baş etme stratejilerine ve kaynaklara başvurduğu görülmektedir. Çocukların babanın geçici göçüyle başa çıkma stratejileri ve kullandıkları kaynaklar sırasıyla; olumlu başa çıkma, olumsuz başa çıkma, sosyal destek ve babayla kurulan ilişkinin kalitesi ve sürekliliği başlıklarıyla kategorize edilmektedir.

4.4.1. Olumlu başa çıkma

Babanın yokluğuyla baş etmek için kullanılan olumlu baş etme stratejilerinden bir tanesi yeniden çerçevelemedir. Diğer bir ifade ile çocuklar babalarının gitme durumunu yeniden çerçeveleyerek olumlu bir baş etme mekanizması olarak kullanmaktadırlar. Bu bağlamda çocuklardan bazılarının babalarının gidiş amaçları olarak “ailesine katkı sunma ve hayatlarını daha güzel hale getirme” düşüncesine sahip oldukları görülmektedir. Zira çocuk babasının kendisine daha iyi bir gelecek sunmak için gittiğini düşünerek kendi iyilik halini korumaktadır. Dolayısıyla söz konusu durumla ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“...Hocam hepsi bizim için. Bize iyi bir gelecek sunmak için. Öyle çalışıyor. Yurt içinde çalışmasını ve yakınımnda çalışmasını çok isterdim. Fakat Türkiye’de pek iyi olmadığı için

yurt dışında çalışıyor. Bizim için çalışıyor. Bizim için çabalıyor. Hakkını ödeyemeyiz.” (K12)

“...Mesela... Düşünüyorum da hocam. Mesela hocam gurur duyuyorum. Eve kazanç getiriyor. O hocam. Birde ne diyeyim ki. Bana oradan telefon falan yollaması. Orada ucuz oluyormuş ya...” (K14)

“Babamın bir amaç için gittiğini biliyorum ve üzülmiyorum. Bizim okulumuzun iyi olması için oraya gitti.” (K5)

Benzer şekilde K10 da babasının yurt dışında çalışmasını “Zaten bizim için çalışıyor. Bizim geleceğimiz için çalışıyor.” diyerek ifade etmektedir. Kısaca babanın yurt dışına kendisi ve ailesi için gittiği düşüncesi olumlu başa çıkma stratejisi olarak görülmektedir.

Araştırmada ele alınan bir diğer olumlu baş etme stratejisi ise ekonomik gerekçelendirme ve aileye katkıyı düşünmedir. Yurt dışında babanın dövizle kazandığı para Türkiye şartlarında ulaşılması oldukça güç bir maddi getiriyi sağlamaktadır. Birkaç sene yurt dışında çalışmayla ailelerin ciddi birikimler yaptıkları bunları ev, araba gibi ihtiyaçlarına yatırdıkları görülmektedir. Özellikle köyde bu durumun bir gelenek haline geldiği, neredeyse her aileden en az bir erkeğin yurt dışına çıkarak uzun yıllar çalıştığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların ifadeleri dahilinde maddi getirilerin olumlu başa çıkma stratejilerinden bir tanesi olduğuna işaret edilmektedir. Dolayısıyla katılımcılar maddi getirilerden duydukları memnuniyeti şu cümlelerle açıklamaktadır:

“...İhtiyaçlarımızı daha çabuk karşılayabiliyoruz. Köyde olduğunda ihtiyaçlarımızı pek karşılayamıyoruz. Babam yurt dışında olduğunda sık sık ihtiyaçlarımızı, ne istersek annem alabiliyor yani. Öyle.” (K7)

“...Hocam yurt dışında çalışıyor olması sorun değil hocam. Babam bizi korumak için... Nasıl desem... Nasıl desem şimdi... Hocam biraz bizim durumumuz kötü oluyor arada bir. Onun için çalışması bizi mutlu ediyor. Hocam bizim için çalışması çok mutlu ediyor. Hocam öyle...” (K6)

“...Hocam olumlu tarafları var mı? Var hocam. Yani bize bakıyor. Bu. Ev alabiliyoruz.” (K4) “...Hocam şu da olabilir. Hem de hocam oranın şeyleri daha, maddi durum açısından daha iyi geliyor herkese. Bizim köyde artık herkes İsrail’de çalışıyor...” (K1)

Geçici ebeveyn yoksunluğunun bahsedilen yıkıcı etkilerinden sıyrılabilmek için kullanılan diğer olumlu başa çıkma mekanizması geleceğe dair olumlu beklentiler oluşturmaktır. Zira gelecekte yaşanacak güzel şeyleri umut etmek çocukların iyilik haline katkı sunmaktadır. Örneğin katılımcılardan K12 geleceğe dair olumlu beklentilerini şu şekilde ifade etmektedir:

“...Bana iyi bir gelecek sunuyor ve bu iyi gelecekten bende babamlara bakmak için kendimi geliştiriyorum. O tarz bir iyi yanı oluyor. Benim okumam için çabalıyorlar ya. Onların sayesinde ben okuyabiliyorum. Ve babam emekli olduğu zamanda ben onlara bakacağım. O yüzden böyle bir olumlu tarafı var...” (K12)

4.4.2.Olumsuz başa çıkma

Bazı katılımcıların yakınlarının olumsuz baş etme mekanizmalarını kullandığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda direkt katılımcıların olmasa da yakınlarının göstermiş olduğu karşıt davranış gösterme söz konusudur. Zira çocuğun babasının yurt dışında çalışmasının sonucu karşıt gelme davranışları göstererek olumsuz başa çıkma stratejisini kullanmaktadır. Bu bağlamda K1’in ifadesi aşağıdaki gibidir:

9 “...Mesela hocam abime bu yıl müdür niye derslerine hiç çalışmadın demiş. O da demiş ki annemi cezalandırmak istedim, kendimi cezalandırdım demiş...” (K1)

4.4.3.Sosyal destek

Bulgular çocukların süreçle başa çıkma kaynaklarından bir tanesinin sosyal destek olduğuna işaret etmektedir. Çocuğun sosyal destek sisteminin güçlü olması babanın geçici yokluğuyla mücadele etmesine ve sürecin olumsuz etkilerinden korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda sosyal destek koruyucu bir faktör olarak nitelendirilebilir.

Sosyal destekte öncelikle katılımcıların arkadaşlarının babalarının da yurt dışında olmasından dolayı ortak hisler yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların arkadaşlarının babalarının kendi babaları gibi olmaması hem sürecin olağan karşılanmasına hem de “arkadaşlara imrenme” bölümünde bahsedilen eksik hissetme duygularının yaşanmamasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda katılımcılardan K3 babasının yurt dışında çalışmasının arkadaşlık ilişkilerini etkilemediğini şu şekilde paylaşmaktadır: “...Yok hocam, arkadaş ilişkilerimi etkilemiyor bence. Çünkü hocam herkesin babası yurt dışında çalıştığı için...” (K3)

Diğer taraftan arkadaşlık ilişkilerinin sosyal destek sağlayarak babanın gidişinde güç verdiğiyle ilgili K2 şunları ifade etmektedir:

“...Hocam ilk gittiğinde, iki hafta falan üzülmüştüm. Sonra alışmaya başladım. Daha çok alıştığım için daha iyi oldum. Bazen arkadaşlarımla falan vakit geçirdiğimde unutuyordum. Öyle yani. Kartopu falan oynuyorduk kuzenlerimle beraber. Unutturuyordu...” (K2)

Araştırmanın bulguları diğer sosyal destek kaynaklarının geniş aile üyeleri olduğuna işaret etmektedir. Geniş aile üyelerinin babanın ev içindeki ve dışarıdaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerinin yanı sıra çocuğa duygusal destek sağladıkları durumlar söz konusudur. Katılımcıların ifadeleri ışığında babanın yerini amcanın

doldurabildiği, çocuğun yaşamına katılarak duygusal destek sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda amcadan alınan desteği K7 ve K4'ün şu sözleri açıklamaktadır: "...Geçen senelerde kuzenlerimden birisi babam geldi diye ağlamıştı. Yine de babam babasının yokluğunu hissettirmemeye çalıştı. Çocuklarına sarılır gibi ona da sarıldı." (K7) "...Yani hocam nasıl diyeyim. Eğleniyoruz yani, onu istiyorum. Hep beraber olalım istiyorum. Amcalarım falan birlikte olunca dağa gidiyoruz, piknik yapıyoruz..." (K4)

Sosyal destek anlamında çekirdek aileden destek almak da süreçle baş etme kaynakları arasındadır. Anne ve kardeşlerin desteği yaşanan üzüntü ve özlemin paylaşılması için bir fırsattır. Katılımcılardan K6 çekirdek ailesinin desteğini şu şekilde anlatmaktadır:

"Hocam babam gittiğinde yurt dışına biz odaya çekiliriz böyle biraz otururuz falan. Annem, ablam ve kardeşimle babamın fotoğraflarına falan bakarız babam gidince. Anılarımızı tazeleriz. Sonra neşemiz yerimize gelir, yemek falan yeriz." (K6)

4.4.4.Babayla ilişkinin kalitesi ve sürekliliği

Araştırmada babanın yurt dışına gitmesinden dolayı geride kalan çocukların baba yoksunluğuyla baş etmek için kullandıkları diğer strateji babayla ilişkinin kalitesi ve bu ilişkinin sürdürülmesidir. Çocuğun bu süreci sağlıklı olarak geçirebilmesi için ilk ön koşul babasıyla yakın, samimi bir ilişkinin varlığının hissedilmesidir. Katılımcıların ifadelerinden hareketle baba ve çocuk arasındaki güçlü ilişki sayesinde babanın uzaktan da olsa çocuğun hayatına katılacağı işaret edilmektedir. Örneğin katılımcılardan K6 babasıyla yakın ilişkisinden şu şekilde bahsetmektedir:

"...Hocam, biz babamla çok yakınızdır. Yani... Hiç böyle ayrılmak istemeyiz. Mesela birimize bir şey olsa hemen yardıma koşarız..." (K6)

Bahsedilen yakın ilişkinin uzaktan teknolojik araçlar aracılığıyla devam ettiği belirtilmektedir. Bu bağlamda babanın ebeveynlik becerilerinin devamlılığını sağlaması çocuğun daha güçlü bir şekilde süreçle baş etmesine kaynaklık etmektedir. Bu doğrultuda babayla uzaktan kurulan iletişimi katılımcılar şu cümleleriyle anlatmaktadır:

"...Günde en az iki defa konuşuyoruz hocam. Arıyor sürekli. Bazen meşgul olunca da arıyor diyor ki meşgulüm aramayın, merak etmeyin diyor."(K1)

"...Konuşmalarımızda benim kızım okur, ben ona güveniyorum falan diyor. Daha da çok destekliyor. Babamla dertleşmek falan da iyi geliyor. Sorunları anlatmak iyi geliyor..." (K3)

Babanın uzaktan sürdürdüğü ebeveynlikle çocuk ve baba arasındaki ilişkinin diri tutulduğu görülmektedir. Kilometrelerce uzaktayken gönderdiği hediyeler çocuğun “babam benim için çalışıyor” düşüncesini desteklemektedir. Bu bağlamda her koşulda ilgiyi hisseden çocuğun süreçle daha kolay baş edebildiğine erişilmektedir. Katılımcılardan K9 babasıyla uzaktan sürdürdüğü ilişkisinden şu şekilde bahsetmektedir:

“...Evet hocam, görüşme yapıyoruz. Mesela oradan da yine isteklerimi yapabiliyor. Ben internetten bir şey beğenince fotoğrafını atıyorum. Bir hafta, iki hafta sonra alabiliyor. Benim istediklerimi çoğunlukla yapıyor. Hocam mesela ben diyelim ki bir şey beğendim ama diyelim ki maddi durumumuz ona göre pek iyi değil. Onun daha uygununu bulup alabiliyor.” (K9)

Babanın aileyle birlikteyken de uzaklığı söz konusuysa uzaktan ebeveynliğin de benzer şekilde sürdürülmediği, çocuğun ebeveynin eksikliğini hissederek büyüdüğü görülmektedir. Örneğin katılımcılardan biri babayla ilişkisinin sınırlı yapısını şu şekilde ifade etmiştir: “...Haftada bir kere falan. Ya da iki falan oluyor. O da genellikle işi ağır olduğu için. Zaten akşam uyuyor, bazen konuşamıyoruz. Öyle...” (K7)

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amaçları çerçevesinde babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerine ilişkin elde edilen verilerin çözümlenmesiyle temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Araştırma bulguları dahilinde elde edilen temalar ve alt temalar bir bütün halinde Şekil 4.1'deki gibi gösterilmiştir. Söz konusu şekilde de görüldüğü üzere babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerine ilişkin temalar; aile sistemindeki değişimler, aile sistemindeki değişimlerin yarattığı olumsuz sonuçlar, duygusal ve psikolojik yaşantılar ve süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynakları olmak üzere dört ana tema etrafında toplanmaktadır. Bu bölümde araştırmanın amaçları çerçevesinde elde edilen ve temalaştırılan bulgular tartışılmıştır.

5.1. Tartışma

Bu bölümde babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerinden elde edilen aile sistemindeki değişimler, aile sistemindeki değişimlerin yarattığı olumsuz sonuçlar, duygusal ve psikolojik yaşantılar ve süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynakları başlıkları altındaki bulgular tartışılmaktadır.

5.1.1. Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerinden aile sisteminde oluşan değişimlerin tartışılması

Babaları yurt dışında çalışan çocuklarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmesinden elde edilen bulgulara göre, aile sisteminde oluşan değişimler; annenin değişen rolleri, babanın değişen rolleri ve geniş aile üyelerinin değişen rolleriyle ilişkilendirilerek bu tema etrafında toplanmıştır.

Araştırmanın bulguları babaları yurt dışına göç eden katılımcıların annelerinin rollerindeki bazı değişimlere ilişkin algılarını ifade etmektedir. Geride kalan çocuklar babanın gidişiyle beraber annenin rol ve sorumluluklarının arttığını belirtmektedir. Dolayısıyla anne kendi rol ve sorumluluklarını yerine getirmenin yanı sıra babanın eksik rollerini üstlenmek durumunda kalmaktadır. Ev işleri, hayvancılık ve tarım gibi faaliyetlerin hepsi sadece anne üzerinde toplanmakta ve oluşan yeni durum annenin sorumluluklarının artması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda incelenen alanyazında ebeveyn göçünden sonra aile içindeki dinamiklerin değişmesi sürecin bir parçası olarak görülmektedir (örn; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Suarez-Orozco, Bang ve Kim, 2011). Göç eden erkeğin aileden ayrılmasıyla birlikte geride kalan kadınların rollerinin değiştiği ve sorumluluklarının arttığı halihazırdaki araştırmalarca ortaya konulmuştur (Castañeda ve Buck, 2011; Chereni, 2015; Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010; Luot,

Dat ve Lam, 2018; Poeze, 2019). Zira ev işlerini yapma ve çocuk bakımını sağlama gibi sorumlulukların haricinde tarla ve bahçede çalışarak tarımsal üretimi destekleme, hayvancılık faaliyetlerinin devamlılığını sağlama gibi eklenen yeni görevlerin kadının iş yükünü arttırdığına ve geleneksel kadın-erkek rollerinin ikisini de kadının tek başına göğüslediğine işaret etmektedir (Abacı, 2021; Khafagy, 1984; Poeze, 2019). Bu bağlamda geride kalan kadının üzerindeki sorumluluklar sebebiyle çocuğuna daha az zaman ayırması beklendik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Annenin rollerindeki değişimlerin bir diğer sebebi ise babanın evden ayrılmasıyla çekirdek aileden geniş aileye geçişin yaşanmasıdır. Başka bir ifadeyle geride kalan aile babanın yokluğunda geniş aileyle yaşamak durumunda kalabilmektedir. Bu bağlamda araştırmada anneye geniş ailedeki sorumlulukların eklenmesinin çocuk ve anne iletişimini zedelediği görülmektedir. Bahsedilen durumla ilgili alanyazın incelendiğinde geride kalan çocukların ve diğer ebeveynin geniş aileyle beraber yaşamaya başladığı; ailenin başına büyükbaba, büyükanne gibi kimselerin geçtiği görülmektedir. Söz konusu geniş aile yapısına ve yeni rollere hem ebeveynin hem de çocuğun uyum göstermesi beklenmektedir (Castañeda ve Buck, 2011; Cuong ve Linh, 2016).

Yukarıda bahsedildiği gibi geniş ailelerin kendine özel kuralları ve rol dağılımları bulunmaktadır. Geleneksel aile özelliklerini gösteren geniş ailelerde otorite sahibi kişiler genellikle ailenin yaşlı ve erkek üyeleridir. Geniş ailelerde kadınlar ve çocuklar geri plana atılmakta ve bireysellikleri, düşünceleri çoğu zaman önemsizlenmektedir (MEB, 2011; Nazlı, 2021). Erkeğin göç etmesinden sonra kadınlar bu süreçte genellikle eşinin ailesiyle yaşamakta, çocuklarının ve aile büyüklerinin bakımından sorumlu olmaktadır. Eşiyle ise kimi zaman senelerce görüşemeyip, telefonda iletişim kurarak ve yalnızca tatillerde bir araya gelerek evliliklerini devam ettirmektedirler (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Bu bağlamda Emer Şimşek'in (2010) araştırmasında göç eden erkeklerin ardından geride kalan ve geniş ailede yaşamaya devam eden kadınların daha fazla kısıtlandığı ve statülerinin azaldığı veya değişmediği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında bahsedilen ataerkil yapının kadın üzerinde kurduğu baskıcı ve kısıtlayıcı tutumunun çocuğa yansıtılması, çocuk-anne arasındaki ilişkinin zarar görmesi söz konusu olabilmektedir.

Araştırma bulguları bazı durumlarda babanın gidişiyle birlikte annenin evde otorite figürü haline gelebildiğini de göstermektedir. Geleneksel ve geniş ailelerin özellikleri incelendiğinde babanın rolü evi geçindirmek, aileyi korumak ve disiplini sağlamaktır (Ünal ve Kök, 2015). Kadından beklenen roller ise ev işlerini yerine getirmek, çocukların

bakımını üstlenmek ve ailenin duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu durumda erkek dışarıdan sorumlu olan ve para kazanan durumundayken, kadın ise ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu olarak görülmektedir (Nazlı, 2021; Zeybekoğlu, 2013). Alanyazında babanın göç etmesinden sonra annenin çocuğa duygusal destek ve güven vermenin yanı sıra evde disiplini sağlamak gibi görevleri de tek başına üstlenmek durumunda kaldığı görülmektedir (Castañeda ve Buck, 2011; Khafagy, 1984). Diğer taraftan Chereni'nin (2015) yaptığı araştırmada geride kalan kadınlar disiplini sağlama konusunda erkeklerin daha iyi olduğunu ve çocukların babalarını daha fazla dinlediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde göçün sonuçlarının incelendiği bazı araştırmalarda babanın göçünden sonra otoriter bir rolün eksikliğinden dolayı çocukta davranış ve disiplin problemlerinin oluşabileceğine ve babanın aileden uzak kaldığı süre arttıkça çocukların eğitimden uzaklaşma ya da okulu bırakma oranlarında artış gösterebileceğine ulaşılmaktadır (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Wang, 2014). Bu bağlamda annenin evde otorite konumuna geçip kuralları ve düzeni sürdürmesinin aksine geleneksel ailede pasif konumda kaldığı durumda çocuğun kural ve sınır tanımaz özelliklere sahip olabileceği düşünülmektedir.

Aile sisteminde oluşan değişimlerden bir diğeri ise babanın değişen rolleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bulgularda babanın evden ayrılmasıyla beraber yerine getirilemeyen roller nedeniyle oluşan bazı eksiklikler dikkat çekmektedir. Bu bağlamda babayla yapılan aktivitelerin artık gerçekleştirilememesi ve çocukla ortak yeni yaşantıların oluşturulamaması gibi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kısaca babanın geçici yokluğu, çocuğun yaşamındaki baba katılımının azalmasına sebep olmaktadır. Alanyazında baba katılımının çocukla etkileşime girilerek oluşturulduğu; bu etkileşimin oyun oynama, ödevlerine yardımcı olma, sohbet etme, kitap okuma, çocuğu giydirme gibi birebir çocukla gerçekleştirilen faaliyetlerle meydana getirildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla içten bir şekilde ilişki kurmak için gerçekleştirilen etkileşimler babanın çocuğun yaşamına katılımında önemli paya sahiptir (Flouri ve Buchanan, 2003; Kocayörük, 2012; Taşkın, 2011). Zira babayla hareket ve heyecana dayalı oynanan oyunlar çocuğun sosyal etkileşiminin artmasına, güvende hissedebileceği sosyal alanlar yaratabilmesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla babayla çocuğun paylaştığı zaman, ileride sosyal kaygının oluşmasını önleyici bir faktördür (Bögels ve Perotti, 2011). Diğer taraftan babanın çocuğuyla oynadığı oyunlarla risk alma davranışını ve problem çözme becerilerini geliştirebileceği söz konusudur (İvrendi ve Işıkoğlu, 2010). Babanın çocuğun yaşamına

katılarak ilgisini hissettirmesi çocuğun duygu düzenleme becerilerini kuvvetlendirmesini de sağlamaktadır (Gelgör, 2016). Bu bağlamda baba-çocuk etkileşiminin eksik olduğu yaşantılar çocuğun sağlıklı problem çözme becerilerine sahip olamamasına, duygularını doğru bir şekilde yaşayamamasına, sosyal becerilerinin gelişmemesine sebep olabilmektedir. Bu doğrultuda ebeveyn eksikliğiyle yetişen çocukların düşük özgüvene sahip olmaları olası bir durumdur.

Bulgular babanın göç ettikten sonra çocuğuyla olan ilişkisini sürdürmek adına gerçekleştirdiği çabaya da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda babayla çocuk ilişkisinin yeniden boyutlandığı ilişki biçimi olan uzaktan ebeveynlik gündeme gelmektedir. Baba kilometrelerce uzak olsa da çocuk açısından babasının varlığını hissedebilmek onun için önemli bir ihtiyaçtır. Bu doğrultudaki bulgulara “ders takibi, arkadaş ilişkilerinin yönlendirilmesi, iletişimde kalarak yeni paylaşımların yapılması” gibi konularda babaların uzaktan ebeveynlik becerilerini devam ettirdikleri görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusuna benzer şekilde göç eden ebeveyn(ler)in günümüz teknolojileri sayesinde kurdukları iletişimle çocuk-ebeveyn arasındaki bağı ve/veya aile bütünlüğünü koruyabildiklerine ulaşılmaktadır (Luot, Dat ve Lam, 2018; Poeze, 2019; Schapiro vd., 2013). Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla beraber göç eden ebeveyn ve çocuğu arasındaki duygusal mesafenin azalması ve ayrılık duygusunun azaltılabilmesi mümkündür. Göç eden ebeveynin teknoloji sayesinde geride kalan aileyle rahatça iletişime geçmesi çocuk, aile ve okul üçgenini de olumlu bir şekilde destekler niteliktedir. Öğretmen ve aile üyeleriyle görüşmeler sayesinde çocuğun okul durumunu takip etmek ve çocuğu desteklemek kolaylaşmaktadır (Brown ve Grinter, 2014). Kısacası bazı durumlarda göçmen ebeveyn fiziki eksikliğinin oluşturduğu duygusal mesafeyi teknoloji ve iletişim araçları sayesinde telafi edebilmektedir. Böylelikle ebeveyn çocuğuyla ve diğer aile üyeleriyle sosyal ve duygusal bağ kurarak çocuğun yaşamına katılım gösterebilmektedir (Borisova, 2016; Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012). Bu bağlamda teknolojik kanallar aracılığıyla gerçekleştirilen uzaktan ebeveynlikle baba-çocuk ilişkisinin sürdürülmesi ve çocuğun geçici ebeveyn yoksunluğundan daha az zarar görmesi beklenmektedir.

Babaların telefon görüşmeleriyle ebeveynliği uzaktan sürdürmelerinin aksine bazı babaların çocuklarının yanlarındayken de ilgili olmaması söz konusudur. Mesafeli ilişki ve evdeyken de çocuğun hayatına dahil olmama gibi pasif ebeveynlik çocuğun, babanın yurt dışında çalışmasından etkilenmeyebileceğine işaret etmektedir. Alanyazında

çocuğun ebeveynine fiziksel ya da psikolojik olarak ulaşamaması, ebeveynin çocuğun ihtiyaçları karşılayamaması çocuğun ebeveynin sıcaklığını hissetmesine engel durumlardır (Rohner, 2021). Dolayısıyla ebeveyniyle yakın ilişkiye sahip olamayan çocuklar kendisini reddedilmiş hissedip ihmal edildiğini düşünebilmektedir. İhmal etme çocuğun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanmamasını ifade etmektedir. Zira teselli etme, yardım etme ve ilgilenme hususlarında kayıtsız kalan ebeveyn davranışları bu duruma sebep olabilmektedir (Kaya ve Gündüz, 2019; Rohner, 2021). Çocuklar kendileri için önemli olan ve bağlı oldukları kişilerin kendilerini sevmediğini düşündüğünde sevmeye değer olmadıkları yanılgısına kapılabilmektedir. Reddedilen kişi dünyanın güvensiz ve tehlikeli bir yer olduğunu, insanların düşmanca olduklarına dair bakış geliştirebilmektedir. Böylece kişilerarası ilişkileri sağlam temeller üzerine kurmak zorlaşacaktır (Putnick vd., 2020; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008). Bu bağlamda ebeveyniyle mesafeli ilişkiye sahip olan çocukların kişilerarası ilişkilerde zorlanabilmesi, düşük öz saygı ve öz yeterlik hislerini taşıyabilmesi ve kendini değersiz görebilmesi muhtemeldir.

Babanın göç etmesinden sonra aile sisteminde meydana gelen değişimlerden sonuncusu ise geniş aile üyelerinin değişen rolleridir. Söz konusu değişen rollerin bir kısmı özellikle babanın bazı rolleriyle ilgili görünmektedir. Diğer bir ifadeyle geniş aile üyelerinin bazıları babanın evdeyken sürdürdüğü rollerin devamını getirmekte, örneğin hayvanların ve bahçenin bakımı gibi bazı görevleri sürdürmektedir. Alanyazında da benzer sonuçlar elde edilmiş; geride bırakılan çocukların anne, büyükanne, büyükbaba, amca ve teyze gibi diğer aile üyelerine emanet edildiği ve bahsedilen kişilerin çocuğun bakımını üstlendiğine ulaşılmıştır (Luot, Dat ve Lam, 2018; Pottinger, 2005). Bu bağlamda çocuklar babanın göçünden sonra tek ebeveyni ile ya da büyükanne ve büyükbaba gibi diğer geniş aile üyeleriyle yaşamak zorunda kalmaktadır (Nguyen, 2016; Zhao vd., 2014). Geniş ailelerde kadınlar ev işleriyle, erkekler tarla ve hayvancılık gibi dış işlerle meşgul olmaktadır (MEB, 2011). Dolayısıyla babanın ev içindeki rollerinin annenin, hayvancılık ve tarım gibi dışarıdaki rollerini dede veya amca gibi erkek üyelerin devam ettirdiği görülmektedir.

Babanın gidişi ile birlikte geniş aile üyelerinin arasındaki ilişkilerin yakınlaşması ile birlikte çocuklar, geniş aile üyelerinden bazılarını kendi ebeveynlerinin yerine koyabilmektedir. Süreç içerisinde geniş aile üyeleri çekirdek ailenin üyeleriymiş gibi hissedilebilmektedir. Bu doğrultudaki araştırmalar da giden ebeveynin yokluğunun diğer

ebeveyn, büyükbaba, büyükanne, amca, hala, teyze ve dayı gibi geniş aile üyeleri tarafından başarıyla telafi edilebildiğine işaret etmektedir (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004; Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011; Valtolina ve Colombo, 2012; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015). Bazı durumlarda bakım veren diğer bir kişinin giden ebeveynin yerine konulması söz konusu olabilmektedir. Böyle durumlarda çocuğun bakımıyla ilgilenen kişiyle özdeşleştiği (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004) ve ailede otorite olarak görülen bir akrabayı (örneğin dedesi, amca veya dayı) babasının yerine koyarak onlara “baba” şeklinde hitap ettiği görülmektedir (Castañeda ve Buck, 2011).

5.1.2. Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerinden aile sistemindeki değişimlerin çocuk için yarattığı olumsuz sonuçların tartışılması

Babaları yurt dışında çalışan çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre; babanın göçünden sonra aile sisteminde oluşan değişimler çocuğun hayatında bazı olumsuz sonuçlara yol açmış görünmektedir. Aile sistemindeki değişimlerin yarattığı söz konusu olumsuz sonuçlardan ihmal ve ebeveynleşmeyle ilgili tartışmalar aşağıda sunulmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere babanın çalışmak gayesiyle yurt dışına gidişinden sonra annenin hayvancılık, ev ve bahçe işlerindeki sorumluluklarında artış meydana gelmektedir. Dolayısıyla aile sistemindeki rol eksikliği ve değişimlerden kaynaklı olarak çocuk ihmal edilebilmektedir. Zira anne çekirdek aile ve geniş ailenin sorumluluklarını gerçekleştirmeye çalışırken çocuğuyla paylaşabileceği özel zamanlara sahip olmakta zorluk çekmektedir. Bu bağlamda ebeveyn göçü beslenme, kişisel bakım ve sağlık gibi alanlarda çocuğun ihmalıyla sonuçlanabilmektedir (Fellmeth vd., 2018; Nguyen ,2016; Valtolina ve Colombo, 2012). Diğer taraftan ebeveyn yoksunluğu ve ihmal çocuğun akademik performansının düşmesinde de bir etken olabilmektedir. Söz konusu durumda ebeveyni göç eden çocukların öğrenme problemleri ve duygusal zorlanmalar ile karşılaşabildiği görülmektedir (Song, Chen ve Zhang, 2018). Ebeveyn göçüyle birlikte aile bütünlüğünün zarar görmesinden dolayı geride kalan çocukların okula gitme ve okula devam etme oranlarının diğer ailelere göre daha düşük olabileceğine ulaşılan çalışmalar bulunmaktadır (McKenzie ve Rapoport, 2011; Valtolina ve Colombo, 2012; Wang, 2014). Bahsedilenler ışığında babanın göç etmesiyle bir ebeveynin eksikliğini hisseden çocuğun annenin de ilgisiz kalması sonucunda fizyolojik, psikolojik, akademik ve sosyal alanlarda ihmal edileceği düşünülmektedir.

Aile sisteminde babanın evden ayrılışıyla beraber meydana gelen değişimlerin çocuk açısından bir diğer önemli sonucu da çocuğun ebeveynleşmesidir. Zira babadan kalan görev ve sorumlulukların diğer aile üyelerine paylaştırılması söz konusudur. Bu bağlamda çocuk babanın görevlerini ya da annesinin artan sorumluluklarını üstlenmektedir. Ebeveynlerin ev ve aile ile ilgili bazı rollerinin çocuk tarafından üstlenilmesi nedeniyle ortaya çıkan ebeveynleşme “ebeveyn odaklı ebeveynleşme” ve “kardeş odaklı ebeveynleşme” olarak ele alınmaktadır (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Ebeveyn odaklı ebeveynleşme ebeveynlerin gerçekleştirmesi gereken görev ve sorumlulukları çocukların yerine getirdiği durumları ifade etmektedir. Bu ebeveynleştirme türünde çocuğa yaşının çok ötesinde bazı sorumluluklar yüklenmektedir. Ebeveyn odaklı ebeveynleşme davranışları daha çok ev, tarım ve hayvancılık gibi işlerde kendisini göstermektedir. Dolayısıyla ebeveyn(ler)i iş gereği evden uzun süreliğine ayrılan çocuklar ihmal edilebilmekte; anne ve/veya babasının sorumluluğundaki bazı görevleri yerine getirmek mecburiyetinde kalabilmektedir (Castañeda ve Buck, 2011; Cuong ve Linh, 2016; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Pottinger, 2005; Yiu ve Yun, 2017). Bu bağlamda bu çocukların evi geçindirmek ve ailedeki çatışmaları çözüme kavuşturmak gibi eylemleri gerçekleştirmek suretiyle yetişkin rolüne soyundukları da oldukça rastlanır durumlardır. Bu doğrultuda ebeveynleşme ailenin bir takım rol ve ihtiyaçlarının çocuk tarafından karşılanmasını içermektedir (Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009).

Araştırma bulgularının işaret ettiği bir diğer ebeveynleşme türü de kardeş odaklı ebeveynleşmedir. Zira geride kalan çocukların özellikle küçük kardeşlerine sağlamaya çalıştığı bakım ve ilgi dikkat çekmektedir. Söz konusu durum çocukların kardeş odaklı ebeveynleştiklerine işaret etmektedir. Kardeşlerinin bakımıyla ilgilenmek ve onun sorumluluğunu üstlenmek durumunda kalan çocuğun kendisini baskı altında hissetmesi ve akademik, ruhsal ve gelişimsel bazı problem ve risklerle karşılaşması oldukça olasıdır (Valtolina ve Colombo, 2012; Zheng, 2016; Wang, 2014). Örneğin kız çocuklarının yetişkin rollerini üstlenmesi ve erken yaşta olgunlaşmak durumunda kalmasıyla birlikte, ihmal edilmesi ve/veya cinsel istismara karşı daha savunmasız hale gelmesi olası risk durumlarından (Yiu ve Yun, 2017). Geride kalan erkek çocukların ise göç eden babanın sorumluluklarını üstlenerek onun yerine geçmeye çalışması ve babasının sorumluluklarını üstlenmesi gerekebilmektedir. Bu bağlamda tarım gibi faaliyetlerle aile geçimine katkı sağlamak erkek çocuklar için olası durumlar haline gelebilmektedir.

Dolayısıyla bu durum eğitimin geri plana atılmasıyla sonuçlanabilmektedir (Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; McKenzie ve Rapoport, 2011). Benzer ifadeyle yaşının üstündeki rol ve görevleri çocuğun sorumlulukları altında ezilmesine, kendi yaşamının ihmaline sebep olabilmektedir.

Diğer yandan ebeveynleşmenin aile ve toplum tarafından desteklendiği kültürlerde çocuğun yeterlilik algısı ve sorumluluk bilinci geliştirmesi açısından olumlu etkilerinin bulunduğu dair araştırmalar mevcuttur (İplikçi ve Şahin Acar, 2019; Kuperminc, Jurkovic ve Casey, 2009). Bu bağlamda kültürümüzde çocukların ebeveyni ve kardeşleri ile ilgilenmeleri ve onlara ilişkin bazı sorumluluklar yüklenmeleri normal olarak kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile ülkemizde çocukların aile içerisinde üstlendikleri rol ve sorumlulukları takdir edildiğinde genellikle çocuğun ebeveynleşmesi desteklenmektedir (Köyden ve Uluç, 2018). Kültürümüzde kız çocuklarının küçük yaştan itibaren ebeveynlerin sorumluluğunu alması, kardeşleriyle ilgilenmesi toplum tarafından takdir edilebilmektedir (Köyden ve Uluç, 2018). Dolayısıyla çocuğun yaşına uygun olmayan sorumlulukları üstlenmesi çevre tarafından onaylandığında ve takdir edildiğinde ebeveynleşmenin olağan olarak karşılanmasına sebep olabilmektedir. Zira ebeveynleşme çocuğun normali haline geldiyse ve çevresi tarafından desteklendiyse çocuğun yaşamının olumsuz bir şekilde etkilenmeyebileceği söz konusudur.

5.1.3. Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerinden duygusal ve psikolojik yaşantıların tartışılması

Araştırmada babaları yurt dışında çalışan çocukların ortak bazı duygusal ve psikolojik yaşantılara sahip olduğu görülmektedir. Duygusal ve psikolojik yaşantılara dair; kayıp ve yas tepkileri, babanın sağlığına ve güvenliğine ilişkin endişeler, arkadaşlara imrenme ve yabancılaşmayla ilgili tartışmalar aşağıda sunulmaktadır.

Babanın göç ederek gidişinin ardından çocuğun babasının yokluğuna verdiği tepkiler kayıp ve yas duygularını içermektedir. Bu bağlamda özlem, üzüntü ve yalnızlık en sık rastlanan duygular olarak dikkati çekmektedir. Alanyazın araştırma sonuçlarına paralel şekilde ebeveyn göçünden kaynaklı olarak çocuğun bazı olumsuz durumlarla karşılaşabildiğine işaret etmektedir (Chen, Liang ve Ostertag, 2017). Örneğin ebeveyn(ler)ini göremeyen ve ne zaman döneceğinin belirsizliğini yaşayan çocuğun kendisini terk edilmiş hissetmesi muhtemeldir (Carling, Menjívar ve Schmalzbauer, 2012; Castañeda ve Buck, 2011). Bu bağlamda çocuğun üzüntü, yalnızlık, acı, güvensizlik, öfke ve kaygı gibi duygular yaşaması da oldukça sık karşılaşılan durumlar

olarak görülmektedir (Cortina, 2014; Schapiro vd., 2013). Göç sebebiyle yaşanan geçici ebeveyn yoksunluğuyla, boşanma ve ölüm kaynaklı yaşanan ebeveyn yoksunluğunda çocukların yaşadıkları duygular ve verdikleri tepkiler benzerlik göstermektedir. Çocuklarda öfke problemi, karamsar bakış açısı, düşük yaşam doyumu, özlem, üzüntü ve yalnızlık gibi duyguların hissedilmesi ortak yönlerdendir (Atila Demir ve Genç Çelebi, 2017; Bedel ve Işık, 2014; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Belirtilen duyguları yaşayan çocuklar yaşadıklarını anlamlandırmaya bir “neden?” arayabilmektedir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Dolayısıyla alanyazın aile sistemine birinin katılması ya da sistemden birinin ayrılması ile aile içindeki dengenin bozulabileceğine; özellikle de sistemden birinin ayrılması ile çocuklarda birtakım sorunların görülebileceğine işaret etmektedir (Gladding, 2020). Bu bağlamda göç, boşanma ve ölümden kaynaklı “ebeveyn yoksunluğunun” bahsedildiği üzere ortak yönleri bulunmaktadır. Zira üç durumda da oluşan yeni rollerin belirsizliği, artan sorumluluklar ve ebeveynin yokluğu “özlem, üzüntü ve yalnızlık” gibi benzer duyguların paylaşılmasına sebep olabilmektedir.

Araştırma bulgularına dayalı olarak babanın boşanma veya ölüm olmaksızın ailesinden ayrı kalması ve ardından belirli aralıklarla geri gelerek aileye tekrar dahil olması sürecinin bazı çocuklar için oldukça kafa karıştırıcı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle babalarının gidişiyle birlikte onunla kurulmuş olan ilişkinin değişmesi sonucunda oluşan kayıp çocuklar için oldukça karmaşıktır. Muğlak kayıp kişinin kendisi için önemli olan birinin varlığı ve yokluğu arasında dengesizliğin ve belirsizliğin meydana geldiği bir durumdur (Savi Çakar, 2021). Yaşanan belirsizlikle birlikte kaybı yaşayan kişinin ikircikli duygular (ambivalans) hissetmesi ve/veya kaybın görmezden gelinmesi muhtemeldir. Bundan dolayı kaybı yaşayan bireyin kişisel ve ailevi bazı sorunlar (örn; anksiyete, depresyon, somatik hastalıklar gibi) yaşama ihtimali bulunmaktadır. Sevilen kişinin yokluğu (fiziksel olarak yokluk, psikolojik olarak varlık durumu) sebebiyle yaşanan belirsizliğin bir stres kaynağı olduğunu söylemek mümkündür (Boss, 2021; Çelik, 2013). Bu bağlamda ebeveyn göçü sebebiyle geride kalan çocukların belirsizlikle mücadele etmesi söz konusudur. Çocuğun yaşadığı stres ve endişe hayatının bir parçası haline gelebilmektedir.

Araştırma bulguları dahilinde çocuğun yaşadığı duygusal ve psikolojik yaşantılardan bir diğeri babanın sağlık ve güvenliğine ilişkin olarak hissedilen endişedir. Çocuklar babanın çalışma koşullarıyla ilgili tedirgin olmakta ve çoğu zaman babaların iş yaşamlarını düşünerek yoğun kaygı hissine kapılmaktadır. Zira babaların inşaatta yüksek

bir yerde çalışması ve çalışırken zarar görmesi gibi durumlarda çocukların oldukça endişelendikleri dikkat çekmektedir. Alanyazın babası iş gereği yurt dışına göç eden çocukların endişe düzeylerinin arttığına ve stres yaşadıklarına işaret etmektedir (Aguilera-Guzman vd., 2004; Fellmeth vd., 2018; Schapiro vd., 2013; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015). Ancak söz konusu endişe ve kaygının kaynağı ebeveynin yokluğu ile ilişkilidir. Bu araştırmada ise ebeveynin geçici göçünden dolayı yaşanan kaygının yanı sıra babanın çalışma koşullarına (örn., inşaatta çalışması) bağlı olarak yaşanan yoğun kaygı dikkat çekmektedir. Zira çocuklar babalarının çalışma koşullarını tehlikeli ve güvenliksiz olarak düşünmektedir. Bu bağlamda çocukluk döneminden itibaren endişe düzeyi yüksek olan çocukların yetişkin olduklarında da kaygı düzeylerinin yüksek olabileceği hatta kaygı bozukluğu yaşayabilecekleri tahmin edilmektedir.

Çocukların duygusal ve psikolojik yaşantılarından bir diğeri babaları yurt dışında çalışmayan arkadaşlara imrenmedir. Yaşadıkları sosyokültürel çevrenin genel özelliklerinden bir tanesi neredeyse tüm ailelerdeki babaların yurt dışında çalışmaya gitmesidir. Bu sebeple babanın yurt dışında çalışması alışık olunan bir durumdur. Ancak babasıyla beraber yaşayan çocukların varlığı ise katılımcıların süreçten olumsuz olarak etkilenmelerini gündeme getirmektedir. Pottinger (2005) ebeveyn göçü sebebiyle çocukların eksik hissettiğini ve arkadaşları arasında kendilerini popüler olarak görmediklerini belirtmektedir. Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu (2011) ise ebeveyn eksikliği yaşayan çocukların arkadaşlarının ailece bir araya geldiklerini gördüğünde eksiklik duygusu hissettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda alanyazındaki araştırmalara benzer şekilde katılımcılar, babalarıyla beraber yaşayan çocukları gördüklerinde babalarının yokluğunu daha fazla hissetmekte ve eksiklik duygusu yaşamaktadır.

Araştırma, çocuğun yaşadığı duygusal ve psikolojik yaşantılardan bir diğeri yabancılaşıma kavramı ile ele alınabileceğini göstermektedir. Göç sebebiyle baba yoksunluğu yaşayan çocukların büyük bir kısmı babaya karşı yabancılaşımaktadır. Çocuk çok uzun zamandan beri babasıyla ayrı yaşadığı hatta doğduğu günden beri babasız büyüdüğü için ebeveynin yurt dışında çalışmasını kanıksanmış durumda olabilmektedir. Bu bağlamda çocukların bazılarının babanın olmayışıyla ilgili herhangi bir duygu hissetmediği, babasıyla birlikte yaşama durumunu düşünmediği ve babadan ayrı büyüme sürecini normal bir durum olarak gördüğü dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda çocuğun babasız yaşamayı kanıksaması ve baba yoksunluğuna kayıtsız kalması söz konusudur. Alanyazında ebeveyne yabancılaşıma genellikle boşanmadan sonra bir ebeveynin

isteyerek ya da farkında olmadan çocuğu diğer ebeveyne karşı doldurması ve duygusal tacizle ebeveynine yabancılaştırması anlamına gelmektedir (Torun, 2011). Boşanmadan sonra çocukla beraber kalan ebeveyn diğer ebeveyninden hoşlanmamayı, ondan korkmayı ve onunla ilişki kurmamayı aşılamaktadır. Fakat ebeveyne yabancılaşma durumu boşanmanın dışında ebeveynlerden birinin ya da ikisinin çalışmak için evden uzun süreli ayrıldığında geride kalan çocukta meydana gelebilmektedir (Sun, vd., 2021). Zira yabancılaşma ebeveynle ilişki kurmayı reddetmek anlamına gelmektedir (Bernet, vd., 2020). Dolayısıyla çocuğun babanın göçünü ve evde olmamasını yok sayması yabancılaşmanın bir boyutudur. Zira çocuğun babasının göçüne dair hiçbir şey hissetmeyip kayıtsız kalması, babanın yokluğuna alışması ebeveyni reddedişinin başka bir şeklidir.

Bazı katılımcıların ebeveyninden ayrı geçirdiği sürede onu adeta yabancı biri olarak algılamaya başlaması da söz konusudur. Bu bağlamda bazı çocuklar babalarıyla iletişim kurmakta güçlük çekmekte ve ebeveyninden utanmaktadır. Zira hayatına sadece telefon ekranından dahil olabilen babanın çocuk tarafından yabancı olarak görülmesi oldukça olağan bir durumdur. Çocuğun ebeveynine fiziksel ya da psikolojik olarak ulaşamaması, ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamaması çocuğun reddedildiğini hissetmesine sebep olan durumlar olarak belirtilmektedir (Rohner, 2021). Diğer taraftan çocuk ihmal edildiğinde de reddedilmiş hissedebilir. İhmal etme çocuğun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanmamasını ifade etmektedir. Teselli etme, yardım etme, ilgilenme hususlarında kayıtsız kalan ebeveyn davranışları bu duruma sebep olabilmektedir (Kaya ve Gündüz, 2019; Rohner, 2021). Yetersiz ebeveyn-çocuk ilişkisinden kaynaklı olarak çocuğun ebeveyni reddetmesi, başka bir deyişle yabancılaşması çocukta psikolojik problemlere sebep olabilmektedir. Bunlar; düşmanlık, saldırganlık, dürtüsellik, bağımlılık, değersizlik, zayıf benlik algısına sahip olma, duygusal açıdan dengesizlik gibi örseleyici durumlardır. Aynı zamanda reddedilen çocuk öfke, donukluk, yalnızlık, endişe, güvensiz ve kızgın gibi yıkıcı duyguları hissetme eğilimindedirler (Putnick vd., 2020; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008; Rohner, 2021). Bu doğrultuda Sun vd., (2021) ebeveyni göç ettiği için yabancılaşma gösteren çocukların depresif belirtilerinin arttığına ulaşmıştır. Dolayısıyla ebeveyniyle iletişim kurmaktan uzaklaşan çocukların bir yetişkin haline geldiklerinde depresyona girme eğilimlerinin daha yüksek olması, antisosyal kişilik özelliklerini taşıması, düşük benlik

saygısına sahip olması gibi durumlarla karşılaşma olasılıkları daha yüksek olarak düşünülebilir.

5.1.4. Babaları yurt dışında çalışan çocukların süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynaklarının tartışılması

Araştırmada çocukların babanın geçici göçüyle başa çıkma stratejileri ve kullandıkları kaynaklar sırasıyla; olumlu başa çıkma, olumsuz başa çıkma, sosyal destek ve babayla kurulan ilişkinin kalitesi ve sürekliliği başlıklarıyla kategorize edilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi babanın geçici yokluğu; üzüntü, özlem, yalnızlık, endişe, muğlak kayıp, yabancılaşma, ihmal ve ebeveynleşme gibi zorlayıcı duygusal ve psikolojik yaşantıları çocuğun yaşamına dahil etmektedir. Bu bağlamda çocukların söz konusu örseleyici yaşam olaylarının üstesinden gelebilmesi için bazı baş etme stratejilerine ve kaynaklara başvurduğu görülmektedir.

Söz konusu stratejilerden ilki olumlu başa çıkma stratejisidir. Olumlu başa çıkma stratejisinde çocuk babasının gitme durumunu yeniden çerçeveleyerek olumlu bir baş etme mekanizması kullanmaktadır. Bu bağlamda çocuklardan bazılarının babalarının gidiş amaçları olarak “ailesine katkı sunma ve hayatlarını daha güzel hale getirme” düşüncesine sahip oldukları görülmektedir. Zira çocuk babasının kendisine daha iyi bir gelecek sunmak için gittiğini düşünerek kendi iyilik halini korumaktadır. Ebeveynin sıcaklığını hissedene ve ilişkilerini olumlu olarak algılayan çocuklar kabul edildiklerini düşünmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2008). Ebeveynlerin desteğini hissetmek ve ihtiyaçlarının yeterli olarak karşılandığı düşüncesi çocukların öznel iyi oluş düzeylerini yükseltmektedir (Niemiec vd., 2006). Bu bağlamda ebeveynin kendisine ve ailesine değer verdiği için çalışmaya gittiğini düşünen çocuk sürecin olumsuzluklarıyla baş ederken güçlü bir amaca sarılmaktadır.

Araştırmada ele alınan bir diğer olumlu baş etme stratejisi ise ekonomik gerekçelendirme ve aileye katkıyı düşünmedir. Yurt dışında babanın dövizle kazandığı para Türkiye şartlarında ulaşılması oldukça güç bir maddi getiriyi sağlamaktadır. Birkaç sene yurt dışında çalışmayla ailelerin ciddi birikimler yaptıkları bunları ev, araba gibi ihtiyaçlarına yatırdıkları görülmektedir. Özellikle köyde bu durumun bir gelenek haline geldiği, neredeyse her aileden en az bir erkeğin yurt dışına çıkarak uzun yıllar çalıştığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda çocuklar maddi getiriler sayesinde olumlu başa çıkma stratejisini kullanmaktadır. Alanyazında göçle birlikte ailenin ekonomik kısıtlamalarının azalması ve özellikle de çocukların refah seviyelerinin yükselmesi söz konusu

olabilmektedir. Çalışan ebeveyn(ler)in evlerine kazandırdıkları gelirle birlikte çocuklar daha iyi beslenme, kaliteli sağlık hizmeti alma gibi kazanımlara ulaşabilmekte; yani kısaca daha iyi yaşam şartlarına sahip olabilmektedirler (Chimhowu, Piesse ve Pinder, 2005'den aktaran [akt.] Yılmaz, 2014; Gianelli ve Mangiavacchi, 2010; Schapiro vd., 2013). Dolayısıyla iyileşen yaşam koşulları sebebiyle göç daha cazip bir hale gelmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010). Bu bağlamda ailesindeki ekonomik refahı gören çocukların isteklerine rahatça ulaşabilmeleri ve süreçten memnun bir tavır sergileyebildikleri görülmektedir.

Babanın geçici yokluğuyla baş etmek için kullanılan stratejilerden bir diğeri olumsuz baş etme stratejisidir. Bu bağlamda bazı çocukların öfke duygusuna sahip oldukları ve karşıt tepki verdikleri dikkati çekmektedir. Söz konusu öfke duygusu bazı durumlarda anneye, babaya ya da dedeye yansıtılabilmektedir. Çocuğun babasının yurt dışında çalışma sebebi olarak başkalarını düşünmesi ve öfke duyması olumsuz başa çıkma stratejisini kullandığına işaret etmektedir. Alanyazın ebeveyn göçünden kaynaklı olarak çocukların öfke duygusunu sıklıkla yaşadıklarına dikkat çekmektedir (Pottinger, 2005; Schapiro vd., 2013). Yaşanan öfke kimi zaman çocuğun yaşadığı yasın bir yansıması olabilmektedir. Freud'a göre yas durumu ve melankoli sevilen bir nesnenin kaybedilmesiyle gerçekleşmektedir. Böyle bir durumda süperego kaybedilen nesneye duyulan öfkeyi kendisine ya da bir başkasına döndürebilmektedir (Murdock, 2016). Dolayısıyla babası göç ettiği için öfkesini başkalarına yönelterek süreçle başa çıkmaya çalışabilmektedir.

Araştırma çocukların süreçle başa çıkma kaynaklarından bir tanesinin sosyal destek olduğuna işaret etmektedir. Çocuğun sosyal destek sisteminin güçlü olması babanın geçici yokluğuyla mücadele etmesine ve çocuğu sürecin olumsuz etkilerinden korunmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla çocuğun etrafındaki sosyal destek sistemi koruyucu bir faktör olarak nitelendirilebilir. Bu doğrultuda Graham ve Jordan (2011) çalışmasında geride kalan çocukların duygusal anlamda zorlanmadığına ulaşmaktadır. Çocuğun ebeveynin rollerini üstüne alması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkarken ailenin duygusal olarak çocuğu desteklemesinin olası negatif etkileri azalttığı görülmektedir. Zira ailenin özellikleri risk ya da koruyucu faktörleri oluşturmada etkilidir (Oznobishin ve Kurman, 2009). Bu bağlamda geniş aile yapısına sahip olmak, çocuğun sevgi ve şefkat ihtiyacının başka bir üye tarafından karşılanması konusunda etkili olabilmektedir (Turan Cebeci, 2009). Söz konusu çocukların giden ebeveynin

yokluğunun; diğer ebeveyn, büyükbaba, büyükanne, amca, hala, teyze ve dayı gibi aile üyeleri tarafından başarıyla telafi edilebildiği de görülmektedir (Valtolina ve Colombo, 2012). Özellikle geniş aile yapısında diğer aile üyelerinin desteği ile birlikte çocuğun bu süreçten düşünüldüğü kadar olumsuz etkilenmemesine yol açabilmektedir. Diğer bir ifade ile aile içerisindeki bağlar çocuğun ebeveyn yokluğuyla baş etme biçimini etkileyebilmektedir (Suárez-Orozco, Bang ve Kim, 2011; Vanore, Muzzicato ve Segel, 2015).

Baba ve çocuğun ilişkisinin niteliği ve sürekliliği çocuğun süreçle başa çıkma kaynaklarından bir diğeridir. Çocuğun babasının geçici yokluğuyla mücadele edebilmesi ve bu süreci sağlıklı olarak geçirebilmesi için ilk ön koşul babasıyla yakın, samimi bir ilişkinin varlığının hissedilmesidir. Babanın çocuğuyla yakın, samimi ilişkiler kurup onu desteklemesi ve ihtiyaçlarını karşılaması çocuğun psikolojik olarak gelişimine katkı sunarken, güvene dayalı kurulan ilişki çocuk için koruyucu bir faktör olarak da karşımıza gelmektedir (Kuzucu ve Özdemir, 2013). Babanın çocuk ile ilişkisi, çocuğu duygusal açıdan desteklemesi, rekabetçi ve bağımsız olmaya teşvik etmesi ve eğlenceli zaman geçirmesi çocuğun gelişimi üzerindeki doğrudan etkileşimleridir (Flouri ve Buchanan, 2003; Linnenberg, 2012). Gerçekleştirilen bazı araştırmalarda etkileşimlerin, baba ve çocuk arasında kurulan sağlıklı ilişkinin çocuğun sosyal kaygı düzeyinin azalmasında (Bögels ve Perotti, 2011), çocuğun sözcük ve dil dağarcığının geliştirilmesinde (Malin, Cabrera ve Rowe, 2014), çocuğun bilişsel gelişiminde (Nugent, 1991), ergenin iyi oluş halinin yükselmesinde (Kuzucu ve Özdemir, 2013), saldırganlık davranışlarının azalmasında etkili olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Bu bağlamda çocuğuyla devamlı temasta bulunan, haberleşen, görüşen ebeveynler fiziksel olarak uzakta olsa dahi kurulan iletişim ve ebeveynin yakın ilgisi koruyucu bir faktör olabilmektedir (Smith, Lalonde ve Johnson, 2004). Dolayısıyla baba ve çocuk arasındaki güçlü ilişki sayesinde babanın uzaktan da olsa çocuğun hayatına katılabildiği görülmektedir. Bu bağlamda babanın ebeveynlik becerilerinin devamlılığını sağlaması çocuğun daha güçlü bir şekilde süreçle baş etmesine kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda baba ve çocuk arasındaki yakın ilişki çocuğun gelişim dönemlerini desteklerden, çocuğun dayanıklılığını arttırabilmekte ve babanın eksikliğiyle baş etmesinde koruyucu faktör olarak gündeme gelebilmektedir.

5.2. Sonuç

Bu araştırmada babaları yurt dışında çalıştığı için geride kalan çocukların süreci nasıl deneyimlediklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma

yöntemi ve fenomenolojik desen kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın katılımcılarını babaları yurt dışında çalışan çocuklar oluşturmuş olup yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmesiyle veriler toplanmıştır. 2022-2023 eğitim öğretim yılında toplanarak elde edilen veriler içerik analiziyle kodlandıktan sonra temalaştırılmıştır. İçerik analizi sonucunda babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerine ilişkin 4 ana tema, 13 alt temaya ulaşılmıştır. Bu doğrultuda yapılan içerik analizi; aile sistemindeki değişimler, aile sistemindeki değişimlerin yarattığı olumsuz sonuçlar, duygusal ve psikolojik yaşantılar ve süreçle başa çıkma stratejileri ve kaynakları olarak 4 ana temayı ortaya çıkarmıştır. Temalara dair açıklamalar bulgular bölümünde ortaya koyulmuştur ve bu bulgular çerçevesinde araştırmaya dair sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Babaları çalışmak için yurt dışına giden çocukların öncelikle ailelerinde meydana gelen değişimler irdelenmiştir. Bu bağlamda aile sistemindeki değişimler; annenin değişen rolleri, babanın değişen rolleri ve geniş aile üyelerinin değişen rolleri olarak ortaya konmuştur. Bulgular babanın eksik rolünü genellikle annelerin üstlendiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla annenin sorumluluğunun arttığı, babanın gidişiyle beraber geniş ailedeki görevleri de üstlenmek durumunda kaldığı ve evde disiplin rolünü sağlamaya çalıştığı tespit edilmiştir. Babanın değişen rollerinde babanın destek veren ve çocuğun hayatına katılan ebeveynlik rolünün sekteye uğradığı, babanın ebeveynlik becerilerini devam ettirmek ve çocuğun hayatına tekrar katılım gösterebilmek adına uzaktan ebeveynlik yaptığı belirlenmiştir. Geniş aile üyelerinin değişen rollerinde babanın rollerini sürdürecektir diğer geniş aile üyelerinin aile sistemine dahil olması ve kollektif bir şekilde babanın eksik rollerinin doldurulmasının söz konusu olduğuna erişilmiştir.

Babaları yurt dışına giden çocukların aile sistemindeki değişimlerden kaynaklı olarak yaşadıkları olumsuz koşullar ihmal edilme ve ebeveynleşme olarak belirlenmiştir. Babanın ilgisinden mahrum kalan çocuğun bazı durumlarda annesi tarafından da ihmal edildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bahsedildiği üzere annenin yeni görev ve iş yükünün artışı sebebiyle sorumluluklarının altında ezildiği dolayısıyla söz konusu çocukları duygusal, sosyal, sağlık ve akademik alanlarda ihmal ettiği ortaya konmuştur. Araştırmada ihmal edilmenin bir diğer şekli olan çocukta ebeveynleşmenin görülmesi dikkat çeken bir bulgudur. Aile sisteminde babanın evden ayrılışıyla beraber değişimlerin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çocuğun babanın görevlerini ya da annesinin artan sorumluluklarını üstlendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çocukların ebeveynleşmeyi,

“ebeveyn odaklı ebeveynleşme” ve “kardeş odaklı ebeveynleşme” olarak iki şekilde yaşadıkları görülmüştür. Ebeveyn odaklı ebeveynleşme yaşayan katılımcılardan kız çocuklarının genellikle ev işlerinde, erkek çocuklarının ise hayvancılık ve tarım gibi faaliyetlerde yetişkinin rolünü üstlendikleri ortaya konmuştur. Kardeş odaklı ebeveynleşme davranışında ise katılımcıların kardeşlerine duygusal, akademik ve öz bakım gibi alanlarda destek verdikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada babaları yurt dışında çalışan çocuklarda görülen bazı duygusal ve psikolojik yaşantılar saptanmıştır. Söz konusu yaşantılar; kayıp ve yas tepkileri, babanın sağlık ve güvenliğine dair yaşanan endişe, babasıyla beraber olan arkadaşlarına imrenme ve babaya karşı yabancılaşma olarak tespit edilmiştir. Babanın geçici ebeveyn yokluğunun diğer bir deyişle babanın boşanma veya ölüm olmaksızın ailesinden ayrı kalmasının ve ardından geri gelerek aileye tekrar dahil olmasının kafa karışıklığına sebep olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çocukların yaşadığı durum muğlak kayıp olarak ifade edilmiştir. Geçici ebeveyn yokluğunda çocuğun sürece dair hissettiklerinin kayıp ve yas tepkileriyle benzerlik gösterdiği ortaya konmuştur. Çocuklarda en sık görülen kayıp ve yas tepkilerinin özlem, üzüntü ve yalnızlık olarak kendisini gösterdiğine ulaşılmıştır. Diğer bir taraftan çocukların babalarının çalışma koşullarına bağlı olarak devamlı endişe taşıdıkları görülmüştür. Zira inşaatta yüksek bir yerde çalışmak ve çocuğun yakınlarının inşaatta çalışırken zarar görmesi gibi durumlar katılımcıların konuya dair olumsuz tutum sergilemelerine ve babalarının hayatları için endişelenmelerine sebep olmuştur. Bununla beraber çocukların babalarının eksikliğini, arkadaşlarının babalarıyla olan ilişkilerine şahit olduklarında daha fazla hissettikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda çocukta, arkadaşlarının babalarıyla olan ilişkisine imrenme duygusunun baskın geldiği bulunmuştur. Araştırmada çocuğun babasının yokluğunda yaşadığı diğer bir durumun yabancılaşma olduğuna ulaşılmıştır. Bazı çocukların yaşamlarının büyük bir dönemini babalarıyla ayrı geçirmelerine bağlı olarak babalarının yurt dışında çalışmalarına alışkın oldukları da saptanmıştır. Benzer bir ifadeyle babanın yurt dışında çalışması bazı çocuklarca kanıksanmış ve söz konusu çocuklar babalarının eksikliğine karşı kayıtsız bir hale gelmiştir. Ele alınan kayıtsızlık durumuna ek olarak babayla ilişki ve iletişimin zayıflamasıyla da yabancılaşmanın görüldüğü ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada çocukların ebeveyn göçüyle başa çıkma stratejileri ve kaynakları; olumlu başa çıkma stratejileri, olumsuz başa çıkma stratejileri, sosyal destek sistemi ve babayla ilişkinin kalitesi ve sürekliliği olarak ortaya çıkmıştır. Bulgular babanın geçici

yokluğuyla çocuğun baş etmek amacıyla yeniden çerçeveleme yaparak babanın gidişini olumlu bir şekilde anlamlandırdığına işaret etmektedir. Kendisi ve ailesi için daha iyi maddi kazanç sağlamak adına babasının göç ettiğini düşünen çocuğun olumlu baş etme stratejilerini kullandığı saptanmıştır. Olumsuz başa çıkma stratejilerinde ise çocukta hakim olan duyguların “öfke, kızgınlık” olduğu; karşıt gelme davranışını göstererek bahsedilen duyguların yansıtıldığı görülmüştür. Bu bağlamda karşıt gelme davranışıyla tepki göstererek çocukların olumsuz baş etme stratejilerini kullandığına erişilmektedir. Araştırmada çocuğun sosyal destek sisteminin güçlü olmasının babanın geçici yokluğuyla mücadele etmeye ve çocuğu sürecin olumsuz etkilerinden korumaya katkı sağladığına ulaşılmaktadır. Son olarak ise baba ve çocuk arasındaki derin ilişki ve güçlü bağın koruyucu bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Başka bir ülkede çalışsa da baba ve çocuğun iletişiminin süreklilik sağlaması çocuğun süreçle baş etmesine kaynaklık etmiştir.

5.3. Öneriler

Bu bölümde uygulamaya ve gelecek araştırmalara yönelik önerilerde bulunmaktadır.

5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler

- Bu araştırmada babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri ortaya konulmuştur. Araştırma bulguları her çocuğun babasının yurt dışına gitmesinden aynı derecede etkilenmediğine işaret etmektedir. Bu bağlamda çocuğun psikolojik sağlamlığının güçlü olmasının ayırt edici bir faktör olduğu ve çocuğun psikolojik sağlamlığının güçlendirilmesinin faydalı olacağı ön görülmektedir. Okul psikolojik danışmanı, anne, baba ve arkadaş gibi sosyal destek sistemleri, öğretmenleri ve diğer ruh sağlığı çalışanlarının psikolojik sağlamlığı güçlendireceği düşünülmektedir.
- Babanın gidişinden sonra annenin değişen rolleri ve artan sorumlulukları sebebiyle annenin psikolojik olarak desteklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Babanın geçici yokluğunun telafi edilebilmesi için uzaktan ebeveynlik becerilerinin nasıl sürdürüleceğiyle ilgili izlenebilecek stratejilerin oluşturulmasının ve bu stratejilerin babalarla paylaşılmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.
- Annelerin çocuk ihmali ve ebeveynleşmesi konularında bilgilendirilmesinin, konferans ya da grup rehberliği faaliyetleri gösterilmesinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

- Çocuğun ayrılık sürecinden önce ailesi ve okul psikolojik danışmanı eşliğinde sürece hazırlanması ve gidiş sebebinin çocuğun gelişim dönemine uygun olarak anlatılmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir.
- Geride kalan çocuktaki duygusal ve psikolojik yaşantıların keşfedilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çocuk kayıp ve yas tepkilerini gösteriyorsa, muğlak kayıp yaşıyorsa ve ebeveynine karşı yabancılaşıyorsa çocuğun psikolojik yardım almasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
- Çocuğun sosyal destek sisteminin güçlendirilmesinin, babasıyla sürekli iletişim halinde kalarak ilişkinin devamlılığının sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili çocuk ve annesiyle ayrı görüşmeler yapılarak baş etme stratejilerinin güçlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.
- Süreci ortak yaşayan çocukların yaşadığı okul ve çevrede tespit edilerek risk grubu olarak görülmesinin; söz konusu çocuklara yönelik grupta psikolojik danışma yapılarak çocuğun desteklenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.
- Erkek çocuklarının babalarını örnek alarak yurt dışına gitme istekleri ve okulu ihmal etmeleri söz konusu olduğunda çocuğu akademik olarak anne, baba ve öğretmenlerin okul üçgeninde birlik olarak desteklemelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Kız çocuklarının ise küçük yaşta ebeveynleşmeyle birlikte yaşadıkları annelik rollerinin, ev işlerindeki görevlerin çocuğun normali haline gelmesi risk oluşturabilmektedir. Erken yaşta evliliğin önüne geçmek adına kız çocuklarının bilgilendirilmesinin, eğitimlerine destek verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

5.3.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

- Bu araştırma babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini anlamaya dayalı ulusal alanyazındaki ilk çalışmadır. Bu sebeple geride kalan çocuklara yönelik nitel ve nicel yöntemlere dayalı çeşitli araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Geride kalan çocuklarla bu araştırmada kesitsel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Babanın geçici yokluğunun bireyin yaşamını nasıl etkilediğini anlamak adına boylamsal çalışmaların gerçekleştirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

- Ebeveynin yurt dışında çalışmasının anne ve baba için ne anlama geldiğini anlayabilmek ve aile sistemindeki değişimleri daha detaylı görebilmek için ebeveynlerle de çalışma yapılmasının alana katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Bu araştırma ilk olma özelliği taşıdığı için betimsel bir çalışma olarak gerçekleştirilmiştir. Gelecek araştırmalarda babası yurt dışına giden çocukları ve ebeveynleriyle beraber yaşayan çocukları karşılaştırarak geçici ebeveyn yokluğuna dair daha detaylı bulgulara erişileceği düşünülmektedir.
- Geride kalan çocuklara yönelik oluşturulacak psikoeğitim programının ve programın çıktılarının değerlendirildiği bir çalışmanın alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abacı, S. (2021). *Ortadoğu ülkelerine yaşanan erkek göçlerinin aileye ve ailedeki kadın rollerine etkileri: Hatay örneği üzerinden bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aguilera-Guzman, R. M., Salgado de Snyder, V. N., Romero, M. ve Medina-Mora, M. E. (2004). Paternal absence and international migration: stressors and compensators associated with the mental health of Mexican teenagers of rural origin. *Adolescence*, 39(156), 711-723.
- Akün, E. (2017). Çocukluktaki ebeveynleşme yaşantılarının özellikleri ve birey üzerindeki etkileri. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(10), 219-246.
- Altuntaş, G. E. Ü. ve Ziyalar, N. (2018). Ebeveyne yabancılaşma olgusu-reddedilen ebeveyn olarak baba. *Adli Tıp Bülteni*, 23(1), 25-36.
- Atila Demir, S. ve Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(13), 111-128.
- Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür Araştırma Dergisi*. 6(23), 23-28.
- Ayas, M. Ö. (2021). Türkiye’de Avrupalılaşma ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Göç Politikaları. V. Öngel, S. Boğa ve H. S. Tatlı (Ed.). *Sosyal bilimlerde göç içinde* (s. 115-135), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 569-585.
- Baruch, G. K. ve Barnett, R. C. (1986). Consequences of father’s participation in family work: parent’s role strain and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(5), 983-992.
- Bedel, A. ve Işık, E. (2014). Tek ebeveynli olan ve iki ebeveynli olan öğrencilerin kişiler arası problem çözme ve yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 70-85.
- Bernet, W., Gregory, N., Rohner, R. P ve Reay, K. M. (2020). Measuring the difference between parental alienation and parental estrangement: the PARQ-GAP. *Journal of Forensic Sciences*, 65(4), 1225-1234.
- Borisova, E. (2016). Parenting at a distance: transnational practices in migrant families from Tajikistan. *Forum for Anthropology and Culture*, 12, 125-138.

- Boss, P. (2021). *Muğlak kayıp çözülmemiş yasla yaşamayı öğrenmek*. (B. Kırılancı Şimşek, Çev. Ed.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bowlby, J. (2021). *Bağlanma*. (T. V. Soylu, Çev. Ed.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (Orijinal eser 1969 yılında basılmıştır).
- Bögels, S. M. ve Perotti, E. C. (2011). Does father know best? A formal model of the paternal influence on childhood social anxiety, *Journal of Child and Family Studies*, 20, 171-181.
- Brown, D. ve Grinter, R. E. (2014). Aboard abroad: supporting transnational parent-school communication in migration-separated families. *Information Technologies & International Development*, 10(2), 49-63.
- Brown, G. L., McBride, B. A., Shin, N. ve Bost, K. K. (2007). Parenting predictors of father-child attachment security: interactive effects of father involvement and fathering quality, *Fathering A Journal of Theory Research and Practice about Men as Fathers*, 5(3), 197-219.
- Bussey, K. ve Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676-713.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Carling, J., Menjívar, C. ve Schmalzbauer, L. (2012). Central themes in the study of transnational parenthood. *Journal of Ethnicand Migration Studies*, 38(2), 191-2017.
- Carrillo, S., Bermúdez, M., Suárez, L., Gutiérrez, M. C., Delgado, X. (2016). Father's perceptions of their role and involvement in the family: a qualitative study in a Colombian sample. *Revista Costarricense de Psicología*, 35(2), 101-118.
- Castañeda, E. ve Buck, L. (2011). Remittances, transnational parenting and the children left behind: economic and psychological implications. *The Latin Americanist*, 55(4), 85-110.
- Chen, X., Liang, N. ve Ostertag, S. F. (2017). Victimization of children left behind in rural China. *Journal of Research in Crimeand Delinquency*, 54(4), 515-543.
- Chereni, A. (2015). Fathering and gender transformation in Zimbabwean transnational families. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 16(2).

- Cortina, J. (2014). Beyond the money: the impact of international migration on children's life satisfaction: evidence from Ecuador and Albania. *Migration and Development*, 3(1), 1-19.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri-beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (S. B. Demir ve M. Bütün Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cuong, N. V. ve Linh, V. H. (2016). Should parents work away from or close to home? The effect of parental absence on children's time use in Vietnam, *Journal of Human Development and Capabilities*, 17(1), 110-124.
- Cüceloğlu, D. (2020). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, H. (2013). *Genç yetişkinlerde babanın belirsiz kaybının aile sistemi ve bireysel psikolojik örüntüler bağlamında incelenmesi: danışmanlık psikolojisi perspektifinden karma bir çalışma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.
- Çetinkaya Yıldız, E. ve Gençtanırım Kurt, D. (2017). İnsancıl Kuram: C. Rogers ve A. Maslow. D. Gençtanırım-Kurt ve E. Çetinkaya Yıldız (Ed.). *Kişilik kuramları gerçek yaşamdan kişilik analizi örnekleriyle içinde* (s. 408-453), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çimşir, E. ve Akdoğan, R. (2020). Childhood emotional incest scale (ceis): development, validation, cross-validation and reliability. *Journal of Counseling Psychology*, 68(1), 98-111.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 23-62.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Emer Şimşek, A. (2010). *Türkiye'de uluslararası göç sürecinde geride kalan kadınlar: 1960-1990 Denizli örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Er, H. ve Bartan, M. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklara ilişkin görüşleri ve uygulamalarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 364-383.
- Erbaş, H. (2019). *Göç ve Göçmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ercan, L. (2020). Aile sisteminin temel kavramları. S. Nazlı (Ed.). *Evlilik ve Aile Psikolojik Danışmanlığı içinde* (s. 2-22), Ankara: Anı Yayıncılık.

- Erkan, S. (2020). Aile ve aile eğitimiyle ilgili temel kavramlar. Z. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (s. 1-38), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersoy, A. F. (2019). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). *Eğitimde nitel araştırma desenleri* içinde (s. 81-139), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eryılmaz, A. (2011). Ergenlerin öznel iyi oluşlarıyla aile ortamları arasındaki ilişki. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(24), 93-102.
- Fellmeth, G., Rose-Clarke, K., Zhao, C., Busert, L. K., Zheng, Y., Massazza, A., Sonmez, H., Eder, B., Blewitt, A., Lertgrai, W., Orcutt, M., Ricci, K., Mohamed-Ahmed, O., Burns, R., Knipe, D., Hargreaves, S., Hesketh, T., Opondo, C., Devakumar, D. (2018). Health impacts of parental migration on left-behind children and adolescents: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, 392(10164), 2567-2582.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşcuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(6), 97-110.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2003). The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of Adolescence*, 26(1), 63-78.
- Gao, Y., Li, L. P., Kim, J. H., Congdon, N., Lau, J. ve Griffiths, S. (2010). The impact of parental migration on health status and health behaviours among left behind adolescent school children in China. *BMC Public Health*, 10, 1-10.
- Gelekçi, C. (2014). Avusturya'da yaşayan Türklerin Türkiye ile bağları ve evlilik göçü. *Bilig*, (71), 179-204.
- Gelgör, F. Z. (2016). *Anne, baba ve çocuk tarafından algılanan ebeveyn kabul-red ve kontrolünün çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, Y., Ustabaşı Gündüz, D. ve Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve kalkınma ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 7(18), 479-498.
- Gianelli, G. C. ve Mangiavacchi, L. (2010). Children's schooling and parental migration: empirical evidence on the 'left-behind' generation in Albania. *Labour*, 24, 76-92.
- Gladding, S. T. (2020). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları*. (İ. Keklik ve İ. Yıldırım, Çev. Ed.). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği. (Orijinal eser 2011 yılında basılmıştır).

- Gök, F. ve Cenkseven Önder, F. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığına maruz kalma: temel psikolojik ihtiyaçlar ve anne-babaya duygusal erişilebilirlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 635–652.
- Graham, E. ve Jordan, L. P. (2011). Migrant parents and the psychological well-being of left-behind children in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 763-787.
- Guanchen, S. ve Shijie, S. (2014). Study on the psychological problems of left-behind children in rural areas and countermeasures. *Studies in Sociology of Science*5(4), 59-63.
- Güenalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray İli Örneği)*. Yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güner, A. U. (2021). Uluslararası İlişkilerde Göç ve Başarısız Devletler. V. Öngel, S. Boğa ve H. S. Tatlı (Ed.). *Sosyal bilimlerde göç içinde* (s. 137-158), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güngörmüş, O. (1986). *Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması*. Yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Çocuk Sağlığı Enstitüsü.
- Gürbüz, M., Karabulut, M. ve Sandal, E. K. (2003). Türkiye’den yurt dışına yasa dışı göçler: Pazarcık (Kahramanmaraş) örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (8), 35-52.
- Güveli, A. (2019). 2000 aile araştırması: bazı sonuçlar ve gelecek araştırmalar için potansiyeli. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 87-104.
- Haagsman, K. ve Mazzucato, V. (2021). Gendered transnational parenting. C. Mora ve N. Piper (Ed.). *The palgrave handbook of gender and migration* içinde (s. 121-136), London: Palgrave Macmillan.
- İplikçi, A. B. ve Şahin Acar, B. (2019). Kim ebeveyn? 12 yaş çocuklarının ebeveynleşme davranışlarını yordayan etkenler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(84), 1-15.
- İvrendi, A. ve Işıkoğlu, N. (2010). A Turkish view on fathers’ involvement in children’s play. *Early Childhood Education Journal*, 37(6), 431-526.
- İyi, M. M. (2020). İncesu köyü: yurtdışı işçi göçünün köydeki toplumsal değişmeye etkisi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 255-261.

- Jia, Z., Fang, H., Jing, W., Yong, Z. Z., Xin, W. Y., Can, P. H., Sten, V. H., Fei, H. Y. ve Hua, M. Y. (2018). Subjective well-being and family functioning among adolescents left behind by migrating parents in Jiangxi province, China. *Biomedical and Environmental Sciences*, 31(5), 382-388.
- Jingzhong, Y. ve Lu, P. (2011). Differentiated childhoods: impacts of rural labor migration on left-behind children in China. *Journal of Peasant Studies*, 38(2), 355-377.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K. ve Beşpınar, F. U. (2010). “Gitmek mi zor kalmak mı?":Avrupa'ya erkek göçü ve geride kalan kadının gözünden göç deneyimi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 123-146.
- Karabulut, H. ve Şendil, G. (2018). Okul öncesi dönemdeki baba katılımının ebeveyn tutumlarına göre incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 143-154.
- Karabulut Demir, E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Karaköse, G. (2022). *Uluslararası göç ve entegrasyon: Polonya'daki Türk göçmenler örneği*. Yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, F. Ş. ve Gündüz, İ. (2019). Anne-babası evli veya boşanmış olan çocukların algıladıkları ebeveyn tutumları ile somatizasyon belirtileri arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 35-56.
- Khafagy, F. (1984). Women and labor migration: one village in Egypt. *Merip Reports*, (124), 17-21.
- Kırman, A. ve Doğan, Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 28-49.
- Koca, Ş. N. (2021). Fransa'da Türk diasporası. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 140-162.
- Kocayörük, E. (2012). Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24-37.
- Köseoğlu, S. A. ve Yıldız, Y. (2018). Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri. *HAYEF: Journal of Education*, 15(2), 80-98.
- Köyden, D. ve Uluç, S. (2018). Ebeveynleşme ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide cinsiyetin ve ebeveynleşmeden algılanan yararın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 33(81), 28-38.

- Kuperminc, G. P., Jurkovic, G. J. ve Casey, S. (2009). Relation of filial responsibility to the personal and social adjustment of Latino adolescents from immigrant families. *Journal of Family Psychology*, 23(1), 14-22.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Kuzucu, Y. ve Özdemir, Y. (2013). Ergen ruh sağlığının anne ve baba katılımı açısından yordanması. *Eğitim ve bilim*, 38(168), 96-112.
- Kwok, S. Y. ve Li, B. K. (2015). A mediation model of father involvement with preschool children in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 122(3), 905-923.
- Laurie, K. (2008). *Gender and transnational migration: tracing the impacts home*. Atlantic Metropolis Centre.
- Linnenberg, K. D. (2012). “Cinderfella” and first-shift fathers: the effect of work schedule on father involvement. *Sociological Focus*, 45(3), 203-220.
- Luot, N. V., Dat, N. B. ve Lam, T. Q. (2018). Subjective well-being among “left-behind children” of labour migrant parents in rural northern Vietnam. *Pertanica Journal of Social Sciences&Humanities*, 26(3), 1529-1545.
- Malin, J. L., Cabrera, N. J. ve Rowe, M. L. (2014). Low-income minority mothers’ and fathers’ reading and children’s interest: longitudinal contributions to children’s receptive vocabulary skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(4), 425-432.
- Mazzucato, V., Dito, B. B., Grassi, M. ve Vivet, J. (2017). Transnational parenting and the well-being of Angolan migrant parents in Europe. *Global Networks*, 17(1), 89-110.
- McKenzie, D. ve Rapoport, H. (2011). Can migration reduce educational attainment? evidence from Mexico. *Journal of Population Economics*, 24, 1331-1358.
- Miili Eğitim Bakanlığı (2011). *Aile ve Tüketici Hizmetleri Aile Yapısı*. Ankara.
- Murdock, N. L. (2016). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları olgu sunumu yaklaşımıyla*. (F. Akkoyun Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nazlı, S. (2021). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nazlıoğlu, A. G. (2019). *Çocuğun ayrılık kaygısı ile annelerinin kaygı düzeyleri ve ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Nguyen, C. V. (2016). Does parental migration really benefit left-behind children? Comparative evidence from Ethiopia, India, Peru and Vietnam. *Social Science&Medicine*, 153, 230-239.
- Nguyen, L. V., Nguyen, N. H. D., Truong, H. K. T. ve Giang, M. T. T. (2022). School problems among left-behind children of labor migrant parents: a study in Vietnam. *Health Psychology Report*, 10(4), 266-279.
- Niemiec, C. P., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., Bernstein, J., Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2006). The antecedents and consequences of autonomous self-regulation for college: a self-determination theory perspective on socialization. *Journal of Adolescence*, 29(5), 761-775.
- Nobles, J. (2011). Parenting from abroad: migration, nonresident father involvement, and children's education in Mexico. *Journal of Marriage and Family*, 73, 729-746.
- Nugent, J. K. (1991). Cultural and psychological influences on the father's role in infant development. *Journal of Marriage and Family*, 53(2), 475-485.
- Onat, G., Dinç, H., Günaydın, S. ve Uğurlu, F. (2016). Çocukluk döneminde yaşanan ihmal ve istismarın benlik saygısına etkisinin incelenmesi. *HSP*, 3(1), 9-15.
- Ormrod, J. E. (2016). *Öğrenme Psikolojisi*. (M. Baloğlu, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal eser 2012 yılında basılmıştır).
- Oznobishin, O. ve Kurman, J. (2009). Parent-child role reversal and psychological adjustment among immigrant youth in Israel. *Journal of Family Psychology*, 23(3), 405-415.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2020). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özdal, F. ve Aral, N. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.
- Özgün, Ö. (2020). Ebeveynlikle ilgili kuramlar ve araştırmalar. F. Temel (Ed.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları içinde* (s. 57-81), Ankara: Anı Yayıncılık.

- Özözen Kahraman, S. (2012). Türkiye’den Ortadoğu-Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerine işgücü göçünün kuramsal ve mekânsal değerlendirmesi. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 1158-1178.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2015). The effect of mother-child relation and father attitudes on children’s perceptions of moral and social rules. *Education and Science*, 40(177), 161-174.
- PekelUludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-88.
- Phares, V. ve Compas, B. E. (1992). The role of fathers in child and adolescent psychopathology: make room for daddy. *Psychological Bulletin*, 111(3), 387-412.
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Development Science*, 11(4), 196-202.
- Pleck, J. H. (2012). Integrating father involvement in parenting research. *Parenting*, 12(2-3), 243-253.
- Poeze, M. (2019). Beyond bread winning: Ghanaian transnational fathering in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(16), 3065-3084.
- Pottinger, A. M. (2005). Children's experiences of loss by parental migration in Inner-City Jamaica. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(4), 485-496.
- Putnick, D. L., Uddin, M. K., Rohner, R. P., Singha, B. ve Shahnaz, I., (2020). Remembrances of parental rejection are associated with loneliness as mediated by psychological maladjustment in young Bangladeshi men but not women. *International Journal of Psychology*, 55(3), 354-363.
- Rohner, R. P., Khaleque, A. ve Cournoyer, D. E. (2008). Parental acceptance-rejection: theory, methods, cross-cultural evidence and implications. *Ethos*, 33(3), 299-334.
- Rohner, R. P. (2004). The parental “acceptance-rejection syndrome”: universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59(8), 382-405.
- Rohner, R. P. (2021). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory (Ipartheory) and evidence. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1).
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Saldana, J. (2011). *Fundamentals of qualitative research*. New York: Oxford University Press.

- Sarı, T. (2020). Kişiliğin Diğer Yönlerini Araştıran Mini Kuramlar: Bağlanma, Denetim Odağı, Pozitif Psikoloji. D. Gençtanırım-Kurt ve E. Çetinkaya Yıldız (Ed.). *Kişilik kuramları gerçek yaşamdan kişilik analizi örnekleriyle* içinde (s. 578-609), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sart, G. (2021). Fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomenolojik analiz. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.). *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* içinde (s. 74-86), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Savi Çakar, F. (2021). Kriz, travma ve yas ile ilgili kavramsal çerçeve. F. Savi Çakar (Ed.). *Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları* içinde (s. 4-17), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Schapiro, N. A., Kools, S. M., Weiss, S. J. ve Brindis, C. D. (2013). Separation and reunification: the experiences of adolescents living in transnational families. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 43(3), 48-68.
- Smith, A., Lalonde, R. N., Johnson, S. (2004). Serial migration and its implications for the parent-child relationship: a retrospective analysis of the experiences of the children of Caribbean immigrants. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 10(2), 107-122.
- Song, S., Chen, C. ve Zhang, A. (2018). Effects of parental migration on life satisfaction and academic achievement of left-behind children in rural China-a case study in Hubei province. *Children*, 5(7), 87.
- Suárez-Orozco, C., Bang, H. J., ve Kim, H. Y. (2011). I felt like my heart was staying behind: psychological implications of family separations&reunifications for immigrant youth. *Journal of Adolescent Research*, 26(2), 222-257.
- Sultana, S. ve Khaleque, A. (2016). Differential effects of perceived maternal and paternal acceptance on male and female adult offspring's psychological adjustment. *Gender Issues*, 33, 42-52.
- Sun, X., Qin, X., Zhang, M., Yang, A., Ren, X. ve Dai, Q. (2021). Prediction of parental alienation on depression in left-behind children: a 12-month follow-up investigation. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 30(e44), 1-8.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bir bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.

- Şahin Kütük, B. (2015). Türkiye’den Batı Avrupa’ya işçi göçünün sosyolojik çalışmalara yansımaları. *İstanbul Journal of Sociological Studies/ Sosyoloji Konferansları*, (52), 609-654.
- Tanrikulu, İ. (2020). Sosyal Öğrenme Kuramı: Albert Bandura. D. Gençtanırım-Kurt ve E. Çetinkaya Yıldız (Ed.). *Kişilik kuramları gerçek yaşamdan kişilik analizi örnekleriyle içinde* (s. 382-406), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tasman, D. R. ve Eğer Aydoğmuş, M. (2022). İlişki kalitesinde temel psikolojik ihtiyaçların önemi: öz belirleme kuramı ve temel ilişki türleri temelinde bir deneme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 10(24), 294-315. doi: 10.7816/nesne-10- 24-08
- Taşkın, N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: babalar. *Eğitime Bakış Dergisi*, 43-47.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Torun, F. (2011). Ebeveyn yabancılaştırma sendromu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 466-482.
- Tufaner, M. B. (2021). Uluslararası Göçün Dinamikleri Ve Ekonomik Entegrasyonu. V. Öngel, S. Boğa ve H. S. Tatlı (Ed.). *Sosyal bilimlerde göç içinde* (s. 65-85), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (2022). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Ankara.
- Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 0(1), 9-18.
- Ünal, F. ve Kök, E. E. (2015). 0-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerin babalık rollerine ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1142-1153.
- Ünlü, Ş. (2010). *Being fathered and being a father: examination of the general pattern of Turkish fathers "and their own fathers" involvement level for children between the ages of 0-8*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ, Okul Öncesi Eğitimi Bölümü.

- Valtolina, G. G. ve Colombo, C. (2012). Psychological well-being, family relations and development alissues of children left behind. *Psychological Reports: Relationships& Communications*, 111(3), 905-928.
- Vanore, M., Mazzucato, V. ve Siegal, M. (2015). “Left behind” but not left alone: parental migration&the psychosocial health of children in Moldova. *Social Science&Medicine*, 132, 252-260.
- Wang, S. X. (2014). The effect of parental migration on the educational attainment of their left-behind children in rural China. *The BE Journal of Economic Analysis &Policy*, 14(3), 1037-1080.
- West, M. L. ve Keller, A. E. (1991). Parentification of the child: a case study of Bowlby's compulsive care-giving attachment pattern. *American Journal of Psychotherapy*, 45(3), 425-431.
- Wu, Q., Lu, D. ve Kang, M. (2015). Social capital and the mental health of children in rural China with different experiences of parental migration. *Social Science&Medicine*, 132, 270-277.
- Yavuzer, H. (2019). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2022). Hollanda örneğinde Türkiye’den Avrupa’ya işgücü göçü. *Muhakeme Dergisi*, 5(1), 25-33.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Electronic TurkishStudies*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, E. A. (2019). Uluslararası beyin göçü hareketleri bağlamında Türkiye’deki beyin göçünün durumu. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 220-232.
- Yılmaz, H. ve Sipahioğlu, Ö. (2012). Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlılıklarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 927-944.
- Yiu, L. ve Yun, L. (2017). China’s rural education: Chinese migrant children and left-behind children. *Chinese Education&Society*, 50(4), 307-314.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.
- Zhao, X., Chen, J., Chen, M. C., Lv, X. L., Jiang, Y. H., Sun, Y. H. (2014). Left-behind children in rural China experience higher levels of anxiety and poorer living conditions. *Acta Paediatrica*, 103(6), 665-670.

- Zhang, H., Zhou, H. ve Cao, R. (2021). Bullying victimization among left-behind children in rural China: prevalence and associated risk factors. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(15-16), NP8414–NP8430.
- Zheng, Y. (2016). Psychological consequences of parental migration for left-behind children. *Positive Mental Health, Fighting Stigmaand Promoting Resiliency for Childrenand Adolescents*, 141-157.
- Zhou, M., Murphy, R. ve Tao, R. (2014). Effects of parent’s migration on the education of children left behind in rural China. *Population and Development Review*, 40, 273-292.

EKLER

EK1- Görüşme Formu

EK2- Görüşme Formu

EK3- Araştırmacı Günlüğünden Bir Örnek

EK4-Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Kararı

EK5-Bilgilendirilmiş Onam ve Veli İzin Formu

EK1- Görüşme Formu

Demografik Bilgi Formu:

Katılımcının yaşı:

Katılımcının cinsiyeti:

Katılımcı evde kimlerle yaşıyor?

Baba Hangi Ülkede Çalışıyor?

Baba ne kadar süredir yurt dışında çalışıyor?

Baba katılımcının 0-6 yaş döneminde yurt dışında çalışıyor muydu?

Baba hangi sıklıkta aileyi ziyarete geliyor?

Annenin ve babanın eğitim durumu nedir?

Anne ve babanın yaşı kaçtır?

Bireysel Görüşme İçin Açıklama

Merhaba öğrencim,

Bu görüşmeyle babanın yurt dışında çalışıyor olmasından dolayı senin ne gibi deneyimlerinin olduğunu öğrenmeyi amaçlıyorum. Şimdi öncelikle kısa cevapları olan birkaç soru soracağım sana. Ardından da babanın yurt dışında olmasından dolayı neler yaşadığına ilişkin birkaç soru soracağım. Sen hazır olduğunda başlayabiliriz.

EK2- Babaları İş Gereği Yurt Dışında Çalışan Çocukların Deneyimleri Görüşme Formu

- 1) Babanla ilişkin nasıldır?
- 2) Babanın yurt dışında çalışıyor olması ile ilgili neler söylemek istersin?
- 3)Babanın yurt dışında çalışıyor olmasından dolayı neler yaşıyorsun? (olumlu olarak neler yaşıyorsun, olumsuz olarak neler yaşıyorsun?)
- 4) Sence baban sizinle birlikte yaşıyorken çalışsaydı neler farklı olurdu?

Odak Grup Görüşmesi İçin Açıklama

Merhaba öğrencilerim,

Sizlerle tek tek bireysel görüşme yaparak babalarınızın yurt dışında çalışıyor olmasından dolayı sizlerin ne gibi deneyimler yaşadığıyla ilgili görüşmeler gerçekleştirdik. Bu grupta da hepinizin babası yurt dışında çalışıyor. Bu sebeple benzer ve farklı yaşantılarınız var. Bugün sizlere tekrar aynı soruları soracağım. Babalarınız yurt dışında çalıştığı için yaşamınızla ilgili daha detaylı konuşmayı hedefliyorum. Hazır olduğunuzda başlayabiliriz.

EK3-Araştırmacı Günlüğünden Bir rnek

Yaptığım pilot görüşme sonrasında kaygılarım vardı. Çocuğun kendisini rahatça açabilmesi, soruları anlaması ve farkındalık sahibi olmasıyla ilgili biraz endişeleniyordum. Dn danışman hocamla görüştükten sonra soruları biraz daha detaylandırabileceği ifade etti. Bu sebeple bugünkü grşmemde aile, okul ve arkadaş ilişkileri gibi alanları daha fazla detaylandırmaya yönelik sorular sordum. Görüşme sonucunda detaylandırma sorularının çocuğun cevap vermesini kolaylaştırdığını fark ettim. Öğrenci kendisini açma noktasında rahat görünüyordu. Bu durum benimde rahat hissetmemi sağladı. Görüşme süre olarak uzun srmese de içeriğinin dolu olduğunu düşünüyorum. Diğer görüşmeden sonra kendimi daha iyi hissettiğim, verimli geçtiğini düşündüğüm bir görüşme oldu.

EK4-Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Kararı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Babaları İş Gereği Yurt Dışında Çalışan Çocukların Deneyimleri
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Elif ÇİMŞİR
TEZ YAZARI:	Duygu TÜRKER
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

EK5-Bilgilendirilmiş Onam ve Veli İzin Formu

Araştırma Başlığı: Babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimleri

Araştırmacı: Psikolojik Danışman/Rehber Öğretmen
Duygu Türker

Dikkat: Size bu onay formunun iki kopyası verilmiştir. Çocuğunuzun araştırmaya katılmasına izin veriyorsanız, lütfen bir nüshayı imzalayarak araştırmacıya iade ediniz ve diğer nüshasını kendi kayıtlarınız için saklayınız.

Bilgi: Aşağıda, bu çalışmanın bir parçası olup olmayacağınıza karar vermenize yardımcı olmak için gereken bilgilere yer verilmektedir.

Bu araştırmaya dahil edilen çocuklarda aranan özellikler nelerdir? Bu araştırmaya dahil edilen çocukların 10-13 yaşları arasında, tipik gelişim gösteren, anneleri hayatta olan fakat babaları yurt dışında çalışıyor olan, çocukluk döneminde babasının yurt dışında çalışması geçmişi bulunan ve kendilerini Türkçe olarak ifade edebilen çocuklar olması gerekmektedir.

Bu araştırma neden yapılmaktadır?

Ülkemizde de babaları yurt dışında çalışan hatırı sayılır sayıda çocuk bulunmaktadır. Ancak alanyazında söz konusu çocukların yaşantı ve deneyimlerine ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada babaları yurt dışında çalışan çocukların deneyimlerini ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Çocuğumun bu araştırmada yer almasını istemezsem ne olur?

Araştırmaya katılım tamamen gönüllüğe bağlıdır. Çocuğunuzun katılmasına veya katılmamasına karar verebilirsiniz. Çocuğunuzun katılmasına izin verebilir ve daha sonra fikrinizi değiştirebilirsiniz. Kararınız size veya çocuğunuza karşı kullanılmayacaktır. Karar vermeden önce istediğiniz tüm soruları sorabilirsiniz

Araştırma ne kadar sürecek, çocuğumun ne yapması gerekecek ve çocuğumdan toplanan bilgilere ne olacak?

Çocuğunuzla yaklaşık 30 ila 60 dakika arasında süreceğini düşündüğümüz bir görüşme yapmayı planlamaktayız. Bu görüşmede çocuğunuzun yaşantı ve deneyimlerini daha iyi anlamak için araştırmacının tez danışmanı Doç Dr. Elif Çimşir ve Anadolu Üniversitesi etik kurulu tarafından uygunluğu onaylanmış bir takım açık uçlu sorular sorulacaktır. Sonrasında aynı açık uçlu sorular 7,8 kişilik bir grup içinde tekrar çocuğunuza sorulacaktır. Görüşmeler araştırmacının çalıştığı okulun rehberlik servisinde yapılacaktır.

Çalışma sırasında çocuğunuzla yapılacak olan görüşmelerin ses kaydı alınacaktır. Çocuğunuzun ses kaydının alınmasını istemiyorsanız, çalışmaya katılamayacaktır. Çocuğunuzdan elde edilen verilerin gizliliğine özen gösterilecektir. Araştırma kapsamında çocuğunuza bir katılımcı kimliği atanacaktır. Araştırmacı, çocuğunuzun adını ve iletişim bilgilerini söz konusu katılımcı kimliğine bağlayan bir dosya oluşturacaktır. Çocuğunuzdan elde edilen görüşme verileri de söz konusu katılımcı

kimliği ile depolanacaktır. ocuğunuzdan elde edilen tüm veriler Őifre ile korunan bilgisayar da saklanacak, araştırma bitiminde beş yıl süre arşivlenecek ve sonrasında imha edilecektir.

Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır. İstememiz halinde çocuğunuzdan sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

Bu çalışmada yer almak çocuğuma herhangi bir açıdan zarar verir mi? Bu araştırma çocuğunuz açısından minimum riskin ötesinde bir risk barındırmamaktadır. Öte yandan çocuğunuz bu araştırma kapsamındaki görüşme sırasında günlük deneyiminin ötesinde bazı duygular (zlem ve üzüntü gibi) deneyimleyebilir. Eğer ocuğunuzun psikolojik destek almasını gerektiren bir durum yaşadığını düşünürseniz, araştırmacı sizi uygun kaynaklara yönlendirecektir. Araştırmanın herhangi bir aşamasında çocuğunuzun çalışmadan geri çekilmesini isterseniz, bunu yapabilirsiniz.

Bu çalışmada yer almanın çocuğuma herhangi bir yararı dokunacak mı?

Çocuğunuzun bu araştırmaya katılmasının ona bireysel olarak fayda sağlayacağını vaat etmemiz mümkün değildir. Ancak bu çalışmadan elde edilecek bulgular, babaları yurt dışında çalışan çocukların uyum ve gelişimlerinin desteklenmesini sağlayacak toplumsal farkındalık ve programların geliştirilmesi konusunda fayda sağlayacaktır.

Kiminle konuşabilirim?

Sorularınız için araştırmacının kendisi (Duygu Türker) _____ ve /veya yüksek lisans danışmanı (Elif imşir) _____ ile iletişime geçebilirsiniz.

İmzalar

Aşağıda adı geçen ocuğumun bu araştırmaya katılmasını onaylıyorum.

Çocuğun Ebeveyninin İsmi ve Soyismi

Çocuğun Ebeveyninin İmzası

Çocuğun İsmi ve Soyismi

Tarih

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Duygu TÜRKER

Doğum Yeri ve Yılı:

E-Posta:

İş Adresi:

EĞİTİM

- 2020 – Devam ediyor / Yüksek Lisans / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
- 2015-2019 / Lisans / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

İŞ DENEYİMİ

- Haziran, 2020- Ocak, 2023 / Okul Psikolojik Danışmanı / *** Ortaokulu, Sivas, Türkiye.
- Şubat, 2024-Günümüz / Okul Psikolojik Danışmanı/ Şehit Kadir Ateşoğlu Anadolu Lisesi, Sivas, Türkiye.